

ANNUAL ADMINISTRATION REPORT

of

PUNJAB

EDUCATION DEPARTMENT

1980-81

ISSUED BY:

DIRECTOR OF PUBLIC INSTRUCTION (SCHOOLS) PUNJAB

CONTENTS

1980-81

	<i>Page</i>
Contents ..	i—iii
Critique ..	iv-iv
Review ..	v-vi

PART I

PRIMARY EDUCATION

Chapter :

I	Administrative set-up of the Primary Directorate ..	1-2
II	Primary Education and Budget ..	2—4
III	Training of Teachers ..	5-5
IV	Examinations ..	5-5
V	Educational Planning ..	5-6
VI	Care Scheme ..	6—8

PART II

SCHOOL EDUCATION

I	Administrative set-up of Schools Directorate ..	8—12
II	Secondary Education (A—Elementary Education) (B—Secondary Education) ..	12-13
III	Social (Adult) Education ..	13—15
IV	Women Education ..	15-15
V	Vocational Education ..	16—18
VI	Practical Arts Education ..	18-19
VII	School Administration ..	20-20

		<i>Page</i>
VIII	Ministerial Establishment -	20-20
IX	Educational Planning	21—23
X	Educational Reforms Committee	23-24
XI	Setting up of a State Council of Educational Research & Training	24-24
XII	Allied Units—	
	(a) Agriculture Education	25-25
	(b) Audio-Visual Education and Film Library	25-26
	(c) Evaluation Unit	26-27
	(d) Science Education	27—29
	(e) State Guidance Bureau	29—31
	(f) Educational Technology Cell	31-32
	(g) Survey (10+2) Unit	32-33
XIII	Miscellaneous—	
	(i) Budget	33-34
	(ii) Grant-in-aid to privately-managed schools	34-35
	(iii) Scholarships	35—37
	(iv) School Buildings	37—39
	(v) School Sports	40-41
	(vi) National Fitness Corps Scheme	41-41
	(vii) Approval of Books	41-41
	(viii) Bulk Purchase of Books	41-42

PART III

HIGHER EDUCATION

I	Administrative set-up of College Directorate	42-43
II	College (Higher) Education	43—46
III	Educational Planning	47-47

IV	Scholarships—	<i>Page</i>
	(a) Government of India Scheme of Post-Matric Scholarships to the Scheduled Castes/Tribes and Lower Income Group Students for study in India	47-47
	(b) State Post-Matric Scheme of Scholarships	48-48
	(c) State Harijan (Educational) Welfare Scheme	48-48
	(d) Welfare of denotified tribes (Vimukat Jatis)	48-48
	(e) Special grant to girls scheduled castes students	49-49
	(f) National Scholarship Scheme	49-49
	(g) State Merit Scheme	49-49
	(h) National Scholarship Scheme for the children of school teachers	49-49
	(i) Educational grant to the children of killed/Army Personnel	49-49
	(j) Hindi Scholarships	49-49
	(k) National Loan Scholarships Scheme	49-50
V	Miscellaneous—	
	(i) Cultural Affairs	50-50
	(ii) Budget	50-51
	(iii) N.C.C.	51-51
	(iv) Sports Wings in Government College	52-52
VI	Extension Service Department—	
	(a) Government College of Education, Jullundur	52—54
	(b) Government College of Education, Patiala	54-55
	(c) Dev Samaj College of Educaion for Women, Ferozepur City	55-57

CRITIQUE

(1) During 1980-81 facilities for education, both at elementary and at secondary level have been expanded. In an effort to provide for a primary school in every revenue estate in the State, 10 new primary schools were opened. In addition 96 (Primary) Schools were upgraded to Middle level and 174 Middle Schools to high level. Vocational education was introduced in 100 High schools.

(2) A survey revealed that there were 2,451 primary schools in the State which had no building of their own. Though the responsibility for providing school buildings is that of the local community, the Government decided that buildings for these schools should be constructed by the Government in a phased manner. A sum of Rs. 110 lakhs was provided for this purpose and sites for 400 school buildings were transferred to the P.W.D.

3. Furniture worth Rs. 7 lakhs was supplied to 1,600 Government Primary Schools in the State. To indicate in school children the habit of reading, libraries were attached with 80 Primary Schools. A District library at Faridkot was also opened during the year under review. Book Extension Counter and 'Own your own library' schemes were introduced in eleven leading colleges in the State in order to provide effective library service to the students and the teachers.

4. Science classes were introduced in Government College, Ajnala (District Amritsar) to meet the needs of the students of the area. Arrangements were made in the Colleges of Education for B. Ed. training to 200 additional students belonging to Scheduled Castes. Guidance Bureaus had been opened in 9 Government Colleges in the State in order to equip the students for competitive examinations.

5. During the year 1980-81 the work of the Education Department remained satisfactory.

Dated Chandigarh :

USHA VOHRA,

The 28th February, 1985.

Commissioner for Education,
Secretary to Government, Punjab,
Education Department.

**REVIEW OF THE ANNUAL ADMINISTRATIVE REPORT FOR
THE YEAR 1980-81 OF EDUCATION DEPARTMENT**

Punjab Education at a Glance

Serial No.	Category	No. of institutions (Govt. & Non-Govt.) (Recog.) as on 31-3-81	No. of teachers (working strength) Govt. & Non-Govt. (Recog.) as on 31-3-81	Enrolment in Govt. & Non-Govt. (as on 30-9-80)	Age Group
(i)	Primary Schools ..	12,381	47,885	20.66 lacs	6—11
(ii)	Middle Schools ..	1,432	10,426	7.00 lacs	11—14
(iii)	High Schools ..	2,069	30,116	2.88 lacs	14—17
(iv)	Hr. Sec. Schools ..	257	9,128		
(v)	Arts & Sc. Colleges ..	161	4,687	1,18,646	
(vi)	Tr. Trg. Colleges ..	18	272	3,147	
(vii)	Physical Trg. Colleges..	2	38	445	
(viii)	Commerce College ..	1	22	329	

Special Feature of the year

1. 10 new single teacher Govt. Primary Schools were opened.
2. 10 additional posts of J.B.T. teachers were created for the above schools.
3. Libraries were attached to 80 Primary Schools at a cost of Rs. 2,24,000.
4. Furniture items worth rupees 7.00 lacs were supplied to 1,600 Govt. Primary Schools.
5. A sum of Rs. 110.00 lacs was sanctioned for the construction of 400 Primary School buildings.
6. No. of Schools upgraded—

Primary to Middle ..	96
Middle to High ..	174

7. No. of posts sanctioned—

Headmasters/Headmistresses	..	174
Masters/Mistresses	..	888
C. & V.	..	384
D.P.Es.	..	174
Clerks	..	174
Class IV	..	444

8. Social (Adult) Education—

No. of Centres opened	No. of adults enrolled	No. of adults passed
241	11,767	5,219

9. 35,286 students got admission to the vocational courses.

10. No. of Scholarships awarded—

Middle	..	558
High	..	2,458
Higher Secondary	..	22

11. Budget—

	Budget provision	Expenditure
	(Amount in thousands)	
Plan	6,41,74	5,70,68
Non-Plan	92,30,10	12,75,573
Total	98,71,84	1,33,26,41

PART I--PRIMARY EDUCATIO

CHAPTER I

Administrative Set-up of Primary Directorate

During the year under report, S.Harnam Singh Brar continued holding /charge of the post of DPI (Pry.) up to 30th September, 1980. On his retirement, Sardar Sukhmandar Singh, DPI (S) held the charge of this post till Shrimatti S. Madhok took over the charge of this post on 29th January, 1981.

The set up of the Directorate and the District Staff is as under :--

Directorate level :

DIRECTOR OF PUBLIC INSTRUCTIONS (PRY.) PUNJAB

Admn. Officer	Deputy Director (Examination)	Asstt. Director (Pry. Edu.-I)	Asstt. Director (Pry. Edu.-II)	Asstt. Director (Pry. Edu.-III)	Accounts Officer	O.S.D.
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—
Supdt. Grade- III	Asstt. Registrar (Examination)	Supdt. Grade I	Supdt. Grade III	Supdt. Grade I	—	Supdt. Grade I
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—
Services	Supdt. Grade I (Examination)	Estt.-I & Planning	Estt.-II & Care	Budget & School Education	—	T.T. (Teacher Training)

District Level :

All the 12 District Officers are headed by the Senior Deputy District Education Officers (Pry.). In seven districts they are assisted by another Deputy Education Officer in lower grade.

For proper administration there are 216 Educational Blocks in the State each headed by a Block Primary Education Officer. In addition, there are also 12 Block Education Officers at district level who look after the compulsory education in their respective districts. Each Block has a

post of clerk who looks after office work. Besides 300 J.B.T. teachers work in various Blocks for enlistment and enrolment work.

The District Science Supervisors and the Assistant Education Officers (Physical Education) who are posted on secondary side, also look after the primary schools in respect of Science and Physical Education for 7 and 4 days respectively each month.

The cases for the change in the nomenclature of the Deputy District Education Officers (Pry.) in the District Education Officers (Pry.) and provision of the facility of separate jeep, telephones, Stenographers are being pursued with the Government as they perform the same duties as are being performed by the District Education Officers on secondary side. Efforts are also afoot to secure representation of the officers of Primary Directorate, Deputy District Education Officers, Block Primary Education Officers and the Primary teachers on the Punjab School Education Board.

CHAPTER II

PRIMARY EDUCATION AND BUDGET

(A) Primary Education (Age-group 6-11 (Classes I-V

(i) Number of Primary Schools

The number of full-fledged Primary Schools as on 31st March, 1981 was 12,381 which included 12,213 Govt. and 168 Non-Govt. (Recognised) schools in the State.

(ii) Enrolment

The enrolment of students in the age-group of 6-11 as on 30th September, 1980 was 20,65,823. The ratio of boys and girls in this age-group as on 30th September, 1980 was 11 and 9, respectively.

(iii) Teaching Personnel

The total number of teachers working in all the full-fledged Primary Schools as on 30th September, 1980 was 47,885 out of which 46,794 were in Govt. primary schools and 1,091 were in Non-Govt. (Recognised) Primary schools in the State with sex wise break-up of 22,665 men and 25,220 women teachers.

In order to bring about all-round improvement in the general tone and discipline of the Primary Schools as also to provide adequate avenues of promotions to the Primary school teachers an independent Directorate was setup in February, 1978 by the State Government. Separate Deputy District Primary Education Officers at the district level and Block Primary Education Officers at the Block level have been posted for the administrative supervision and inspection of the Primary schools.

Inspection

There are 216 Block Primary Education Officers working in as many blocks of the State. These officers are inspecting officers as well as Drawing and Disbursing Officers in respect of schools situated in their jurisdiction. Besides one Block Primary Education Officer has been posted at district Headquarters under the compulsory primary education scheme for enlistment and enrolment work.

The Department has successfully implemented the following schemes during the year under report :

1. Opening of new Primary Schools

All the revenue villages of the State have either a full-fledged primary school or branch primary school. In order to cater to the educational need of newly developed townships/colonics/habitations, 10 new single teacher Govt. Primary schools have been opened during the year under report.

2. Lavatories and Drinking water facilities

In order to improve the hygienic conditions of Govt. Primary Schools and to provide essential services lavatories and drinking water facilities have been provided in 80 schools at a total cost of Rs. 2 lacs.

3. Furniture

In order to make up the deficiency of furniture in Govt. Primary schools, 2,475 schools have been provided wooden patras, Black boards, chairs etc., at a cost of Rs. 7 lacs.

4. Library Service

In order to inculcate the habit of extra reading amongst the children from early stage of life, library service has been introduced in 80 additional Primary schools at a cost of Rs. 2,24,000.

5. Science Kits

In order to provide a scientific temper to the modern education at the primary stage all the primary schools have been provided with science kits and funds to the extent of Rs. 1,95,000 have been spent for the replenishment of these kits.

6. Construction of buildings for primary schools having no buildings

In order to provide roofed accommodaion for all the Govt. Primary schools having no buildings of their own, the State Govt. has decided to provide school buildings for all such schools. The State Govt. sanctioned Rs. 110 lacs for the construction of buildings for 400 Govt. Primary schools during the year under report. The State Govt. has given preference to those primary schools which are located in Harijan Basties, Bet/Kandi/Hilly/Backward/Border areas.

7. Grants to Privately-managed primary schools

The State Govt. sanctioned Rs. 35 lacs as maintenance grant to the privately-managed primary schools under Delhi pattern according to which 95% of the deficit is met by the State Govt. The total number of beneficiary schools is about 85.

8. Educational grant to the children of military personnel killed/disabled/missing during various operations

Under this scheme the State Govt. sanctioned educational grant to the children of those military personnel, who were killed/disabled/missing during various operations at Rs. 10 per month per child.

9. Stipends to the children belonging to Vimukat Jatis/Scheduled Tribes

An amount of Rs. 92,000 was spent by the Department for providing stipends to the children of Vimukat Jatis/Scheduled Tribes studying in primary schools so as to encourage them to get education. About 8,300 children of these categories benefited from this scheme.

10. Grants to Panchayats for carrying out repair to the school buildings

For undertaking repairs of the panchayat buildings in which primary schools are located, a grant of Rs. 7,20,000 was disbursed to the gram panchayats through the Panchayati Raj Department.

(B) Budget

As already stated above the pay of the staff working in the Block Primary Education Offices and Govt. Primary Schools, Block Primary Education Officers are acting as Drawing and Disbursing Officers of their own office as well as for the primary schools under their jurisdiction. The control of J.B.T. schools also vests under the Primary Directorate. Budgetary position for the year 1980-81 as reflected in the Budget estimates is as under :—

	Budget Estimates	Revised Estimates
	Rs.	Rs.
A—Primary ..	34,25,66,000	42,87,91,000
B—Secondary Teachers Training ..	14,86,000	21,26,000

CHAPTER III

Training of Teachers

For fulfilling the ever increasing demand for J.B.T. teachers caused by increasing enrolment of 6—11 age-group as well as retirements, deaths etc., J.B.T. training is organised in the State every year. During the year under report 1,000 students were getting such training in 14 institutions earmarked for this purpose. But of these 1000 students, 500 are Scheduled Castes for whom special units were organised keeping in view the backlog in the number of posts reserved for them.

CHAPTER IV

Examinations

Examination Branch has been conducting departmental examinations only. During the year 1980-81, the following Examinations were conducted by the Examination Branch :—

Annual	No. of students appeared	No. of students passed	Pass Percentage
1. J.B.T., Part I	952	756	79.4
2. J.B.T. Part II	482	425	88.1
Supplementary			
1. J.B.T. Part I	178	157	88.2
2. J.B.T., Part II	52	47	90.4

CHAPTER V

Educational Planning

In order to improve retention in the age-group 6—11 and bring about qualitative improvement in the Govt. Primary Schools, the following steps were taken under various schemes formulated under the Annual Plan 1980-81 :—

- (1) In order to cater to the educational needs of the newly developed townships colonies/habitations 10 Single-teacher Primary schools were opened and 10 additional posts of JBT teachers were created.
- (2) Furniture items worth Rs. 7.00 lakhs were supplied to 1,600 Govt. primary schools.

- (3) In order to improve the hygienic condition of primary schools, facilities of lavatories and drinking water facilities were provided in 80 Govt. Primary Schools.
- (4) In order to inculcate the habit of extra reading amongst the children from the early stage, 80 Govt. Primary Schools were provided with the facility of library service.
- (5) In order to provide facility of educational to the drop-out in the age-group 6—11, 250 part-time educational centres were started during the year 1979-80 and were continued during the year 1980-81.
- (6) During the year under report a sum of Rs. 110.00 lacs. was sanctioned for the construction of 400 primary school buildings.
- (7) A sum of Rs. 1.95 lacs was spent for the replanishment of science kits of primary schools.

CHAPTER VI

CARE SCHEME

School Lunch Programme for Primary School going children under CARE (Cooperative for American Relief Everywhere) Scheme

Background History

The mid-day-meals programme for school going children of Govt. Primary Schools of rural area was started during the year 1961-62 in the pre-organized state of Punjab with food assistance from C.A.R.E. The programme is continuing since then on year to year basis under the Indo-US agreement whereby CARE supplies food commodities as a gift from U.S.A. and the State Govt. pays to CARE its organizational costs which includes marking, handling, insurance operating expenses in the U.S.A. as well as at the State headquarters. Besides the State Govt. bears full charges on account of Railway freight FCI's handling/incidental charges and all other transportation charges and all other transportation expenses from Indian Ports to the places of final delivery at the end use (school level)

An analysis of the on going programme had revealed that lack of kitchens, cooking utensils, cooks and inadequate community support in providing financial inputs for condiments and fuel etc. invariably resulted in the interruption of feeding programme. Besides it take a lot of school time in the preparation of food in the school. To overcome these problems a central food processing unit was proposed to be setup at Rajpura. CARE organization donated machinery worth Rs. 3.34 lakh and the State Govt. undertook to provide for the construction of building and all other operational expenses including staff in the central kitchen complex. The main building of the kitchen complex has since been completed and the machinery donated by CARE is stalled.

During the year 1980-81, the provision of internal water supply and sewerage to the Central Kitchen, Rajpura has been sanctioned at a cost of Rs. 72,180. Further for the protection and safety of this Unit construction of boundary wall at a cost of Rs. 47,600 has also been sanctioned. But for Electric connection and the appointment of Manager, and other operational staff this unit is ready for commissioning. This unit when commissioned will be producing 4000 kg. of Panjiri in a single 8 hours shift. About 80,000 children of Patiala/Ropar districts will be covered with the ready to eat food through Kitcehn complex at Rajpura. One more food processing unit has been sanctioned by the Government of India during the year 1980-81. A sum of Rs. 5.00 lakh will be given as assistance by CARE representing its share @45% of the capital cost of the project while remaining 55% of the capital cost plus all other operational expenses including that of staff shall be born by the State Government. It has, therefore, been decided to construct the building for food processing unit at Mukerian at a cost of Rs. 3.50 lakh during 1980-81. The rest of the work of the project shall be carried out during the year 1981-82. Out of 3.16 lakh children covered under this CARE assisted mid-daymeal programme, about 1,60,000 would be covered with the ready to eat food programme through two food processing units. Another two such unit will be needed to completely cover all the 3.16 lakhs children with ready to eat food programme in the State of Punjab.

Present coverage and functioning of the programme

There are about 22.00 lacs primary school going children out of which only 2.96 lacs have been covered under the CARE assisted school lunch programme. Besides this programme as also covering 20,000 pre-school children.

CARE supplies food commodities free of cost and the State Government bears all other expenses of handling, storage transportation, administrative charges etc. etc. Now a days, following kind of commodities are being received from CARE :—

- (1) S.F.B.—It is in the shape of Dalia,
- (2) CSM—It is like flour and is known as besan.
- (3) Oil—Refined peanut oil and salad oil.

With these commodities the food prepared is either Dalia or Pakaura or Panjeeri/Halwa. SFB with oil is used in the preparation of Dalia while CSM is used in preparing Panjeeri/Halwa or Pakaura. The ratio of grain and oil is fixed for each kind of preparation, viz. 7 grams of oil is used with 80 grams of SFB in Dalia preparation and 10 grams of oil is used when CSM is used in preparing Panjeeri/Halwa or Pakauras. This is the authorised scale of feeding each child daily in the school. The food is prepared in the school by the teachers and is served to the students at the appointed time. The students covered under the scheme are required to bring condiments/Sugar/Jaggary etc. for mixing it with the food to make it tasty and eatable as this item is not provided at Government expenses. Similarly the fuel required for the cooking of food is arranged by the schools themselves with the local assistance of the village Panchayats. For this purpose Director, Panchayati Raj and Community Development, Punjab has instructed all Block Development and Panchayat Officers to instruct village Panchayats.

to arrange fuel, for cooking food in school. The expenditure on this item has also been made, a fit charge on the Panchayati funds,—vide letter No. S.P.D.- 76/9022, dated 15th April, 1985 issued by the Director, Panchayati Raj. During the year 1980-81, 3.16 lac children were benefited from this scheme.

Supervision and Administration at School level

At school level the programme is carried out by a teacher who performs the functions of preparation of food i.e. cooking distributions amongst students, maintenance of stock, preparation of returns and keeping record of daily consumption etc. The teachers perform these functions in addition to their normal duties. CARE held officers generally check and conduct the audit of food commodities at school level. The Block Education Officer also are required to check this programme in the schools under their jurisdiction.

Block level

Block Primary Education Officers are the Drawing and Disbursing Officers in respect of CARE scheme and they are responsible for monitoring/supervision in their blocks, but they perform these assignments without any extra monetary gain in addition to their normal duties. However, to keep the records up-to-date, prepare monthly returns and maintain store of commodities the clerks in the Block offices have been authorised an honorarium of Rs 10 P.M.

State Level

At the State level, this programme is being managed by the Punjab Education Department since July, 1971. Prior to this it was managed by the State Development Department in the Secretariat. A cell consisting of following staff has been sanctioned by Government for the present at the Directorate :—

One Deputy Supdt. (now Supdt. Grade III),

Two Assistants,

Two Clerks,

One Daftri.

PART II

SCHOOL EDUCATION

CHAPTER I

ADMINISTRATIVE SET UP OF THE SCHOOL DIRECTORATE

Introduction

The Director of Public Instruction (Schools), Punjab, was brought into being on 23rd July, 1976 by bifurcating the Directorate into two wings viz. Colleges and Schools wing in February, 1978 the School wing of the Department was again reorganised and a Primary Directorate was created.

The bifurcation was necessitated due to an immense increase in the number of schools during the last decade and consequently resulting in a considerable increase in the number of teachers and multitude of Administrative problems.

The Department of School Education Functions under the three tier administrative set up viz. Government, Directorate and the field organisation including educational institutions. The functions at each level may be described as under :—

(i) At Government Level

The overall charge of the Department of Education vests with the Minister for Education who lays down the policies and controls the entire administration through the Commissioner and Secretary to Government, Punjab, Education Department. The Secretary in turn is assisted by a team of senior officers viz. Joint Secretary, Deputy Secretary and Under Secretary besides Ministerial Establishment.

(ii) At the Directorate Level

S. Sukhmandar Singh is working as Director of Public Instruction (Schools). Punjab. He is assisted by the six Deputy Directors, viz. Deputy Director (Vocationalisation), Deputy Director (School Administration), Deputy Director (Secondary Education), Deputy Director (Books), and Deputy Director (Examination) and Deputy Director (Evaluation). The Deputy Director (School Administration) has the Administrative control of Schools in the State. the Deputy Director (Secondary Education) looks after the academic matters including school improvement programme. The Deputy Director (Vocationalisation) is responsible for implementing the scheme of vocationalisation of education in Middle, High and Higher Secondary Schools in the State. The Departmental examinations are conducted by Deputy Director (Exams). Whereas the examinations of Middle, High and Higher Secondary classes is being conducted by the Punjab School Education Board, Chandigarh at Mohali. The Deputy Director (Books) is responsible for sanctioning grant-in-aid to denominational institutions in the State besides according approval to books, newspapers, and magazines for schools Libraries, whereas the Deputy Director (Evaluation) deals with the orientation and training of the teaching personnel in the techniques of new concepts of evaluation and research on educational problems etc. etc. The Deputy Directors are assisted by four Assistant Directors (PES-II). Two for School Administration, one for Evaluation and one for Secondary Education. There are two officers on Special Duty (Works and Scholarships). Deputy Director (Voc.) is assisted by four subject specialists. One Accounts Officer from F.D. Cadre looks after the entire Non-Plan budget and all kinds of advances.

The Administrative Officer looks after the General Administration of the Directorate and the Establishment of Gazetted Officers working under the Director of Schools Education and advised the Head of the Department in Administration and financial matters.

Besides above the following officers assist the Director in running the Administration :—

- (i) Additional Director (Youth Programme).
- (ii) Deputy Circle Education Officers working at the Headquarters.
- (iii) Accounts Officer.
- (iv) Registrar, Education Department.
- (v) Statistical Officer.
- (vi) Youth Welfare Officer.
- (vii) Adviser Education Reforms Committee.
- (viii) The State Educational Survey Officer.
- (ix) Assistant Registrar (Exam.)

For Administrative convenience, the Directorate is divided into the following pyramids and sections :—

(a) Administrative Section :

Administrative Officer

Registrar Education Department.

(b) Planning Section :

Deputy Director

Assistant Director (Planning).

(c) School Administration :

Deputy Director (School Administration).

Assistant Director (School Administration I).

Assistant Director (School Administration II).

(d) Secondary Education :

Deputy Director (Secondary Education).

Assistant Director (Secondary Education).

(e) Books :

Deputy Director (Books).

(f) Vocationalisation :

Deputy Director (Vocationalisation).

Assistant Director (Vocationalisation).

(g) Subject Specialists :**(h) Technology Cell :**

Officer Incharge.

(i) Evaluation :

Deputy Director (Evaluation).

Evaluation Officer.

(j) Sports Wing.

Additional Director (Youth Programme).

Youth Welfare Officer.

Sports Organiser.

(k) Accounts Section :

Accounts Officer.

(l) Statistical Section :

Statistical Officer

(m) Officer-on-Special-Duty (Scholarship).**(n) Officer-on-Special-Duty (Works) :****(o) Audio-Visual Aids and Film Librarian :****(p) Examination Section :**

Deputy Director (Exam.)

Assistant Registrar (Examination)

(q) Survey Section :

Survey Officer.

(iii) Organisation of Sub-Offices :

The State is divided into two circles viz. Patiala Circle at Nabha and Jullundur Circle. Each circle is headed by a Circle Education Officer assisted by Deputy Circle Education Officer and Establishment Officer.

The Circle Education Officers are responsible for supervision and control over the working of the District Education Offices for the inspection of Higher Secondary, High and other schools. They also exercise powers regarding the establishment matters of certain category of teachers.

In each district, there is a District Education Officer assisted by one or more Deputy Education Officer. The post of Administration Officer has also been provided in each district. The work of Higher Secondary, High and Middle Schools is directly supervised by the District Education Officers and Deputy District Education Officer. The District Education Officers have been delegated sufficient powers to enable them to discharge their duties in an efficient and effective manner. They are the appointing authorities of teachers and have the powers to transfer the teachers and masters within the district.

CHAPTER II

SECONDARY EDUCATION

(A) Elementary Education (Age-group 11—14) :

During the year 1980-81, 96 Government Primary Schools were upgraded to Middle standard and 192 posts of masters/mistresses, 384 posts of C & V teachers, includes 96 posts of P.T.Is and 96 posts of class IV were created.

(i) Number of full-fledged Middle Schools

There were in all 1,432 full-fledged Middle Schools as on 31st March, 1981 which included 1,346 Government and 86 non-Government (Recognised) Middle Schools in the State.

(ii) Enrolment :

The enrolment of students of age-group 11—14 as on 30th September, 1980 was 7.00 lacs. The ratio of boys and girls in this age-group was 61 and 39, respectively.

(iii) Teaching Personnel

The number of teaching personnel working in all the Middle Schools as on 30th September, 1980 was 10,426 out of which 9,225 were in Government Schools and 1,201 were in Non-Government (Recognised) Schools, with sexwise break-up of 6,067 men and 4,359 women teachers.

(B) Secondary Education (Age-group 14—17) :

It covers IX to X/XI classes. There are two types of Secondary Schools in the State viz. High and Higher Secondary Schools which cater to the educational needs of this age-group.

During the year under review, 174 middle schools were upgraded to High Schools and 174 posts of Headmasters/Headmistresses, 696 posts of Masters/Mistresses, 174 posts of D.P.E's, 174 posts of Clerks and 348 posts of class IV were sanctioned for this purpose. Four Private Schools were taken over by the Government.

(i) Number of High Schools

The number of High Schools on 31st March, 1981 was 2,069 out of which 1,723 were Government and 337 were Non-Govt. (Recognised) High Schools.

(ii) Number of Higher Secondary Schools including (10+2)

There were 257 Higher Secondary Schools as on 31st March, 1981 in the State, out of which 119 were Government Higher Secondary Schools and 138 Non-Government (Recognised) Higher Secondary Schools.

(iii) Enrolment,

The enrolment of students in the age-group 14—17 as on 30th September, 1980 was 2.88. The ratio of boys and girls in this age-group was 62 and 38, respectively.

(iv) Teaching Personnel

The total number of teachers working in High Schools as on 30th September, 1980 was 30,116 out of which 24,740 were working in Government High Schools and 5,376 were working in Non-Government. (Recognised) High Schools with sexwise break-up of 18,536 men and 11,580 women teachers.

The total number of teachers working in Higher Secondary Schools as on 30th September, 1980 was 9,128 out of which 4,937 were working in Government Higher Secondary Schools and 4,191 were working in Non-Government (Recognised) Higher Secondary Schools, with sexwise break-up of 5,210 men and 3,918 women teachers.

CHAPTER III**SOCIAL (ADULT) EDUCATION**

During the year 1980-81, the Social Education Scheme functioned in ten districts of the State. There are two Sessions each of six months duration. First session concludes on 30th September and the Second one on 31st March every year. The achievements under the scheme are given below :—

No. of Centres opened	Adults admitted	Adults passed	Pass percentage
241	11,767	5,219	44.3

The work of educating the rural illiterate adults is being done through the Social Education Workers. There is a provision of opening of 25—30 centres in each district. Two supervisors one male and one female have been appointed in each district to look to the progress of the centres of the district. These supervisors are controlled by the respective Circle Social Education Officers. Female centres are run during day time

and male centres in the evening/night. Under this scheme, female adults are imparted training in tailoring/embroidery, cookery and in addition to these, they are also taught 3 Rs. Male adults are provided the knowledge of agriculture besides 3 Rs. To enrich their knowledge, documentary films and slides are also shown to them.

Since the Government banned *ad hoc* appointments, during the year 1980-81 the scheme could not be implemented in toto.

In addition to the above mentioned scheme, there are two more schemes:—

(i) Rural Functional Literacy Projects (Age Group 15—35)

Before the year 1980-81, there were two schemes, viz. (1) Non-formal Education age group (15—35) which was sanctioned on matching grants basis in four districts that is Hoshiarpur, Faridkot, Gurdaspur and Bhatinda but implemented only in two districts, i.e., Hoshiarpur and Faridkot (2) Farmers Functional Literacy Programme (Age Group 15—35) which was running in seven districts viz. Patiala, Sangrur, Ludhiana, Jullundur, Amritsar, Gurdaspur and Ferozepur. These two schemes were merged under the direction of the Government of India and named "Rural Functional Literacy Projects Scheme Age Group (15—35)". It is a cent per cent centrally sponsored scheme. In each district where farmers functional literacy scheme was functioning, 300 centres and where there was non-formal educational scheme age group (15—35) 100 centres are to be opened. The main object of this scheme is to make the illiterate rural adults literate, and to enlighten them in the field of agriculture, family planning and against social evils and to uplift them socially, economically and educationally. This scheme is being implemented through part time workers/teachers at block level. At block level, this work is to be supervised by a supervisor who will be controlled by the concerned District Project Officer appointed for this purpose.

The timings of the centres whether male or female are after school hours or the which suits the local people.

Each male centre is run by a male instructor and each female centre by a female instructor.

The scheme being a new one, some gestation problems such as the appointment of District Project Officers, Supervisors and Instructors, their training and selection of compact areas for the centres were faced. These problems in implementing took a long time. The scheme and hence much headway could not be made during 1980-81.

(2) Non Formal Education Age Group (11—14)

In Punjab, Non-formal education age group (11—14) is functioning in all 12 districts with a target of 50 centres in each district. Eight districts viz. Patiala, Faridkot, Amritsar, Kapurthala, Jullundur, Hoshiarpur, Ropar and Sangrur are covered under non-plan scheme and the remaining four districts viz. Gurdaspur, Bhatinda, Ferozepur and Ludhiana are covered under plan scheme.

The sole object of this scheme is to impart education to the children who remained devoid of the benefits of formal education due to their poverty or social backwardness or because of dropping out. Through these non formal education centres, children are helped to complete their studies which they leave in-between and to help them in becoming good citizen and uplift them socially.

The education in the centres under this scheme is imparted through part-time teachers after school hours. The District Education Officers, are incharge of the Scheme at district level. But due to their administrative work load they can hardly devote much time and give personal attention to the progress of the scheme. Keeping in view these short comings and to make it a success the Project Officers have been directed to help and cooperate with the D.E.O in the proper implementation of this scheme also.

CHAPTER IV

WOMEN EDUCATION

The Education Department in accordance with the policy laid down by the Punjab Government, is fully aware and conscious about women education and the problems relating to it. By giving education to the girls, most of the problems of society and nation can be solved. That is why the Punjab Education Department is making special efforts and arrangements for the education of the girls.

There is co-education in the Punjab State but on the request of a Panchayat and according to the needs of a particular area, purely girls' schools are also provided in 1980-81, 154 Middle Schools were upgraded to high standard and out of these 13 schools are purely for girls. 96 primary schools have been upgraded to middle standard. Due to these new schools, girls from far off and remote places need not now cover long distance to get education.

In all the middle, high and higher secondary schools in Punjab, equal facilities exist for girls as well as boys. Girls have the option to study all the subjects and it is clear from the results of the Punjab School Education Board that there is a healthy competition among the boys & girls. The girls appear to out-number the boys in the merit lists.

Keeping in view the girls bent of mind subjects like Home Science Music, Painting and needle work have been introduced in the schools. With the study and knowledge of these subjects, girls are able to serve their home and society in a more effective way. If the need arises, they can also start some cottage industry based on the knowledge of these subjects.

This year 23 mistresses have been appointed on priority basis. Under half a million job scheme services of 778 masters/mistresses have been regularised and out of these 430 are mistresses. 60 mistresses have been promoted as headmistresses.

On the whole the Punjab Education Department is trying its level best to improve girls education in the best possible way.

CHAPTER V

VOCATIONAL EDUCATION

Government of India formulated a scheme for the introduction of a New Pattern of education of 10+2 with a view to reduce pressure on Higher Education and to make +2 stage as a terminal stage where the student from the vocational stream will get employment or create avenues of self-employment.

The vocationalization programme in the Punjab was not introduced as a separate vocational stream as envisaged under the new pattern of education by the Government of India. However, vocational courses were introduced in the schools and the students could join the main academic stream or set themselves up in the field of vocation or to go in for further vocational training. The programme which was started during the year 1975-76 is to continue. However, the Punjab Government accorded sanction for the introduction of vocationalisation of education in 100 High Schools during the year 1980-81.

Progress of the Scheme:

The Vocational Courses are very popular among the students and their parents. There is a great demand from the rural community for the introduction of Vocational Courses in their schools. The number of students who attended these courses, are given as under:—

	1975-76	1976-77	1977-78	1978-79	1979-80	1980-81
Secondary	11,911	10,638	11,503	11,410	11,958	11,741
Elementary	16,542	18,628	20,268	21,153	21,342	23,545

Staffing Pattern:

The programme of Vocationalisation is being implemented with Deputy Director, Vocationalisation as incharge at the Directorate level. He has been provided with the assistance of an Assistant Director and a Branch for Administrative Functions. Four posts of subject specialists have been provided to render Technical Advice pertaining to different vocations and also to carry out inspections of the schools and to follow up the activities of the programme. Subject specialists have been provided for Electrical Engineering, Mechanical Engineering, Commerce and Home Science.

At the District Level one Co-ordinator for two Districts has been provided. It is planned to redesignate the post as District Vocationalisation Officer and to provide one Officer in every district, keeping in view the expansion of the programme. At the school level, in the secondary stage

three vocational masters have been provided while at the elementary stage three vocational teachers have been appointed

Critical Appraisal of the Scheme:

(i) Vocationalisation of Education at Elementary Stage:

The objectives envisaged in this programme are broadly as under:—

- (1) To expose students to the habit of manual work.
- (2) To develop different skills among children.
- (3) To expose the children to different vocations.
- (4) To help and to guide the children to choose suitable vocations according to their attitude, aptitudes interest and potentialities.

The students have developed the habit of working with their own hands, they have developed different skills as they learn different vocations in classes 6th, 7th and 8th. They handle different tools, equipments and electrical gadgets. They learn the manipulative skills and acquire working knowledge. Children are exposed to different vocations during their formative years and they can develop interest in vocations according to their own aptitudes. Vocationalisation of education is very popular in the schools among the students, the teachers and the parents.

(ii) Vocationalisation of Education at Secondary Stage:

Vocationalisation courses have been selected and placed in different groups of vocations. Each school has been allotted three vocations and each student is required to select one group for specialisation. Vocationalisation has been introduced as an additional subject. A study has revealed that about 5 of the students get themselves absorbed in the vocations for which they have received training. Some of the students join the Industrial Training Institutes or the Polytechnics for higher technical education. After working this scheme for about five years a request was made to the State Government to enunciate the objective of the Vocationalisation Scheme for further guidance and implementation of the programme. The objectives which were proposed are mentioned below.

Vocationalisation of education at Secondary Stage is required to provide vocational bias to Education.

OR

Under the programme of vocationalisation at Secondary Stage employment based education is to be provided to school children.

The State Government decided that the Vocationalisation of Education at Secondary Stage may provide only vocational bias to education. This objective is fully implemented under the existing programme. However, a study has revealed that vocational biased education has benefitted brilliant students more than the average students. In its present form it could not reduce pressure on University Education. Average students and below

average students are keen to have vocational courses which are employment based.

(iii) Vocationalisation of Education in High Schools:

A programme for the introduction of Vocationalisation of Education in 100 High Schools has been sanctioned by the State Government. During the year 1980-81 funds have been allotted to the schools for construction of two workshops each. Planning Department has been requested to allocate funds providing equipment during the year 1981-82, so that the actual teaching is started. State Government has also constituted a curriculum Committee to finalise the vocations to be introduced in these schools and develop suitable syllabi for the same.

CHAPTER VI

PRACTICAL ARTS EDUCATION SCHEME

Practical Arts Education Scheme was started in the State of Punjab during the year 1964. The main object of this scheme is to give technical bias to the school education. Under this scheme, young children are introduced to elementary technology. The main objects which the scheme is required to achieve are listed below:—

- (i) To teach elementary technology to the children.
- (ii) To increase their general knowledge.
- (iii) To create in them an aptitude for technology.
- (iv) To inculcate among them respect for dignity of labour.
- (v) To provide training in coordination of mind and hands.

Implementation:

The scheme is confined to middle classes of selected Government Middle, High and Higher Secondary Schools. The students of 6th, 7th and 8th classes are taught Carpentry, Metal-Fitting and Electronics (Radio and Electrician) in an elementary form in respective classes.

At the time of introduction of this scheme, in a school, the opening of trades is undertaken in a phased manner:

	Ist Year	2nd Year	3rd Year onwards
Class 6th	Carpentry	Carpentry	Carpentry
Class 7th	No trade	Metal Fitting	Metal Fitting
Class 8th	No trade	No trade	Electronics

The syllabus for various trades consist mostly of practical exercises, since a great stress is laid on the practical training. This method of imparting by doing a job with his own hand has been found to be the easiest, quickest and most effective.

This scheme has so far been introduced in 181 Government Schools of Punjab. The trades under this scheme form optional subject at various levels of studies.

Till now, in-service J.B.T. teachers, after under-going some training in basic trades at the Pioneer Technical Teachers Training Institute, Mahilpur were conducting classes under this scheme. From the last academic year, Work-Experience Teachers, who have had two years training in I.T.I.s have also been entrusted with this job in certain schools, as J.B.T. teachers are no longer available for this purpose in the secondary classes.

		No. of students trained			
		Carpentry 6th Class	Metal Fitting 7th Class	Electronics 8th Class	Total
1966-67	..	615	..	..	615
1967-68	..	1,366	..	..	1,366
1968-69	..	1,330	210	..	1,540
1969-70	..	1,188	786	113	2,087
1970-71	..	1,570	1,333	598	3,501
1971-72	..	2,486	1,089	630	4,205
1972-73	..	3,250	1,200	945	5,395
1973-74	..	4,000	1,405	1,110	6,515
1974-75	..	2,928	1,524	1,024	5,476
1975-76	..	2,792	2,649	1,752	7,193
1976-77	..	2,374	2,232	1,674	6,280
1977-78	..	3,201	2,929	2,127	8,257
1978-79	..	2,914	2,632	1,854	7,400
1979-80	..	3,140	2,831	2,046	8,017
1980-81	..	3,372	3,016	2,237	8,625
Total	..	36,526	23,836	16,110	76,472

CHAPTER VII

SCHOOL ADMINISTRATION

The Deputy Director (Sch. Admn.) is assisted by Assistant Director (Sch. Admn.) and Assistant Director (Sch. Admn.II). Assistant Director (Sch. Admn. I) looks after the administrative matters relating to men teachers whereas Assistant Director (Sch. Admn. II) who is a lady herself looks after the administrative matters relating to women teachers. The post of a lady officer in the administrative set-up was provided quite sometime back so that the interests of women teachers could be vouchsafed. The matters relating to the staffing of schools, confirmation of teaching personnel, maintenance of their service record, seniority lists, rationalization etc. come within the purview of the Deputy Director (Sch. Admn.)

During the year under report about 8,000 teachers were allowed to cross efficiency bar, 56 handicapped candidates were appointed as Masters/Mistresses on priority basis. The services of 750 Masters/Mistresses who were recruited under 'Half a Million Job Scheme' and others were regularised in accordance with the decision of the Chief Secretary, Punjab, whereas 177 Masters/Mistresses (General Category) were promoted as Headmasters/Headmistresses, 51 masters were promoted as Lecturers and 43 Scheduled Caste/Backward Classes Masters/ Mistresses were promoted as Headmasters/Headmistresses.

CHAPTER VIII

MINISTRIAL ESTABLISHMENT

This branch mainly deals with the clerical staff of the field. Various achievements of this branch are listed below:

I Appointments Under Priority Schemes:

- (a) Fourteen handicapped persons were appointed as clerks.
- (b) Twenty nine dependents of the deceased Government Employees were appointed as clerk in compliance with the policy of the State Government.

II Regularisation:

The cases of eight (8) employees who had completed one year services as on 1st January, 1973 or 31st March, 1977 and were pending due to certain objections were finalised & cleared.

III Con-firmations:

Twenty six clerks in whose cases complete record was made available were confirmed against permanent posts.

Selection Grade:

On the basis of seniority 458 clerks were given selection grace in pursuance of the Government decision.

V. Seniority List:

The seniority list of clerks working in the field has been updated upto 31st March, 1981.

VI. Promotions:

Sixty clerks were promoted as Assistants, seventeen Assistants were placed against the posts of superintendent grade (IV) and 10 Superintendent grade (IV) were promoted to the post of Superintendent Grade (II) in the sub-offices of Education Department.

CHAPTER IX

EDUCATIONAL PLANNING

In the Plan Year 1979-80 many a new schemes/programmes were introduced/sanctioned. On these schemes an expenditure of Rs 110.96 lacs was incurred. In the plan of 1980-81 some new schemes/programme were introduced/sanctioned besides continuing the schemes initiated during 1979-80. The original plan outlay for the year was Rs. 370.37 lacs including capital portion of Rs. 28.50 lacs. This outlay was later revised to Rs. 403.15 lacs.

I Elementary Education (Classes VI to VIII) & Upgrading of Primary Schools to Middle Standard

In the year 1980-81, 96 Primary Schools were upgraded to Middle Standard against the target of 50 Schools only. Following new posts were created for this purpose:—

Serial No.	Cadre	No. of posts created	
1	Masters/Mistresses	.. 192	
2	C & V teachers (Hindi, Punjabi Teachers)	.. 192	} 384 Posts
3	Art and Craft Teachers	.. 96	
4	P.T.I.	.. 96	
5	Class IV employees	.. 96	

II Secondary Education (High /Higher Secondary Schools)—Expansion of facilities—Institution (14—17) Upgradation of Government Middle Schools to High Standard

So great was the demand for expansion of secondary education at door-step in rural areas that the Government had to upgrade 154 middle schools to high standard against the plan target of only 100 High Schools during the year 1980-81. This was besides 20 middle schools upgraded to high standard during this very year in order to clear the backlog of upgradation during the year 1979-80. For this purpose following new posts have been created in the schools during the year 1980-81.

Serial No.	Cadre	No. of posts created
1	Headmasters/Headmistresses	.. 174
2	Masters/Mistresses	.. 696
3	D.P.Es	.. 174
4	Clerks	.. 174
5	Class IV Employees	.. 348

As far as provision of elementary school education in the State is concerned it is a matter of great pride that this facilities is available to the school goers in age group 11—14 within a walking distance of about 1.6 Km. For the children in age-group 14—17 & studying in secondary schools the facility is available at a distance of about 2.6 Km. of all village. The respective norm of the Government of India for this purpose is 3.00 kms and 5.00 kms. The State of Punjab, is thus quite ahead of the national target.

Because of these facilities for schooling throughout the State, the enrolment targets achieved by the State of Punjab in year under report (1980-81) are well-nigh ahead of the All India targets to be achieved by the end of Sixth Five-Year-Plan (1980—85).

The figures below indicate the progress achieved by the State vis-a-vis the targets set by the Government of India.

Serial No.	Age-group	Actual Enrolment		Targets fixed by the Govt. of India to be achieved by the end of Sixth Plan (1985)
		% to the Age Group		
		1979-80	1980-81	
1	11—14	58.56%	60.67%	50%
2	14—17	27.30%	27.74%	Not fixed

Improvement Programme:

Vocationalization of Education-Introduction of work experience—To make education work-oriented and relevant to development of productive skills and economic growth, the public demand for vocationalization of education was so irresistible that Government had to introduce the programme in 100 schools sanctioned at a total cost of Rs. 39.00 lacs.

The following new posts have been created for this purpose:—

Serial No.	Cadre	No. of posts created
1	Vocational Masters	∴ 300 posts
2	Workshop attendants	∴ 100 posts

III. Teacher's Education

Inservice Teacher's Training

The importance of inservice training of teachers in this age of rapid change in the field of knowledge hardly be under estimated. As a matter of fact, no improvement in the quality of education is possible without improvement in the quality of training of our teachers with this object in mind.

Inservice Training Centres were established at Jullundur, Patiala and Ferozepur a few years ago.

The following categories of teachers trained under this programme:

Serial No.	Category of Teachers	No. of teachers given inservice training
1	Science Masters/Mistresses	921
2	D.P.Es/B.P.Es/P.T.Is/N.D.S.Is	349
3	Language/Classical & Vernacular/A.V.M./Vocational Teachers	786
4	Heads of Middle/High/Higher Secondary Schools	520
5	Social Studies/English/Maths Masters/Mistresses	685
6	Regional Institute of English Course Trainee Teachers	17
	Total	3,278

IV Setting up of State Council of Education Research and Training (SCERT)

The setting up of S.C.E.R.T.-A covered programme of the department, to bring about qualitative improvement in the school education in the State, has made some headway. Officer on Special Duty has been appointed to put the programme on rail and to complete the spade work required for this purpose.

CHAPTER X

EDUCATIONAL REFORMS COMMITTEE

During the year 1980-81 conferences of school and college heads were held to motivate them for self-improvement and also of the teachers working under them.

A study was conducted to find out reasons for the poor performance of our students in All India Competitive Examinations and results were submitted to the Government for discussion in the meeting of Vice-Chancellors and D.P.I.s.

Action has been taken to set up Parents Teachers Associations in all the schools in the State and in about 90% schools P.T.A's have already been set up.

Action is being taken at Government Level to set up an Education Commission in the State so that the Education standards may be improved.

In view of the recommendations made by the Education Reforms Cell, the issue of transfers in Education Department have been taken in the month of May.

CHAPTER XI

STATE COUNCIL OF EDUCATIONAL RESEARCH AND TRAINING (SCERT)

The Punjab Government decided in principle to set up a State Council of Educational Research and Training in the State during the year under report.

2. As a result, a post of Officer on Special Duty was created in the Directorate of Public Instruction (Schools), Punjab, to implement this decision.

3. The Officer on Special Duty was directed to prepare a detailed blue print to the proposed council including its constitution, aims and objectives, rules and regulations, financial structure and other ancillary details. This Officer was also directed to prepare proposals for disposal/adjustment of various Institutions/Branches/Units functioning within the Education Department for qualitative improvement of School Education.

4. The post of the Officer on Special Duty was filled in the beginning of March, 1981. A Directorate Level Coordination Committee was constituted to pave the way for setting up the State Council of Educational Research and Training. This committee will work out and implement an integrated programme of various Institutions/Branches/Units referred to above for qualitative improvement of School Education in the State during the year 1981-82.

5. All these Institutions/Branches/Units are likely to be merged with the proposed State Council of Educational Research and Training under a phased programme.

CHAPTER XII

ALLIED UNITS

(a) Agriculture Education :

Agriculture being the main vocation of people, Agriculture is taught as a school subject in Punjab since 1969-70. The Punjab Education Department carries out its programme of improving & expanding Agricultural Education through its Agriculture unit. At present there are 9 Government Higher Secondary Schools, 129 Government High Schools and 44 Government Middle Schools that have been provided with the facility of teaching agriculture as an elective subject.

The "Applied Nutrition Programme" is also looked after by this unit. Training courses are also arranged in various training centres under the scheme.

Every year Agriculture Students Fair is held on the Campus of the Punjab Agriculture University at Ludhiana to provide students with the opportunity of acquainting themselves with the latest development in different aspects of modern scientific agriculture. Efforts on behalf of the Agriculture Unit are a foot to get useful acquaintance about the up to date research experiments being conducted by the Punjab Agriculture University, Ludhiana.

The Punjab Education Department sanctioned Rs. 2 lacs in 1980-81 for proper functioning of agriculture farms of 182 Government Middle/High & Higher Secondary Schools in Punjab State. This amount is chiefly spent of the item viz. seeds of new varieties, fertilizers, electricity and water levelling, diesel, repair of tubewells and maintenance of other machinery. In addition to this the agriculture farms are also kept abreast of other agriculture progressive institutions in the country. Teachers and taught are given training and full acquaintance regarding the new experiments in collaboration with the Punjab Agriculture University, Ludhiana.

(b) Audio Visual Education and Film Library :

Punjab State Audio Visual Education & Film Library, Chandigarh was established in the last quarter of the year 1956-57. It has got a meagre staff comprising a Film Librarian, Film Mechanic, Technical Assistant, Senior Clerk, Clerk and Peon. Out of these the post of Technical Assistant has been lying vacant. During the year 1980-81 as many as 528 films were screened by the different institutions for the benefit of their students. The fall in circulation of films may be attributed to many reasons which are broadly enumerated below :—

- (1) Erratic supply of electric current in the State.
- (2) Non-Availability of adequate facilities for the repair of film projectors gone out of order.
- (3) Lack of incentive on the part of users of film projectors.

- (4) General apathy of the field staff towards teaching.
- (5) Lack of training and preparation of teachers with regard to utilization of Audio Visual Aids in the teaching process.
- (6) Lack of staff, funds and facilities with the Audio-Visual Unit.

(c) Evaluation Unit :

The main objective of this unit is to bring reforms in the Examination system. To achieve this objective this unit has to organise workshops on different school subjects and to train teachers in their respective subjects. Evaluation is a long process and what minimum attainment is achieved in a particular year is definitely creditable. So every effort is made to achieve the minimum.

An Evaluation workshop was organised at Government High School for Boys, Madhopur (Gurdaspur) from 19th November, 1980 to 21st November, 1980. In all 44 teachers of IX Class participated in this workshop (Ten teachers of English, Eleven of Maths, Nine of General Science & 14 of Social Studies). These teachers were given intensive training in setting objective based questions/question papers in their respective subjects. Four sample papers one each in Maths, English General Science & Social Studies were prepared.

During 1980-81 the unit used to send daily cutting of Important Educational News to the D.P.I. (S). Two daily newspapers were consulted daily for this purpose. Along with this, the unit has been compiling the fortnightly & monthly reports of all the pyramids of Education Department and sending the same to the Government.

The Deputy Director (Evaluation) was assigned the following projects also :—

- (1) Children Book Trust.
- (2) Inservice Training of Secondary School Teachers.
- (3) I.Y.C.
- (4) Walking Crusade.
- (5) Statistics.

The Evaluation Officer also was busy with the following assignments:—

- (1) Admission of J.B.T. Students.
- (2) Special Certificates for Teacher.
- (3) Preparation of schemes for Inservice Training of Primary School Teachers.
- (4) Migration of J.B.T. Students.

- (5) Attended a course at N.C.E.R.T. for resource persons in-connection with orientation courses for Primary School Teachers.
- (6) Attended a course organised by S.I.S.E., Chanidgarh in connection with Revision of syllabus for J.B.T. Classes.

The Technical Assistant was busy in translating the Paper 'Diagnostic Evaluation and Remediation for Effective Learning' by Dr. Pritam Singh of N.C.E.R.T., Delhi.

(d) Science Education :

1. Inservice Training Programme :

Under the S.E.P. (Science Education Programme) the Science Teachers, of High, Higher Secondary and Middle Schools are given Orientation Courses in various Science subjects. During this year 921 teachers were trained at four centres i.e. S.I.S.E., Chandigarh, I.S.T.C., Patiala, Jullundur and Ferozpur. Staff of S.I.S.E. acted as resource persons at these centres.

2. Science Demonstration Kits :

During this financial year the following number of kits was supplied to the newly upgraded schools.

Biology	96	for Middle Classes.
Chemistry	367	for Middle Classes
Total	<u>463</u>	

3. Science Exhibitions :

The 9th State Level Science Fair/Exhibition was held at D.A.V. Higher Secondary School, Amritsar from 28th November to 3rd December, 1980. The theme of the exhibition was "Science in our Environment". Competitions for students were held in Debate, Declamation, Chart Making and Science Quiz Test. The participation was as follows :—

Schools	..	138
Students	..	612
Teachers	..	189
Exhibits	..	408

In over all performance District Faridkot was placed first, Patiala second and Ferozpur third.

4. National Talent Search Examination :

This year the State won 12 scholarships in National Talent Search Examination held by N.C.E.R.T. in May, 1980. In order to prepare the students for this competitive examination, 102 students were selected

out of classes XI and X and given intensive coaching for a week (24th December, 1980 to 31st December, 1980). The coaching camp was held at I.S.T.C., Patiala.

PROJECTS UNDER STATE INSTITUTE OF SCIENCE EDUCATION

(a) UNICEF Projects

1. Project—2 (PCDC)

(Primary Curriculum Development Cell)—

Under this project teachers of T.T.Is are involved in the modification and preparation of primary curriculum according to the requirement of society and its relevance.

2. Project—3 (CEP) :

(Community Education and Participation)—

This project is concerned with the developmental activities in Community Education.

Two community centres have been set up at village Dandoh (Distt Hoshiarpur) & village Sandhwan (Distt. Ferozepur). Adult educators are also working at these two centres and an appreciable rapport is established between the community and educators. As an insentive sewing machines and transistors are given to adult educators.

3. Project—5 (CAPE) :

(Comprehensive Access to Primary Education)—

The objective of this project is to train the teachers educators of T.T.I.s of the State in the methodology of writing self learning material for out of school children, in the context of universalisation of education for 9—14 years children. 96 teachers/educators have been trained in developing as skill for writing self learning materials. They in turn will be able to guide their student-teachers in the production of need based self learning material on the implementation of the new J. B. T. Training Syllabus.

4. Population Education Project—P.E.P. :

This programme is launched by Centre/States for infusing the awareness of population problems and quality of life and related issues, in the minds of young students through the class teaching (syllabus) at various levels. A population Education Cell has been set in the State of Punjab under the aegis of S.I.S.E. The Director, Dr. S. S. Kishanpuri heads this project.

During the year 1980-81 as many as 8,625 students in the State were imparted training under this scheme. Tradewise/Yearwise Statement of the students trained in various skills is attached as Annexure 'A'.

**THE PIONEER TECHNICAL TEACHERS TRAINING INSTITUTE,
MAHILPUR (HOSHIARPUR)**

The Pioneer Technical Teachers Training Institute established at Mahilpur during the year 1964, provides in-service training to teachers employed under the scheme. Here, the J.B.T. teachers were trained in basic trades so as to equip them with sufficient technical knowledge to impart in Practical Arts Education in the schools. The institution also provided in service training to vocational teachers.

In view of the policy of the Government to provide vocational bias to education at secondary level, it is planned to strengthen and improve the training machinery of the Institute, so that it may provide in-service training to the Vocational Masters working in various schools in the State.

During the year 1980-81 the following courses were organised :

Serial No.	Name of the Course	No. of Teachers
1.	In-service training course in Lathe-work, Welding trades and grinding sharpening of tools for vocational teachers (Motor Mechanics)	76
2.	Refresher Course in Intensive Practical Training (Radio Trade) to trained teachers under practical arts education scheme	19

The students undergoing training in various schools were asked to manufacture 'Patras' under the guidance of their teachers, for the use of primary schools. The manufacturing of this utility article has given them confidence in themselves besides providing them with an incentive of 50 paises per manufactured patra.

(e) State Guidance Bureau :

The State Guidance Bureau in Punjab was established in 1960-61 on cent per cent Central Assistance which practice continued upto 1968. From 1969-70, its control was handed over to Punjab State because the scope of school curriculum was rapidly expanding due to the impact of socio-economic forces at work in the present society. Thus, the Educational and Vocational Guidance services in Punjab were intensified in manifolds. The main achievements are given below :—

- (1) Five special guidance training courses were organised in the districts of Ferozepur, Jullundur, and Ropar to judge the vocational

interests of the students for which an aptitude survey was conducted on 500 students.

- (2) Certain new guidelines for administering psychological tests, counselling services and personality measurement in some selected High and Higher Secondary Schools were laid down especially for the Progressive Matrices Tests of Intelligence under graded assignment. In all, 3,000 students were covered in order to attract the best brains as well as to provide solutions for the worst ones. In this connection, sincere efforts have been made to translate some of these tests in Punjabi Language.
- (3) Twelve full length audio visual films were shown through the 16 M.M. Projector to the schools of Ropar District particularly where the Career Conferences were held with the co-operation of local resource personnel as well as officers of the Employment Exchange.
- (4) During the year 1980-81, a beginning was made for the co-relation of Vocationalisation Scheme with that of Guidance Scheme to achieve the uniformity and efficiency in both the programmes. Under this scheme, the officers of both the branches had a joint tour of Patiala, Ropar, Ludhiana and of Jullundur Districts in order to guide matching of talents with occupations in these districts.
- (5) Stress was also laid on the introduction of cumulative Record Cards in the new schools as well as successful completion of the same in the institutions with old and longest standing.
- (6) Forty-four Career Conferences and Career Exhibitions were organised by the District Assistant Guidance Counsellors at Patiala, Jullundur, Ropar, Gurdaspur, Faridkot, Hoshiarpur, Bhatinda and Ferozpur. The follow-up and evaluation of the Guidance Programme has also been tightened with a campaign launched by the School Guidance Committee and the Career Masters to establish Guidance Corners, arrange Educational, Orientation and Career talks frequently during morning assembly in the schools with some useful plant tours to various historical and industrial places.
- (7) A fully illustrated chapter was circulated in all the districts with the title 'Why Guidance' and co-ordination of this programme with different agencies such as parents, teachers, district and State level authorities was also taken in hand.
- (8) Two projects were adopted for the qualitative and quantitative improvements in examination results in three Government High Schools, i.e., Mulanpur, Dera Bassi and Ludhiana.
- (9) The Bureau trained 80 Masters and Mistresses of High and Higher Secondary Schools for discharging the guidance functions properly in their institutions through the co-operation and efforts of Extension Services Department of Jullundur and Ferozpur.

- (10) The Bureau Officers contributed and published a number of articles on Educational and Vocational Guidance in the monthly magazine of the Punjab School Education Board entitled "Pankhrian".

Leaving aside the schools visited by other officers of the Bureau, the Director herself along with her Steno undertook intensive tour of urban and rural areas and visited about 40 schools in order to promote guidance activities more vigorously.

(f) Educational Technology Cell :

A meeting of the Advisory Committee on Educational Technology was held on 29th January, 1981 under the Chairmanship of the Commissioner & Secretary to Government, Punjab, Education Department. Action on the recommendations of the Committee is being taken by the Educational Technology Cell.

2. Educational Technology Projects :

Project No. 1 : Organisation of State Level Seminar on Educational Technology

A State Level Seminar on Educational Technology was held at State Institute of Education, Chandigarh on 26th March, 1981 and 27th March, 1981, D.P.I. (S), Punjab inaugurated the seminar. Dr. G. S. Sodhi, Dr. Anand Bhushan from Punjab University, Chandigarh, Shri H. S. Batalvi, Programme-executive (Educational Broadcasts), A.I.R., Jullundur, Dr. H. S. Chilana, Field Advisor NCERT, Chandigarh and Dr. K. S. Gill, O.S.D. (SECERT), D.P.I.(S), Punjab addressed the Seminar. 44 participants took part in the discussions on educational technology. The objective of the seminar was to create awareness about the importance in educational circles in the State. Experts from various agencies and participants took evinced keen interest in the discussions and assured their full co-operation and collaboration in Educational Technology Programmes. The following areas for application of Educational Technology were suggested to be identified :—

- (i) The area around Jullundur city being near A.I.R., Jullundur.
- (ii) The area around Chandigarh, falling in the Ropar district.

The agencies suggested for collaboration were identified as (i) E.T.C., (ii) A.I.R., Jullundur, (iii) In-service Training Centre, Jullundur, (iv) Colleges of Education, Jullundur, (v) Punjab University, Chandigarh.

3. Project No. 2.—Inclusion of Educational Technology in Teachers Training Courses :

This project assigned to the Director of State Science Institute, Punjab, Sector-22, Chandigarh. A working group of about experts participated in the deliberations held from 24th March, 1981 to 27th March, 1981. Their recommendations for inclusion of educational technology in J.B.T. and B.Ed. courses is awaited.

4. Project No. 3 : Organisation of Radio---Lesson Script Writers Workshops :

Two workshops of Script Writers were conducted at the In-service Training Centre, Jullundur from 14th March, 1981 to 19th March, 1981 and 24th March, 1981 to 29th March, 1981. 59 teachers and experts took part in the workshop. Report is awaited from the Principal of the Centre.

5. Project No. 4 : Development of Large Scale efforts for Utilization of educational broadcasting in Primary Schools :

A guide book on effective utilization of educational broadcasts has been got printed by the E.T.C. The book is to be supplied to the primary school in the State.

6. Project No. 5 : Evaluation of impact of educational broadcasting in Sangrur District :

The project is in operational stage and final report will be ready in due course.

7. Project No. 6 : Preparation of Slides for the School Children and Provision of relevant equipment :

E.T. Cell has been equipped with a Camera, a Slide Projector and Accessories for use in the ensuing year.

8. Project No. 7 : Development of Primary Education in one Educational Block in a backward area—using *inter alia* educational technology Phase-I—Status Survey :

This project for conducting survey in Majri Block (Ropar District) was assigned to Deputy District Education Officer (Pry. Edu.), Ropar. Sixty teachers and officials of Education Department, Punjab were engaged in the Survey. Final report of the survey is awaited. The second phase of the survey will be taken during the next year in 1981-82.

9. Project No. 8 : Organisation of distant learning (Correspondence-radio In-service Education courses for Primary School Teachers) :

Under this project 25 Radio Lessons and 25 Correspondence Lessons have been prepared and are under print.

Further work on the above-noted projects will be carried on after the sanction of the Government is received in this regard.

(g) Survey (10+2) Unit :

The work of this branch is of unique nature since it involves research and critical study. Unlike other branches, routine work handled in this unit is very small. With the winding up of the IV All-India Survey Unit, the follow-up of that section also became the prime responsibility of this Unit. This Unit, in close co-ordination of the Statistical Cell got the final

Survey tables of the Fourth All India Survey for Punjab approved from the NCERT, New Delhi and started preliminary work on the writing of the descriptive report for the State.

The Unit has worked out a strategy studying viability of High/Higher Secondary Schools already working in the State. This is a quantitative technique on the basis of which work relating to ranking of schools on the basis of 1978 data for Ferozepur, Patiala districts has been initiated. This study will be first of its type for the State—rather we have started a pioneering work in this direction.

Sampling techniques, although, have been used in other fields like Agriculture since long but these techniques have not been applied in the field of education. In consultation with the NCERT, a frame work including strategy for such a survey has been prepared and the Unit proposes to make a few sample survey studies during the next year.

The unit has prepared a plan for launching occupational surveys in Punjab. These surveys will also be sample surveys. The Unit has evolved various *pro forma* along with instructions for conducting these studies.

Yet another important assignment given to this Unit is preparation of preliminary educational development plans. Field work required as advance action programme has already been started. The Unit may hold a training Programme for this work in May, 1981.

Some important papers published on 10+2 system of education were reviewed in this section and comments prepared on these.

The unit is engaged in projecting enrolment figures on the basis of past trend. The statistical technique for this work has been finalised and the actual work has been started.

CHAPTER XIII

MISCELLANEOUS

(i) Budget :

The non-plan expenditure and receipt Budget of the Education Deptt. (School Side) is as under :—

- (i) The component-wise actual expenditure during 1979-80 final grant for 1980-81 of the Education Department (Schools) is given in the enclosed statement.

(ii) Receipt Budget:

The receipts of the Department are nominal as compared to its expenditure. The income is derived from tuition fees realised from students in High/Hr. Sec. Classes and Examination fees for various Departmental Examinations Actual receipt during 1979-80 amounted to Rs. 88,11,000 and budget receipts for the year 1980-81 to the tune of Rs. 1,00,24,000.

Componentwise Break-up of the Budget Provision for 1980-81

	(Amount in thousands)	
	Actual Expendi- ture for 1979-80	Final grant 1980-81
Secondary Schools—		
(a) Direction and Administration Distt. Offices & Circle Offices ..	8,596	9,566
(b) Govt. Secondary Schools ..	3,78,562	4,31,223
(d) Assistance to Non-Govt. Sec. Schools ..	54,530	73,464
(e) Assistance to Local Bodies for Secondary Education ..	6	6
(f) Scholarships to students ..	2,636	2,779
(i) Other expenditure ..	..	1,646
Total B. Secondary ..	4,44,330	5,18,684
H. General—		
(a) Direction & Administration (Headquarter). This includes expenditure of Pry. & College Side ..	6,309	7,031
(b) Other expenditure Departmental examination Grants to non-Govt. Organisation, Tournaments, etc. ..	17,946	8,287
Total C: ..	24,255	15,318
Adult Education—		
C. Special—B—Adult Education ..	2,086	3,682
(c) Sanskrit Languages ..	11	11
Total Adult Edu. ..	2,097	3,693
Grand Total ..	4,70,682	5,37,695

(ii) Grant-in-aid to the Privately-managed Schools:

Delhi pattern Grant-in-aid scheme was introduced in the State w.e.f. 1st December, 1967 and under this scheme the grant was sanctioned to 428 recognised aided schools during the year 1980-81.

Under the above scheme the grant of 95% of the approved deficit on account of pay of the staff is sanctioned to the school. Before the introduction of the above grant-in-aid scheme a sum of Rs. 6,000 was sanctioned to an aided school annually. The grades and dearness allowance of the aided school are at par with that of the staff of the Government School.

The grades of employees of the government schools were revised with effect from 1st January, 1978. The employees of the privately managed aided schools have also been given these revised grade, i.e., from 1st January, 1978 during 1980-81. The total cost of this scheme during 1980-81 was Rs. 7,34,64,000.

To make the service of the employees of aided schools more secure, Punjab Privately-managed Recognised Schools Employees (Security of Services) Act 1979 and the Rules under this Act have been enforced with effect from 23rd January 1981.

(iii) Scholarships:

Middle Schools Scholarship

558 Middle School Scholarships are awarded annually on the basis of 5th class examination for a period of 3 years (VI—VIII) to those students whose parents income is upto Rs. 8,000 per annum. The rate of Scholarship is Rs. 15 p.m.

Budget Provision .. Rs. 3,06,000
High School Scholarships.

2,458 High School Scholarships are awarded on the basis of VIII Class Examination. The rate/duration of Scholarship is as under :—

Serial No.	Period of Scholarship	No. of Scholarships	Budget Provision	Income Stage	Rate of Scholarships
			Rs.	Rs.	Rs.
1.	2 Years (IX-X)	302	1,09,000	8,000	15.
2.	3 Years (IX-X-XI)	55	45,000	3,600	25
3.	3 years (IX-X-XI)	2,191	6,00,000	6,000	10

State Merit Scholarships on the result of Matric Exam. :

22 Scholarships are awarded on the basis of Matric Examination. The rate of Scholarships is Rs. 30 P.M. The income for the purpose is Rs. 8,000 per annum.

Govt. of India Scholarships for study of Sanskrit :

Under this scheme every year 30 Scholarships are awarded to the students of IX Class for the study of Sankrit on the basis of Middle Standard Examination. These scholarships are continued for a period of three years viz., IX, X, XI. No income limit is prescribed for the award of this scholarship. Such

Students as, obtain 45% marks in aggregate and have offered Sanskrit as one of the subjects in the Middle Standard Examination are eligible for the award of this scholarship. Rate of scholarship is Rs. 10 P.M. and Budget Provision is Rs. 10800.

National Scholarships to the talented children at secondary stage, from rural area :

Under this scheme two scholarships per Community Block are awarded to the rural brilliant students at the Secondary Stage on basis of Middle Standard Examination. The annual rates are given as under:—

In selected Schools		Non-Selected Schools
Boarders	Non Boarders	
R. 1,000	Rs. 500	Rs. 250

1. There is no income limit for the award of Scholarships under this scheme.
2. Budget Provision for 1980-81 was — Rs. 1.50 lacs.
3. Total Expenditure upto 31st March, 1981 is Rs: 1,30,455.

Punjab Government Scholarships to Punjabi Students studying in Sanik School/ Punjab Public Schools, Nabha :

Under this scheme the Punjabi students studying in Punjab Public School, Nabha & all Sainik Schools in the Country whose parents monthly income from all sources is upto Rs. 10,000 per annum (In case of Government Servant Basic Pay to be considered) are awarded scholarship. The rates of Scholarship are as under:

Serial No.	Basic Pay	Rate	Clothing allowance
1.	Upto Rs. 1120 P.M.	3,500	Rs. 500 for the first year and Rs. 250 for the subsequent years.
2.	From Rs. 1,121 to Rs.1,350 P.M.	2,625	Ditto
3.	From Rs. 1,351 to Rs. 1,500 P.M.	1,750	Nil

In addition to these benefits the students preparing for admission to N.D.A. are given Rs. 175 extra.

Ten Scholarships are also awarded in the Y.P.S., Patiala every year. The income limit and rate of scholarship is the same as for sanik schools.

The Budget Provision for 1980-81 for Sanik Schools, Punjab Public

School, Nabha and Y.P.S., Patiala was Rs. 21 lakhs. Total expenditure upto 31st March, 1981 is Rs. 20.99 lakhs.

Promotion of Education amongst the Educationally Backward Classes 'State Harjan (Education) Welfare Scheme' :

Under the above scheme the State Government have been granting financial assistance in the form of tuition fee, examination fee and payment of stipends to the students of scheduled Caste/Backward Classes, studying in schools and Technical Institutions. During the year 1980-81, a sum of Rs. 493 lacs had been provided in the Budget for the purpose. Under this scheme a sum of Rs. 356 lakhs has been spent upto 2/81 and the total number of beneficiaries upto February, 1981 is 4.59 lakhs.

Post-Matric Scholarship Scheme (Government of India) :

This scheme is being dealt with by Director of Colleges. The students belonging to Scheduled Castes/Tribes undergoing the JBT/OT and Art & Craft Teachers Courses are allowed the concessions of tuition fee, exam. fees and stipend under the scheme mentioned above. The rate of stipend is as under:—

	Day Scholars		Hostellers	
	Boys	Girls	Boys	Girls
	Rs (P.M.)	Rs (P.M.)	Rs (P.M.)	Rs (P.M.)
I. Years	40	50	70	80
II. Years	45	60	75	90

The budget provision for the year 1980-81 was Rs. 6.00 lacs and the expenditure is Rs. 3,54,375. Total number of beneficiaries is 680.

Note.—Under the Post-Matric Scholarships Scheme of Governments of India, the students whose Parents/Guardians annual income is less than Rs. 6,000 are given stipend at the full rate and those whose Parents/Guardians annual income is Rs. 6,001 to Rs. 9,000 are given stipends at half rate.

(iv) School Buildings :

School Buildings of Middle, High/Hr. Secondary Schools in the State need not only proper extension but special repairs also. During 4th/5th Five Year Plans and Year 1979-80 and 1980-81, 1,660 Primary Schools were up-graded to Middle Standard and 1,101 Middle Schools to High Standard. Naturally this huge expansion resulted in shortage of school buildings year after year. According to an estimate about 2,300 more class-rooms are needed for Middle Schools and 3,400 class-rooms for High/Higher Secondary Schools in the State for which Rs. 23.00 crores are required to meet the backlog needs of school buildings.

During Plan year 1980-81, the details of the provision made in the Plan budget for the purpose was as under :—

Serial No.	Details of sanction	Amount sanctioned in lacs
1.	E.D. 2.4 Construction of Buildings Govt. Middle Schools—	
	(a) Class Rooms/School Buildings: ..	1.00
	(b) Science Laboratories ..	1.00
2.	E.D. 3.4 Construction of Buildings Govt. High/Higher Secondary Schools ..	
	(a) Science Laboratories ..	2.50
	(b) Extension of present buildings & construction of new buildings ..	14.00
3.	E.D. 24.1 Establishment of International Children Home at Chhatbir ..	10.00
	Total ..	28.50

The allocation for the year under report was not commensurate with the huge problem of shortage of school buildings when as many as Rs. 141.00 lacs are required only for spill-over works which have already been sanctioned by the Government.

During the year 1980-81, sanctions/ revised sanctions for construction/extension of buildings and compensation for acquired lands for schools were granted as per details given hereunder:—

“277—Capital outlay on Education, Art and Culture
(Plan Expenditure) 1980-81”

	Rs.
1. G. High School Bhunga (Hoshiarpur) (Revised sanction for construction of New Buildings) ..	8,60,235
2. Sri Hargobind Govt. Hr. Secondary School, Mandi Gobindgarh (Patiala) (Construction of compound wall)	1,43,220
3. Govt. Girls High School, Amloh (Patiala) (Construction of Additional Block) ..	6,48,000
4. Compensation of land acquired Govt. Girls Hr. Sec. School, Tarn Taran (Amritsar) ..	8,03,350
5. Compensation of property acquired for Govt. Higher Secondary School, Daim Ganj, Amritsar. ..	23,000

6. Compensation of land acquired for International Children's Home at Chhat Bir (Patiala) .. 2,65,735

During the year under report there was a provision of Rs. 5.00 lacs under Head "277—Education—H-General Education-F-Other expenditure (Non-Plan)" for minor repairs etc. Works were sanctioned as detailed hereunder :—

1980-81

Minor works including construction of Boundary Walls, Electrical installations and special repairs etc.

	Rs.
1. (a) G.H.S. Sujampur (Gurdaspur)	
(b) G.H.S. Ghaueke Bangar (Gurdaspur)	44,497
(c) G.G.H.S. School, New Power House Colony	(Electric instalation)
(d) G.H.S. School, Sangrur	
(e) D.E.O., Hoshiarpur.	
2. G.H.S., Samana (Patiala) ..	61,220
3. G.G.S., Kheowali Dhab (Ferozepur) ..	1,00,000
4. Govt. Co-Edu-H/S School, Tripri, Patiala ..	16,070
5. G.H.S. School, Kartarpur ..	18,290
6. G. High School, Banga ..	14,530
7. Govt. High School, Makhwal ..	21,995
8. G.G.H.S. Fatehgarh Churian ..	45,850
9. G.H.S. Lakhoke Behram ..	27,270
10. G. Middle School, Apra ..	13,340
11. Govt. Victoria Girls Hr. Sec. School, Patiala ..	2,120
12. G.High School, Rupana (Faridkot) ..	4,446
13. G.G.H.S. Landowali Road, Jullundur ..	7,690
14. G. High School, Vakilanwala ..	3,580
15. G.H.S. School Garhshanker (Hoshiarpur) ..	24,370

(iv) School Sports

The sports Branch is mainly concerned with the development of Games and Sports in the State. There are 13 sports wings attached with the Govt. High/Higher Secondary Schools in addition to the State School of Sports, Jullundur. The Department is also running the Nine Sports/wings attached with various Government Colleges in addition to the Government Arts and Sports College, Jullundur. Admission tests to the sports wings of schools are held in April and for colleges in July every year and the students are provided free board and lodging Rs. 10 per day for each player and no tuition fee is charged from them. The players/athletes are imparted expert coaching by trained coaches. The College games and athletics are conducted by the Universities while the school games are under the School Games Federation of India and this branch is putting its efforts to train the players/athletes in the schools for Mini National and School National games so that they may become an assets for the nation when grown up. Some of the achievements of the Department are as under :—

1. five boys from Punjab schools were selected in the coaching camps for the Asian Football Tournament (Juniors) and got training at N.I.S. Patiala. Three of these boys were selected in the Indian Football team and got appreciation at Bangkok.
2. Summer coaching camp for 250 boys/girls in all games and athletics was held at Sringar from 9th June to 2nd July, 1980.
3. The 2nd Mini National Games were held at Delhi and Panjab teams won over all trophy and team championship in athletics besides winning many medals.
4. Punjab participated in XXIV National Autumn games held at Hyderabad and bagged one gold in Basket ball girls, two Silver in Kabaddi boys and girls and placed fourth in Football. In all the events, Punjab teams cleared the pool matches and entered the quarter final.
5. In winter meet held at Calcutta in December, 1980, Punjab was declared winner in Badminton boys, runner up in Hockey girls placed III in Volleyball and Gymnastic girls won one silver & three Bronze in wrestling and over all championship Swimming team in Athletics boys and girls.
6. The Punjab Swimming team got many distinctive prizes and won 14 medals.
7. Two boys selected in the junior Jawahar Lal Nehru National Hockey team.

The state of Punjab is doing a lot for the sports and Physical Education. The subject of physical education has been made compulsory in the state and the trained N.I.S. coaches are appointed in addition to the Olympians to train and impart the technical training to the budding sports men. The facilities offered by the state to the sports students still lack in hostel accommoda-

tion, providing of modern bathrooms and flush latrines, providing of cots in the hostel, recreational facilities, reading tables and amenities like fans etc. etc. By providing these facilities and imparting them technical and expert coaching we can raise the Indian Sports Standard to the International level.

(vi) National Fitness corps Scheme

N.F.C. Scheme is a centrally sponsored scheme, and the entire expenditure on pay and allowances of instructors as well as House Keeping Staff at Head-quarter is borne by the Government of India. The administrative control of these instructors was transferred by the Government of India to the state Government w.e.f. 1st February, 1973. Later on these employees were absorbed in the State service as P.T.I. (N.F.C) w.e.f. 1st July, 1976 in consultation with the Government of India.

These instructors now P.T.I. (N.F.C.) are posted in some of the Government/Private/High/Higher Secondary Schools. It is a continued portion of the Plan side and as stated above the entire expenditure of the scheme is reimburseable by the Government of India on cent percent basis.

(vii) Approval of Books

The Punjab Education Department (Schools) has approved books, magazines etc. for school libraries in the State during the year 1980-81 as under:—

Punjabi Books	..	265
Hindi Books	..	113
English Books	..	31
Punjabi Journals	..	6
Hindi Journals	..	5
English Journals	..	5

The private publishers/Govt./Semi Govt. institutions send books magazines etc. for approval for use in the school library in the State. The Department gets them reviewed by the experts and approve them according to their recommendations. The heads of the institutions purchase them for libraries according to their needs. The methods of approval of books by the Department, help institutions in the selection of good books for their libraries. The department also fixes the prices of the books as the publishers fix the prices arbitrary.

(viii) Bulk purchase of books

The students in schools require good literacy books in addition to their text-books. Keeping in view this requirement, the Government have constituted a High powered Bulk purchase Committee under the Chairmanship of Secretary to Government Punjab Education Department. This Committee recommends to this department good books for purchase. Following are the members of this committee:—

1. Joint Secretary, Education.

2. Director of Public Instruction (S), Convenor.
3. Director of Public Instruction (Colleges)
4. Chairman, Punjab School Education Board.
5. Director, Punjab State University Text Book Board.
6. Director, Language Department, Punjab.
7. Circle Education Officer, Nabha.

A sum of Rs. 50,000 was provided in the budget during the year 1980-81 for the bulk purchase of books. Books worth Rs. 50,000 were purchased and sent to the primary schools of the state.

PART III—HIGHER EDUCATION

CHAPTER I

ADMINISTRATIVE SET UP OF THE DIRECTORATE OF PUBLIC INSTRUCTION (COLLEGES) PUNJAB

Prof. Gursewak Singh, P.E.S.I. took over as D.P.I. (Colleges) on 29th January, 1980. The D.P.I. is assisted by Joint Director (Administration) Deputy Director, Advisor Reforms Committee and five Assistant Directors.

For administrative convenience, the Directorate is divided into the following pyramids and sections :—

Joint Director (Admn.).—The Officer is designated as Joint Director Public Instruction (Administration) in case he is in the selection grade of the P.C.S. or Administrative Officer in case the incumbent is in the time-scale of the P.C.S.

He deals with Establishment matters of staff at the Headquarters and Principals/ Lectures in the Government Colleges and Record Section.

Deputy Director (Colleges and Planning).—All educational and University matters and Planning works.

Establishment of ministerial/Misc. staff in the Government Colleges and Libraries.

Assistant Director (Cadet Corps).—Deals with functioning of the N.C.C. and allied matters in the State.

Assistant Director (Private Colleges and Grants).—All matters relating to Private Colleges and Grants including U.G.C. grants.

Assistant Director (Scholarships).—All types of Scholarships except Loan Scholarship.

Assistant Director (Cultural Affairs).—To promote cultural activities & Organise orientation courses on cultural activities. Also deals with National Loan Scholarships and approval and purchase of books.

Assistant Director (Youth Programme).—Youth programmes in Colleges.

Advisor, Education Reforms.—Advisor (Colleges) Education Reforms Committee advises on the reforms that can be brought about in the existing educational system in Colleges.

Accounts Officer.—Budget and Accounts matters.

The Structure of Education Administration in the State remained almost the same as it was during the proceeding year.

CHAPTER II

COLLEGE (HIGHER) EDUCATION

Diversification of Courses—(i) Govt Colleges.—Science classes have been started at Government College, Ajnala to meet the dire need of the students.

Own your own Library Scheme .—Government have launched on the Bhartiya Vidya Bhawan guide lines, two innovative projects viz:—

- (i) Book extension counter (ii) Own your own Library in the eleven leading Government Colleges in the State in order to provide effective Library service to the students and the teachers.

Guidance Bureau.—Guidance Bureau have been opened in nine Govt. Colleges in the State in order to equip the students for competitive examinations.

B.Ed. training for Scheduled Castes.—Arrangements have been made for the instruction of 200 additional students belonging to Scheduled Castes in the Colleges of Education in the State.

Setting up of District Library.—A new District Library has been set up at Faridkot.

(ii) **Private Colleges.—**There are 143 privately managed colleges affiliated with the Universities of the State. One of these is being run as evening college by the Guru Nanak Dev University, Amritsar. With a view to help the private Colleges and the concerned managements to enable them run by colleges effectively and in the best interests of higher education, the State Govt. took a very bold step of meeting 95% of the deficit of these colleges with effect from 1st September, 1978. This decision has benefited about 3500 member of teaching staff and approximately 2500 members of non-teaching staff of these colleges. The student strength in these institutions is over 90,000. During the year 1980-81, originally there was a budget provision of Rs. 310 lacs, but keeping in view the needs of the institutions it was revised to the tune of Rs.366 lacs. Besides above the State Government has also accorded pay parity to the non teaching staff of the affiliated colleges w.e.f. 1st September, 1978, this will further cost the State Exchequers to the tune of Rs. 22 lacs approximately per annum.

UNIVERSITIES AND OTHER INSTITUTIONS

Punjab Govt. have liberal grants to the three Universities namely Punjab University, Chandigarh, Punjabi University, Patiala and Guru Nanak Dev

University, Amritsar during the year 1980-81. Besides the maintenance grants, the universities were given development grants to the tune of 44 lacs and 11 lacs for the job oriented courses. The Indian Council of Social Science Research, North West, Regional Centre at Punjab University, Chandigarh was also given a special grant of Rs. 60,000. The following grants were given to the various universities out of Non-plan and plan budget of the year 1980-81.

Name of the University	Non-Plan	Plan	Total
	Rs.	Rs.	Rs.
Punjab University, Chandigarh	1,76,72,000		1,76,72,000
Punjabi University, Patiala	2,30,92,000	18,33,385	2,49,25,385
Guru Nanak Dev University, Amritsar	1,44,48,000	36,66,615	1,81,14,615
Total			6,07,12,000

The development grant of Rs.44 lacs was given to Guru Nanak Dev University, Amritsar and Punjabi University Patiala as these universities are still developing and construction of building is not yet complete.

The following institutions were also given grants :

1. Institute of Punjab Studies Trust, Chandigarh	Rs. 1,00,000
2. Dwaraka Dass Library, Chandigarh	12,000
3. Gandhi Samarik Nindhi, Chandigarh	8,000
4. Banasthali Vidyapith, Jaipur	5,000
5. Gram Panchayat Library, Ghanaur (Patiala)	2,000
6. Sanskrit Pathshalas in the State	60,000

HIGHER EDUCATION

Number of Colleges in the State as on 30-9-80

Serial No.	Category	Government			Non-Government (Affiliated)			Grand Total		
		Boys	Girls	Total	Boys	Girls	Total	Boys	Girls	Total
1	Arts & Science Colleges (Includes Home Science Colleges) ..	27	4	31	82	48	130	109	52	161
2	Training Colleges ..	3	..	3	9	6	15	12	6	18
3	Physical Training Colleges ..	1	..	1	1	..	1	2	..	2
4	Commerce Colleges ..	1	..	1	..	..	..	1	..	1

Enrolment in Colleges as on 30-9-80

Serial No.	Category	Government			Non-Government (Affiliated)			Grand Total		
		Boys	Girls	Total	Boys	Girls	Total	Boys	Girls	Total
1	Arts & Science Colleges ..	20,161	10,280	30,441	52,827	35,378	88,205	72,988	45,658	1,18,646
2	Training Colleges ..	239	196	435	905	1,807	2,712	1,114	2,003	3,147
3	Physical Education Colleges ..	187	131	318	61	66	127	248	197	445
4	Comm. Colleges ..	281	48	329	..	..	..	281	48	329

Number of Teachers in Colleges as on 30-9-80

Serial No.	Category	Government			Non-Government (Affiliated)			Total		
		Men	Women	Total	Men	Women	Total	Men	Women	Total
1	Arts & Science Colleges	982	434	1,416	2,104	1,167	3,271	3,086	1,601	4,687
2	Training Colleges	50	18	68	104	100	204	154	118	272
3	Physical Training Colleges	26	3	29	8	1	9	34	4	38
4	Comm. Colleges	19	3	22	..	..	...	19	3	22

CHAPTER III EDUCATIONAL PLANNING

During the year 1980-81, an outlay of Rs. 140.00 lacs was provided for the promotion of Higher Education under the Plan Scheme. Against this outlay a sum of Rs. 123.50 was earmarked for revenue portion and Rs. 16.50 lacs for capital portion.

The following programmes were undertaken during the year 1980-81 under the Plan Scheme:—

1. In addition to the continuance the Post-Graduate/B. Com. classes started in six Government Colleges during 1979-80, Part II classes were sanctioned during the year 1980-81. Science classes were also added in Govt. College, Ajnala. In addition to this Books, Material and supply, furniture and equipments worth Rs. 11.00 lacs were supplied to all the Government Colleges in the State.
2. Guru Nanak Dev University, Amritsar, Punjabi University, Patiala were given Financial Assistance/Development grants to the tune of Rs. 55.00 lacs for the continuance of job oriented courses and for the construction work.
3. Hostels of 5 Government Colleges were strengthened by supplying M & S Fans worth Rs. 20,000 to each college.
4. Scholarships to the tune of Rs. 5.00 lacs under the State Merit Scholarship Scheme and 1.30 lacs under the Government of India scholarship scheme for the students of non-Hindi speaking area studying Hindi were sanctioned.
5. One District library at Faridkot was opened during 1980-81.

CHAPTER—IV

SCHOLARRSHIPS

- (a) Govt. of India Scheme of Post Matric Scholarships to the Scheduled Castes/Tribes and Lower Income Group Students for study in India :

Scholarships under this scheme which include maintenance charges, fees and expenses on approved study tours etc. are awarded to Scheduled Castes/ Scheduled Tribes and Lower Income Group students at post-Matric stage or Post-Secondary stage so as to enable these students to complete their studies. These scholarships are awarded by the Government of the State on the rates approved by Government of India to such students who actually belong to that state i.e. permanently settled.

The information regarding provision, expenditure and number of beneficiaries under the scheme during the year 1980-81 was as under :—

Budget Provision	Expenditure	No. of Beneficiaries
Rs.	Rs.	
93,50,000	92,11,931	10969 (No. of beneficiaries relating to medical and school side are not included).

(b) State Post-Matric Scheme of Scholarships :

The Government of India discontinued awarding scholarships to Scheduled Castes/Tribes employed students from the year 1974-75. In order to mitigate hardships to such students, the State Government formulated the above scheme right from the year 1974-75 under which Scholarship are awarded on the pattern of Government of India scheme referred to in (a) above such students who are whole time, Punjab Government Scheduled Castes employees including those of Punjab State Electricity Board, Local Bodies and State Government owned Corporations/Institutions and whose parents are domiciles of Punjab and are studying in Evening Colleges in the Punjab State and Union Territory of Chandigarh. The information regarding provision, expenditure and number of beneficiaries under the scheme during the year 1980-81 was as under :-

Budget Provision	Expenditure	No. of Beneficiaries
Rs.	Rs.	
82,000	76,280	120

(c) State Harijan (Educational) Welfare Scheme :

Under this scheme, stipends are awarded to other Backward classes students on rolls of affiliated Arts Training Colleges and other Professional institutions in the State. Such students are also re-imbursed the examination fee which is charged from Scheduled Castes/other Backward Classes students studying in Government and privately managed (affiliated) Arts and Training Colleges in the State. However, Privately managed (affiliated) Arts and Training Colleges are required to forego the full fee concession given to first 2% of Scheduled Castes/Backward Classes students on their rolls. The tuition fee of such students in excess of 2% of their total enrolment (stage-wise) is reimbursed by the Government to these colleges in lieu of the free-ships granted by them.

The total provision for the year 1980-81 under this scheme is Rs. 4,93,45,000 for both colleges and schools. The total expenditure under this scheme for grant of educational concessions in colleges during 1980-81 was Rs. 70,00,000 and number of beneficiaries 46,698.

(d) Welfare of Denotified Tribes (Vimukat Jaties) .

The Scholarships under this scheme are awarded to the students belonging to Denotified Tribes (Vimukat Jaties) from 1st Primary class to M.A./M.Sc. classes. The expenditure on this scheme at college stage during 1980-81 was to the tune of Rs. 3,635 and the number of beneficiaries was 7.

(e) Special grant to Girl Scheduled Caste students at College level :

From the year 1980-81 State Government has decided to sanction special grant to girls Scheduled Caste students for their betterment at Post-Matric or Post Secondary Stage. This special grant is to be given to such girl students whose parents/guardians are permanent residents of Punjab State and whose annual income does not exceed Rs. 9,000. These students are also studying in recognised colleges/Institutions of Punjab State and U.T., Chandigarh.

The information regarding provision/expenditure and number of beneficiaries under this scheme during the year 1980-81 was as under :—

Budget Provision	Expenditure	No. of Beneficiaries
Rs.	Rs.	
12,00,000	7,23,620	1,732

OTHER SCHOLARSHIP SCHEMES

Name of Scheme	Budget Provision	Expenditure	Beneficiaries
	Rs.	Rs.	Rs.
(f) National Scholarships Scheme	9,98,000	9,97,900	1,600
(g) State Merit Scheme	37,22,000	37,07,000	1,649
(h) National Scholarships Scheme for the Children of School Teachers	30,000	23,000	39
(i) Educational Grant to the Children of Killed/Disabled Army Personnel	12,000	9,600	16
(j) Hindi Scholarship Scheme for the non-Hindi speaking States	1,30,000	1,06,700	112

(k) National Loan Scholarship Scheme :

This Scheme was introduced by the Central Government in the year 1963-64 to help the poor but deserving students to continue their studies. Under this scheme the students who get more than 50% marks and whose

parents' income is not more than Rs. 6,000 P.A. (for students studying upto degree level) are eligible for the award of loan scholarship. The recoveries of the loan is made on very easy instalments after three years of the completion of study or one year after joining services by the loanee students whichever is earlier. Those loanees who join Army or become teachers earn an exemption of one-tenth of the total loan for each complete year of service and after ten years of continued service there is a total exemption of the loan.

The expenditure on this scheme is met by the Government of India. In the year 1980-81 a sum of Rs. 2.10 lakh was sanctioned and Rs. 1,69,200 has been given as loan to 238 students.

CHAPTER V

MISCELLANEOUS

(i) Cultural Affairs :

During the year 1980-81 an Orientation Course under the Government of India Scheme propagation of culture among school/college students was organised for college lecturers from 26th December, 1980 to 16th January, 1981 at Chandigarh, 26 Lecturers from various Government/Non-Government Colleges participated in it.

Lectureds/Demonstrations on various aspects of Indology such as Music, Dance, Theatre, Literature, Religion, Sculpture, and Printing etc. were arranged for this course.

(ii) Budget :

"277—Education

(Figures in thousands) N.-Plan

	Accounts, 1979-80	Budget Estimates, 1980-81	Revised Budget Estimates, 1980-81
	Rs.	Rs.	Rs.
277—Education :			
(i) Other Language Education—	4,70	4,27	4,81
(2) E—University and Other Hr. Education ..	2,89,01 (v)	2,85,57 (v)	3,75,84 (v)
(b) Assistance to University	1,36,00(CH)	1,49,60(CH)	1,78,91(CH)
(c) Govt. Colleges ..	3,34,46	3,51,08 (v) 09(CH)	3,51,56 (v) 9 (CH)
(d) Assistance to Non-Govt. Colleges ..	3,52,79	3,10,79	3,66,79

	Accounts 1979-80	Budget Estimates, 1980-81	Revised Budget Estimates, 1989-81
(g) Scholarships ..	31,43	28,64	32,74
(b) Physical Education ..	7,96	7,01(V) 1(CH)	764(V) 1 (CH)
(c) Youth Welfare Programme (N.C.C.) ..	83,12	84,65	97,56
(e) Other Expenditure (College Directorate) ..	65	65	1,65
<hr/>			
278-Art and Culcure			
(d) Public Libraries ..	7,97	7,41	7,97

(iii) National Cadet Corps Scheme :

The National Cadet Corps Scheme aims at stimulating the interest of young men and women of the country in the defence of the country besides developing their Character, Commandership, ideal of service and capacity for leadership. This scheme has its own special role to play in the preparedness of our nation and it can take on various duties of armed force in time of national emergency and relieve trained man to go to front line.

National cadet corps, training includes all the three military wings viz., Army, Air and Navy with the following units :—

N.C.C. Group Headquarters ..	4
N.C.C. Battalion (Boys) ..	14
N.C.C. Battalion (Girls) ..	5
N.C.C. Air Sqdrs. ..	4
N.C.C. Naval Units ..	2
N.C.C. Bty. Coy. ..	1
Sainik School coy. N.C.C. ..	1
Independent coy. ..	3
Total ..	34

(iv) Sports Wings in Government Colleges :

Sports Wings are running in 4 Government Colleges for boys and two Government Colleges for girls. 305 Sports students are on rolls in all these sports wings and they are provided free board and lodging at a monthly cost of Rs. 300 per student. No tuition fee is charged from them.

In the year 1980-81, 275 sports students received education in all the six Government Colleges having sports wings. College wise enrolment for 1980-81 is as below :—

(i) Government Mohindra College, Patiala	..	46
(ii) Government Brijindra College, Faridkot	..	44
(iii) S.D. Government College, Ludhiana	..	65
(iv) Government College, Hoshiarpur	..	31
(v) Government College for Women, Patiala	..	42
(vi) Government College for Women, Ludhiana	..	47
Total	..	275

Game wise wings in all the above sports wings are detailed below:—

(a) Athletics	..	5
(b) Hockey	..	5
(c) Volleyball	..	5
(d) Basketball	..	5
(e) Football	..	1

Twenty-two Coaches and six ground supervisor-cum-markers are at present working in all these sports wings.

CHAPTER VI**EXTENSION SERVICE DEPARTMENT****(a) Government College of Education, Jullundur :**

It was for the first time of the history of this department, to make an effort to prepare the mathematics teachers to give lessons on different topics of Maths on the radio. Thus two meetings of selected Maths. teachers of the area were called on 8th April, 1980 and 5th May, 1980. There were about 15 such teachers who attended both these meetings. During these days they were allotted different topics after thorough discussions, and were given orientation in preparing these lessons. These meetings were arranged in collaboration of the concerned officers

of the All India Radio, Jullundhur. These teachers had even then coming on the radio turn by turn in the school broadcast programmes. The experiment proved a great success.

During the months of June and August, 1980, under the project 'Children's Talent Development Campaign' like the previous years, separate competitions for the children of rural and urban schools of our area were organised. The items of competitions were :—

- (i) Solo Song Competitions.
- (ii) Skit Competition.
- (iii) Hand Writing Competition.
- (vi) Group Song and Group Dance Competition.
- (v) Poetical Recitation Contest.
- (vi) Creative Writing Competition.
- (vii) Wall Magazine Competition.

From 16th September, 1980 to 20th September, 1980, a training course for Art and Drawing teachers were held. It was attended by about 40 (forty) teachers. During this course they were given orientation in 'Wall Magazine Art' 'Land Scape Art' and 'Design Making' etc.

In collaboration with the Employment Officer, Jullundur and the experts of the office of the Director of Public Instruction (Schools) Punjab, a training course for the career masters/mistresses was arranged from 25th November, 1980 to 28th November, 1980. This course was attended by about 60 teachers. During those days Careers Conference was also held in the college. About 500 school children were addressed by the experts from different departments like L.I.C., Education, Recruiting office. The teachers were also there to attend this conference.

A one week workshop on Evaluation in Mathematics was organised in the college from 2nd February, 1981 to 8th February, 1981. This workshop was sponsored by the N.C.E.R.T. for the selected teachers of Northern India. During this workshop objective type tests on Maths were prepared after thorough discussion.

Another one weeks' Workshop on preparation of Correspondence lessons, teachers training was organised in our college by the Regional College of Education, Ajmer from 2nd March, 1981 to 7th March, 1981. It was attended by about 20 teachers Educators from U.P., Delhi, Rajasthan and Punjab. During this workshop, lessons on different topics on Educational Psychology, problems of Education and School Administration were prepared by the participants.

During this workshop extension lectures by eminent educationists were arranged. Local teachers were also invited to attend these lectures.

From 17th March, 1981 to 18th March, 1981 a two-day Workshop on Preparation of Experimental projects for the qualitative improvement of schools, was organised. It was attended by about 30 teachers of our area.

From 25th March, 1981 to 26th March, 1981, a training Course for the teachers of Geography was held. It was attended by about 40 teachers. During this course lessons on important topics of Geography concerning the school syllabus were given to the teachers.

School Visits :

During the year under report the Co-ordinator and the Honorary Director visited about 50 schools to give guidance to the teachers and in connection with the follow-up programmes.

Audio Visual Aid Services :

Educational Films and Film strips were shown to about 200 children in different schools.

Library Services :

Books were issued to the teachers of different schools and M.Ed. students. About 200 books went into circulation during the year.

(b) Government College of Education, Patiala

In service of secondary school education teachers are looked after by this Department, which was established in September, 1957. The financial control of the Extension Services Department in Punjab was taken over by the Government of Punjab in April, 1964. This Department serves the Secondary schools of four Districts i.e., Patiala, Sangrur, Ropar and Ludhiana (minus Jagraon Tehsil). The Department gets a grant of Rs. 6,000 for the payment of T.A. & D.A. to the participants of different extension activities and programmes from schools. Another Rs. 6,500 is received for all sorts of contingencies including T.A. & D.A. of the Extension staff.

Seminar on Fresh Thinking on School Education :

This seminar was held on 22nd and 23rd December, 1980 in which forty two heads and senior teachers participated. The Seminarists devoted their attention to a very important educational problem and as a result of their two days' deliberations worked out a suggestive school, Calander.

A Workshop for School librarians:

We invited only such teachers to this seminar who were incharge of the libraries of their schools. This workshop was held on 6th and 7th of February, 1981 and twenty-five participatns took part.

More emphasis was given on practical work than more theoretical discussions.

A Seminar on "Developing Reading Interest amongst the Teachers".

This seminar was held on March 8 and 10, 1981 and was attended by forty two teachers and heads of various high and higher secondary schools.

In addition to the above seminar and workshop, the Hony. Director and the Coordinator visited a number of schools and discussed the problems of teachers with them on the spot.

(C) Dev Samaj College of Education for Women, Ferozepur City:

The Extension Services centres attached to Dev Samaj College of Education for Women, Ferozepur City was established in the year 1957 by the Ministry of Education, Government of India which aims at a helping the inservice teachers in their professional growth. The administrative and financial control of the centre was transferred to the State Government by the N.C.E.R.T. with effect from 1st April, 1971.

The teaching personnel working in the High and Higher Secondary Schools of the following districts are served by this Centre:—

- I. Ferozepur District.
- II. Faridkot District.
- III. Bathinda District.
- IV. Jagraon Tehsil of Ludhiana District.
- V. Tarn Taran of Amritsar District.

T.A. Allotment of the Centre:

During the year 1980-81 the amount of Rs. 6,000 was sanctioned to the centre to meet the T.A. & D.A. of the participants, resources personnel and extension staff.

Office Expenses:

During the year 1980-81 an amount of Rs. 6,500 was sanctioned to run the activities of the centre.

The programmes organised by the Centre during the year 1980-81 are as under:—

1. National Seminar on Peace Education:

A two-day National Seminar on Peace Education was organised in Collaboration with International Association of Educators for World Peace on 14th and 15th October, 1980 at Dev Samaj College of Education for Women, Ferozepur City. The Seminar aimed at creating an awareness among educators for promoting the cause of world-peace.

The seminar was inaugurated by Dr. R.C. Paul, Vice-Chancellor, Panjab University, Chandigarh. The validictory function was presided over by

Sh. Balram Jhakar, Speaker, Lok Sabha, Forty Educationists from different parts of the country attended the Seminar:—

II. Seminar on Environmental Education :

A two days Seminar on Environmental Education was organised on 18th, and 19th December, 1980 at Dev Samaj College of Education for Women, Ferozepur City. The seminar was organised with the collaboration of the Department of Environment, Government of India and the N.C.E.R.T., New Delhi. The Seminar aims of creating awareness among educators about the determining quality of environment and also to carry the concept of environmental education to the classroom teachers.

III. Seminar on Teaching of Geography:

A two days Seminar on Teaching of Geography was organised in Khalsa High School, Faridkot on 27th and 28th November, 1980.

Thirty social studies Masters/Mistress attended the Seminar.

IV. Workshop on Microteaching:—

In order to improve the quality of teaching in our educational institutions educational researches are recommending a number of innovations and microteaching is one of them. A three days workshop on microteaching in collaboration with D.A.V. College of Education, Abohar, was organised on 22nd, 23rd and 24th December, 1980 at D.A.V. College of Education, Abohar. The purpose of the workshop was to carry the concept of microteaching to the classroom teachers.

V. Orientation Course in Educational and Vocational Guidance:

In order to strengthen the programme of Guidance services in our schools a three-day-Orientation Course in Educational and Vocational Guidance for Masters/Mistresses was arranged from 9th December, 1980 to 11th December, 1980 at Government High School (Branch) Abohar. The orientation course was organised with the active cooperation of state Guidance Bureau, Chandigarh.

36 masters/Mistresses attended the Course.

VI. Workshop on Experimental Projects in Secondary Schools:

A two-days workshop on Experimental Projects in Secondary schools was organised at Dev Samaj College of Education for Women, Ferozepur City on 8th and 9th January, 1981. The workshop was aimed at helping teachers to prepare projects on the basis of the needs of their respective schools.

Fifteen teachers attended the workshop.

VII. Seminar on the Effective Use of Science Kits:—

A seminar on the effective use of science kits was organised on 12th February, 1981 at D.A.V. College of Education, Abohar. The Seminar was directed by the faculty of the D.A.V. College, Abohar. The Science kits in the

subject of Biology and Chemistry was demonstration was followed by discussion by the science teachers in which a number of points were clarified.

About 20 Science teachers attended the Seminar.

VIII. Library Services:

A Library is attached to this centre. It contains about two thousand books. Besides this literature and other material received from the National Council of Educational Research and Training, New Delhi and also from other sources are circulated to the schools.

IX. Extension Lecturers:

Like previous year only ten extension lectures were arranged for the benefit of teachers which was addressed by leading educationist. The coordinator of the Centre delivered a few extension lecture on different topics in the programme organised by Government Inservice Training Centre, Ferozepur.

X. School Visits:

Coordinator of the centre visits schools to conduct on the spot discussions with teachers about the difficulties and problem which they face in their schools while teaching.

	ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚੀ 1980-81	ਪੰਨਾ
ਵਿਸ਼ਾ ਸੂਚੀ	...	59-61
ਕ੍ਰਿਟਿਕ	...	62-62
ਸਮੀਖਿਆ	...	63-65
	ਭਾਗ-I (ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿਖਿਆ)	
ਕਾਂਡ ਨੰ:		
1. ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਢਾਂਚਾ	...	65-66
2. ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਬਜਟ	...	67-69
3. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ	...	69-70
4. ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ	...	70-70
5. ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਜਨਾ ਬੰਦੀ	...	70-71
6. ਕੇਅਰ ਸਕੀਮ	...	71-74
	ਭਾਗ II ਸਕੂਲ ਸਿਖਿਆ	
1. ਸਕੂਲ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਢਾਂਚਾ	...	74-77
2. ਸਕੂਲ ਸਿਖਿਆ—		
(ੳ) ਮੁਢਲੀ ਸਿਖਿਆ	...	78-78
(ਅ) ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿਖਿਆ	...	78-79
3. ਸਮਾਜਿਕ (ਬਾਲਗ) ਸਿਖਿਆ	...	79-81
4. ਇਸਤਰੀ ਸਿਖਿਆ	...	81-82
5. ਵੌਕੇਸ਼ਨਲ ਸਿਖਿਆ	..	82-84
6. ਦਸਤੀਕਲਾ ਸਿਖਿਆ	...	84-87
7. ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧ	...	88-88
8. ਦਫਤਰੀ ਅਮਲਾ	...	88-89

	ਪੰਨਾ
9. ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਜਨਾ ਬੰਦੀ	89-93
10. ਸਿਖਿਆ ਸੁਧਾਰ ਕਮੇਟੀ	93-93
11. ਰਾਜ ਵਿਦਿਅਕ ਖੋਜ ਅਤੇ ਟਰੇਨਿੰਗ ਕੌਂਸਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ	93-94
12. ਸਬੰਧਤ ਯੂਨਿਟਾਂ —	
(ੳ) ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਿਖਿਆ	94-95
(ਅ) ਆਡੋਵਿਜ਼ੂਅਲ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਫਿਲਮ ਲਾਇਬਰੇਰੀ	95-95
(ੲ) ਰਾਜ ਮੂਲ ਅੰਕਣ ਯੂਨਿਟ	95-96
(ਸ) ਸਟੇਟ ਗਾਈਡੈਂਸ ਬਿਊਰੋ	96-98
(ਹ) ਸਾਇੰਸ ਸਿਖਿਆ	98-99
(ਕ) ਵਿਦਿਅਕ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਸੈਲ	99-101
(ਖ) ਸਰਵੇ (10+2)	101-102
13. ਫੁੱਟਕਲ —	
(ੳ) ਬਜਟ	102-104
(ਅ) ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਗਰਾਂਟ-ਇੰਨ-ਏਡ	104-104
(ੲ) ਵਜੀਫੇ	104-107
(ਸ) ਸਕੂਲ ਇਮਾਰਤਾਂ	108-110
(ਹ) ਸਕੂਲ ਖੇਡਾਂ	111-112
(ਕ) ਨੈਸ਼ਨਲ ਵਿਟਨੇਸ ਕਾਰਪਸ ਸਕੀਮ	112-112
(ਖ) ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ	112-113
(ਗ) ਬਲਕ ਪਰਚੇਜ਼ ਆਫ ਬਕਸ	113-113

ਭਾਗ III

ਉਚੇਰੀ ਸਿਖਿਆ

1. ਕਾਲਜ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਢਾਂਚਾ	113-114
2. ਕਾਲਜ (ਉਚੇਰੀ) ਸਿਖਿਆ	115-123
3. ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਜਨਾ ਬੰਦੀ	124-124

ਕਾਂਡ ਨੰ:	ਪੰਨਾ ਨੰ:
4. ਵਜ਼ੀਫੇ	
(ੳ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ/ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਘੱਟ ਆਮਦਨ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪੋਸਟ ਮੈਟਰਿਕ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਵਜ਼ੀਫੇ	... 124-125
(ਅ) ਸਟੇਟ ਪੋਸਟ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਵਜ਼ੀਫਾ ਸਕੀਮ	... 125-125
(ੲ) ਸਟੇਟ ਹਰੀਜਨ ਵੈਲਫੇਅਰ ਸਕੀਮ	... 126-126
(ਸ) ਡੀਨੋਟੀਫਾਈਡ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਵੈਲਫੇਅਰ (ਵਿਮੁਕਤ ਜਾਤੀਆਂ)	... 126-126
(ਹ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸੇਸ਼ ਗਰਾਂਟ	... 126-126
ਦੂਜੀਆਂ ਵਜ਼ੀਫਾ ਸਕੀਮਾਂ	
(ਕ) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਜ਼ੀਫਾ ਸਕੀਮ	... 127-127
(ਖ) ਰਾਜ ਯੋਗਤਾ ਵਜ਼ੀਫਾ ਸਕੀਮ	... 127-127
(ਗ) ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਜ਼ੀਫਾ ਸਕੀਮ	... 127-127
(ਘ) ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ/ਨਕਾਰਾ ਹੋਏ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਗਰਾਂਟ ਸਕੀਮ	... 127-127
(ਙ) ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਵਜ਼ੀਫਾ ਸਕੀਮ-ਹਿੰਦੀ ਨਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ।	... 127-127
(ਚ) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਰਜ਼ਾ ਵਜ਼ੀਫਾ ਸਕੀਮ	... 127-127
5. ਫੁਟਕਲ	
(i) ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਮਲੇ	... 128-128
(ii) ਬਜਟ	... 128-129
(iii) ਐਨ. ਜੀ. ਸੀ.	... 129-129
(iv) ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਸਪੋਰਟਸ ਵਿਗੇਜ	... 130-130
6. ਵਿਸਥਾਰ ਸੇਵਾ ਵਿਭਾਗ	
(ੳ) ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਜਲੰਧਰ	... 130-132
(ਅ) ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ	... 132-133
(ੲ) ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਸਕਿਜ	... 133-136

ਕ੍ਰਿਟਿਕ

1. ਸਾਲ 1980-81 ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਦੋਹਾਂ ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ ਸਿਖਿਆ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਰਾਜ ਵਿਚਲੀ ਹਰੇਕ ਮਾਲੀਆ ਮਿਲਖ ਅੰਦਰ ਇਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਨਾਲ 10 ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ 96 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਵਧਾ ਕੇ ਮਿਡਲ ਅਤੇ 174 ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਵਧਾ ਕੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 100 ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪਸ਼ਾਵਰਾਨਾ ਸਿਖਿਆ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਗਈ।

2. ਇਕ ਸਰਵੇਖਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਕਿ ਰਾਜ ਵਿਚ 2451 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਇਮਾਰਤ ਨਹੀਂ ਭਾਵੇਂ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦਰਜੇ ਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ 110 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸੀ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 400 ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਉਸਾਰੀ ਸਬੰਧੀ ਕਮ ਲੋਕ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ।

3. ਰਾਜ ਵਿਚ 1600 ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ 7 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਮੁੱਲ ਦੇ ਫਰਨੀਚਰ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਆਦਿ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾਉਣ ਲਈ 80 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਰਿਵੀਊ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਿਖੇ ਇਕ ਜਿਲ੍ਹਾ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹੀ ਗਈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਵੱਧੀਆਂ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਸੇਵਾ ਉਪਲਬੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ 11 ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ "ਵਿਸਥਾਰ ਕਾਉਂਟਰ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਲਾਇਬਰੇਰੀ" ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

4. ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਅਜਨਾਲਾ (ਜਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਵਿਚ ਸਾਇੰਸ ਕਲਾਸਾਂ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ 200 ਹੋਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਬੀ.ਐਡ. ਟਰੇਨਿੰਗ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ 9 ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਅਗਵਾਈ ਬਿਓਰੋ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ।

5. ਸਾਲ 1980-81 ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਕੰਮ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਰਿਹਾ।

ਮਿਤੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 28 ਫਰਵਰੀ, 1985

ਉੱਜਾ ਵੱਹਰਾ,

ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਿਖਿਆ ਸੱਕਤਰ,
ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ, ਸਿਖਿਆ,
ਵਿਭਾਗ।

ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਸਾਲ 1980-81 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ

ਪੰਜਾਬ ਸਿਖਿਆ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ

ਲੜੀ ਨੰ:	ਕਿਸਮ	ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਆਯੂ ਗੁੱਟ
		ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੰਜੂਰ ਸ਼ੁਦਾ) ਮਿਤੀ 31-3-81 ਦੀ ਸਥਿਤੀ	ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੰਜੂਰ ਸ਼ੁਦਾ) ਮਿਤੀ 31-3-81 ਦੀ ਸਥਿਤੀ	ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੰਜੂਰ ਸੁਧਾ) ਮਿਤੀ 30-9-80 ਦੀ ਸਥਿਤੀ	
(i)	ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ	12,381	47,885	0.66 ਲੱਖ	6-11
(ii)	ਮਿੱਡਲ ਸਕੂਲ	1,432	10,426	7.00 ਲੱਖ	11-14
(iii)	ਹਾਈ ਸਕੂਲ	2,069	30,116	2.88 ਲੱਖ	14-17
(iv)	ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ	257	9,128		
(v)	ਆਰਟਸ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਕਾਲਜ	161	4,687	1,18,646	
(vi)	ਟੀਚਰ ਟਰੇਨਿੰਗ ਕਾਲਜ	18	272	3,147	
(vii)	ਫਿਜੀਕਲ ਟਰੇਨਿੰਗ ਕਾਲਜ	2	38	445	
(viii)	ਕਮਰਸ ਕਾਲਜ	1	22	329	

ਸਾਲ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪਕ

- 10 ਨਵੇਂ ਸਿੰਗਲ ਟੀਚਰਜ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ।
- ਉਕਤ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ 10 ਫਾਲਤੂ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਰਖੀਆਂ ਗਈਆਂ।

3. 2,24,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਾਗਤ ਨਾਲ 80 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

4. 1600 ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ 7 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਫਰਨੀਚਰ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

5. 400 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਲਈ 110 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਮੰਜੂਰ ਕੀਤੇ ਗਏ।

6. ਅਪਗਰੇਡ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ—

ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਤੋਂ ਮਿਡਲ ... 96

ਮਿਡਲ ਤੋਂ ਹਾਈ ... 174

7. ਮੰਜੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਆਸਾਸੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ—

ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ/ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ .. 174

ਮਾਸਟਰਜ਼/ਮਿਸਟਰੈਸਜ਼ ... 888

ਸੀ. ਅਤੇ ਵੀ. ... 384

ਡੀ. ਪੀ. ਈਜ਼ .. 174

ਕਲਰਕ ... 174

ਕਲਾਸ 4 .. 444

8. ਸਮਾਜਿਕ (ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆ) ਦਾਖਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਾਸ ਹੋਏ ਬਾਲਗਾਂ ਦੀ
ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਾਲਗਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਗਿਣਤੀ.

241

11,767

5,210

9. 35,286 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ-ਕੌਰਸਾਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਲਿਆ।

10. ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਜੀਫਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਮਿਡਲ ... 558

ਹਾਈ ... 2,458

ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ... 22

---

11. ਬੱਜਟ (ਫਕਮ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ)

	ਬੱਜਟ ਉਪਬੰਧ	ਖਰਚਾ
ਪਲਾਨ	... 6,41,74	5,70,68
ਨਾਨ-ਪਲਾਨ	... 92,30,10	1,27,55,73
ਜੋੜ	... 98,71,84	1,33,26,41

ਭਾਗ-I ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ

ਕਾਂਡ 1 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਢਾਂਚਾ

(1) ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ

ਰਿਪੋਰਟ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਸ੍ਰ. ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਨੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਪ੍ਰਾ) ਦਾ ਚਾਰਜ ਮਿਤੀ 30 ਸਤੰਬਰ 1980 ਤਕ ਸੰਭਾਲਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣ ਤੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਸ) ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਇਸ ਅਸਾਮੀ ਦਾ ਵੀ ਚਾਰਜ ਮਿਤੀ 28 ਜਨਵਰੀ, 1981 ਤਕ ਸੰਭਾਲਿਆ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅੰਜਲੀ ਮਹਿੰਦਰ ਨੇ 29 ਜਨਵਰੀ 1981 ਨੂੰ ਇਸ ਪੋਸਟ ਦਾ ਚਾਰਜ ਸੰਭਾਲਿਆ।

ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ, ਪੱਧਰ ਤੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਹੈ :-

ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਪ੍ਰਾ) ਪੰਜਾਬ

ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਫਸਰ —

ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਗਰੇਡ—III

ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ—

ਸਹਾਇਕ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ

ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਗਰੇਡ-I (ਪ੍ਰੀਖਿਆ)

ਸ. ਡ. (ਪ੍ਰਾ ਸਿ-1)—

ਸੁ. ਗਰੇਡ—1 ਅਮਲਾ-1

ਅਤੇ ਯੋਜਨਾ

ਸ.ਫ਼ਾ. (ਪ੍ਰਾ.ਸਿ.-II)—

ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਗਰੇਡ-III

ਅਮਲਾ-II

ਅਤੇ ਕੋਅਰ

ਸ.ਫ਼ਾ: (ਪ੍ਰਾ.ਸਿ.—III)—

ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਗਰੇਡ-1

ਲੇਖਾ ਅਫਸਰ—

ਬਜਟ ਸਕੂਲ ਲੇਖਾ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਤੇ ਜਨਰਲ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਜ ਅਫਸਰ—

ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਗਰੇਡ-1 (ਟੀ.ਟੀ.)

(2) ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ

ਸਾਰੇ 12 ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਵਿੰਗ ਵਿਚ ਸੀਨੀਅਰ ਉਪ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ (ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ) ਮੁੱਖੀ ਹਨ। 7 ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਛੋਟੇ ਗਰੇਡ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਉਪ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ (ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ) ਹੈ। ਰਾਜ ਵਿਚ ਠੀਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ 216 ਬਲਾਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਹਰ ਬਲਾਕ ਵਿਚ ਬਲਾਕ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਮੁੱਖੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ 12 ਬਲਾਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਹਨ ਜੋ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹਰ ਬਲਾਕ ਵਿਚ ਇਕ ਅਸਾਮੀ ਕਲਰਕ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਦਫਤਰ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਸੌ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਅਧਿਆਪਕ ਵੱਖ ਵੱਖ ਬਲਾਕਾਂ ਵਿਚ ਇੰਨਲਿਸਟਮੈਂਟ ਅਤੇ ਇੰਨਰੋਲਮੈਂਟ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਾਇੰਸ ਸੁਪਰਵਾਈਜਰ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ (ਸਰੀਰਕ) ਜੋ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਾਈਡ ਤੇ ਪੋਸਟ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਕਰਮਵਾਰ 7 ਅਤੇ 4 ਦਿਨ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਉਪ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਦਾ ਪਦਨਾਮ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ (ਪ੍ਰਾ) ਵਿਚ ਬਦਲਣ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਜੀਪਾਂ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਸਟੈਨੋਗਰਾਫਰਜ਼ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਦਾ ਮੁਆਮਲਾ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਉਪ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ, ਬਲਾਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਵੀ ਯਤਨ ਜਾਰੀ ਹਨ।

ਕਾਂਡ 2 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਬਜਟ

(ੳ) ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿਖਿਆ : ਆਯੂ ਗੁੱਟ 6—11 (ਪਹਿਲੀ ਤੋਂ ਪੰਜਵੀਂ ਤਕ ਜਮਾਤਾਂ)

(i) ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਰਾਜਵਿਚ ਮਿਤੀ 31 ਮਾਰਚ, 1981 ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 12,381 ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ 12,213 ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ 168 ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੰਜ਼ੂਰ ਸੁਦਾ) ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

(ii) ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

6—11 ਆਯੂ ਗੁੱਟ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਿਤੀ 30 ਸਤੰਬਰ, 1980 ਨੂੰ 20,65,823 ਸੀ। ਇਸ ਆਯੂ ਗੁੱਟ ਦੇ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਅਨੁਪਾਤ 11 ਅਤੇ 9 ਸੀ।

(iii) ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਮਿਤੀ 30 ਸਤੰਬਰ, 1980 ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ 47,885 ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 46,794 ਅਧਿਆਪਕ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ 1,091 ਅਧਿਆਪਕ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੰਜ਼ੂਰ ਸੁਦਾ) ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਿਚੋਂ 22,665 ਮਰਦ ਅਤੇ 25,220 ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਧਿਆਪਕ ਸਨ।

ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਸਾਧਨ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫਰਵਰੀ 1978 ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਖਰੇ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਲਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ/ਨਗਰੀਖਣ ਆਦਿ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪ ਜਿਲਾ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਬਲਾਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਬਲਾਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਨਗਰੀਖਣ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿਚ 216 ਬਲਾਕ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਨਗਰੀਖਣ ਅਫਸਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਬਲਾਕ ਦੇ ਡੀ.ਡੀ.ਓ. ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਰ ਜਿਲਾ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਇਕ ਇਕ ਬਲਾਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਕੰਪਲਸਰੀ ਸਿਖਿਆ ਅਧੀਨ ਇਨਲਿਸਟਮੈਂਟ ਅਤੇ ਐਨਰੋਲਮੈਂਟ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਲ 1980-81 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਨਿਮਨ ਲਿਖਤ ਸਕੀਮਾਂ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਈਆਂ ਹਨ।

(1) ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਬਾਰੇ

ਰਾਜ ਦੇ ਸਮੂਹ ਰੈਵਿਨਿਊ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰੈਗੂਲਰ ਪੂਰੇ ਜਾਂ ਬਰਾਂਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਟਾਉਨਸਿਪ ਕਾਲੋਨੀਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰਿਪੋਰਟ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ 10 ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ।

(2) ਪੀਣ ਦੇ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਲੈਂਵੇਟਰੀਜ਼ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਸਬੰਧੀ

ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅਰੋਗ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਨ ਲਈ ਰਿਪੋਰਟ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ 80 ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਲੈਂਵੇਟਰੀਜ਼ ਅਤੇ ਪੀਣ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਨ ਲਈ 2 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ।

(3) ਫਰਨੀਚਰ

ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਫਰਨੀਚਰ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ 2475 ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਲੱਕੜ ਦੇ ਪਟੌੜੇ ਬਲੈਕ ਬੋਰਡ, ਕੁਰਸੀਆਂ ਆਦਿ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਲਈ 7 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚੇ ਗਏ ਹਨ ।

(4) ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਸੇਵਾ

ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਆਮ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ 80 ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ 2,24,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਾਗਤ ਨਾਲ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਉਪਲੱਬਧ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ।

(5) ਸਾਇੰਸ ਕਿੱਟਸ

ਆਧੁਨਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨੀਂਹ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸਾਇੰਸ ਕਿੱਟਾਂ ਉਪਲੱਬਧ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਸਮੂਹ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿੱਟਾਂ ਸਪਲਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿੱਟਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ 1,95,000 ਰੁਪਏ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ।

(6) ਬਿਨਾਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਫੇਜ਼ਡ ਪਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਰਿਪੋਰਟ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ 400 ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1 ਕਰੋੜ 10 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਰਾਖਵੇਂ ਰੱਖੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪਰਮਅਗੇਤ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਪਰੋਗਰਾਮ ਅਧੀਨ ਹਰੀਜਨ ਬਸਤੀਆਂ/ਬੋਟ/ਪਛੜੇ/ਕਿੰਡੀ/ਹਿਲੀ ਬਾਰਡਰ ਵਿਚ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

(7) ਪ੍ਰਾਇਵੇਟ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਚਲਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇਣ ਸਬੰਧੀ

ਪ੍ਰਾਇਵੇਟ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੇ ਏਡਡ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲੀ ਪੈਟਰਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਘਾਟੇ ਦਾ 95 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਰਕਾਰ ਗਰਾਂਟ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । 25 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਨਿਰਬਾਹ ਗਰਾਂਟ ਵਜੋਂ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਅਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਗਭਗ 85 ਹੈ ।

(8) ਸ਼ਹੀਦ/ਨਕਾਰਾ/ਗਵਾਰੇ ਹੋਏ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਅਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਬਾਰੇ

ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮਿਲਟਰੀ ਆਪਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਹੀਦ/ਨਕਾਰਾ/ਗਵਾਰੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ 10 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਗ੍ਰਾਂਟ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

(9) ਵਿਮੁਕਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ/ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਜੀਫੇ ਦੇਣ ਬਾਰੇ

ਵਿਮੁਕਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਗ੍ਰਾਂਟ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸਾਹਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ 92,000 ਰੁਪਏ ਦੇ ਵਜੀਫੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ।

(10) ਪੰਜਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਵਾਸਤੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇਣ ਬਾਰੇ

ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਜੋ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਿਚ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ 7.20 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਸਹਾਇਤਾ ਵਜੋਂ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ।

(ਅ) ਬਜਟ

ਬਲਾਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ, ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ, ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਅਮਲੇ ਆਦਿ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹ ਆਦਿ ਦੇਣ ਲਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦਫਤਰੀ ਖਰਚੇ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਲ 1980-81 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਬੱਜਟ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ।

	ਬਜਟ ਅਨੁਮਾਨ	ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਅਨੁਮਾਨ	ਅਸਲ ਖਰਚਾ
	ਰੁਪਏ	ਰੁਪਏ	
ਏ—ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ..	34,25,66,000	42,87,91,000	ਏ.ਜੀ. ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ।
ਈ—ਸੈਕੰਡਰੀ ਟੀਚਰਜ਼ ਟਰੇਨਿੰਗ . . .	14,86,000	21,26,000	

ਕਾਂਡ 3—ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ

6—11 ਆਯੂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਵਿਚ ਵਾਧੇ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਅਤੇ ਮੌਤਾਂ ਆਦਿ ਕਰਕੇ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਮੰਗ ਵੱਧਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ

ਲਈ ਹਰ ਸਾਲ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਿਪੋਰਟ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ 1,000 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸਿਖਲਾਈ 14 ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 500 ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਨੁਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਯੂਨਿਟਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਸਾਮੀਆ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਕਾਂਡ 4—ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ

ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸਾਖਾ ਕੇਵਲ ਵਿਭਾਗੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਕੰਨਡਕਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਇਸ ਸਾਖਾ ਨੇ ਕੰਨਡਕਟ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ।

ਸਾਲਾਨਾ	ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਪਾਸ ਹੋਏ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਪਾਸ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ
(1) ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਭਾਗ-I	952	756	79.4
(2) ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਭਾਗ-II	482	425	88.1
ਅਨੁਪੂਰਕ :			
(1) ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਭਾਗ-I	178	157	88.2
(2) ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਭਾਗ-II	52	47	90.4

ਕਾਂਡ—5

ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ

6—11 ਆਯੂ ਗ੍ਰੇਡ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਦੀ ਰਿਟੈਨਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਗੁਣਾਤਮਕ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਸਾਲਾਨਾ ਯੋਜਨਾ 1980-81 ਅਧੀਨ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਈ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਦਮ ਪੁੱਟੇ ਗਏ ਸਨ :

- (1) ਨਵੀਆਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਕਾਲੋਨੀਆਂ/ਆਬਾਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਦਿਅਕ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ 10 ਨਵੇਂ ਸਿੰਗਲ ਟੀਚਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ 10 ਵਾਯੂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ।

- (2) 1,600 ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ 7 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਾਗਤ ਦਾ ਫਰਨੀਚਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।
- (3) ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਸਫਾਈ ਸਬੰਧੀ ਸਬਿੱਤੀ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ 80 ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੀਣ ਦੇ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਪੋਸ਼ਾਕ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਉਪਲਬਧ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ।
- (4) ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਮੁੱਢਲੀ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ ਲਈ 80 ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਉਪਲਬਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ।
- (5) 6-11 ਆਯੂ ਗੁੱਟ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦੇਣ ਲਈ ਸਾਲ 1979-80 ਵਿਚ 250 ਪਾਰਟ-ਟਾਈਮ ਨਾਨ-ਫਾਰਮਲ ਸਿਖਿਆ ਕੇਂਦਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲ 1980-81 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਚਾਲੂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।
- (6) ਰਿਪੋਰਟ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ 400 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਉਸਾਰਨ ਲਈ 110 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ।
- (7) ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਇੰਸ ਕਿਟਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਲਈ 1.95 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ।

ਕਾਡ 6—ਕੇਅਰ ਸਕੀਮ

ਕੇਅਰ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਭੋਜਨ ਦਾ ਪਰੋਗਰਾਮ

ਪਿਛੋਕੜ ਇਤਿਹਾਸ :

ਅਣ ਵੰਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਭੋਜਨ ਦੇਣ ਦਾ ਪਰੋਗਰਾਮ ਸਾਲ 1961-62 ਦੌਰਾਨ ਕੇਅਰ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਭੋਜਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਪਰੋਗਰਾਮ ਸਾਲੋ ਸਾਲ ਆਧਾਰ ਤੇ ਭਾਰਤ ਅਮਰੀਕਾ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਤਹਿਤ ਚਲਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਕੇਅਰ ਸੰਸਥਾ (ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰ ਅਮਰੀਕਨ ਰਲੀਫ ਵਐਰੀ ਵੇਅਰ) ਖੁਰਾਕ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਮੁਫਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੋਰ ਤੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਕੇਅਰ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਖਰਚਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਮਾਰਫਿੰਗ, ਸੰਭਾਲ, ਬੀਮਾ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਖਰਚੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਰੋਲ ਕਰਾਏ ਭਾੜੇ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਖਾਦ ਨਿਗਮ ਦੇ ਹੈਂਡਲਿੰਗ/ਪ੍ਰਸ਼ੰਗਕ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਅੰਤਮ ਖਪਤ ਦੇ ਪੱਧਰ (ਸਕੂਲ) ਤਕ ਢੇਆ ਢੁਆਈ ਖਰਚ ਸਹਿਨ ਕਰਦੀ ਹੈ

ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪਾਟੀਆਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨੰ. ੧੫ ਹੈ।

ਦੋ ਪਾਟੀਆਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨੰ. ੧੫ ਹੈ।

ਦੋ ਪਾਟੀਆਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨੰ. ੧੫ ਹੈ। ਦੋ ਪਾਟੀਆਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨੰ. ੧੫ ਹੈ। ਦੋ ਪਾਟੀਆਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨੰ. ੧੫ ਹੈ।

ਦੋ ਪਾਟੀਆਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨੰ. ੧੫ ਹੈ।

ਦੋ ਪਾਟੀਆਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨੰ. ੧੫ ਹੈ।

ਦੋ ਪਾਟੀਆਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨੰ. ੧੫ ਹੈ। ਦੋ ਪਾਟੀਆਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨੰ. ੧੫ ਹੈ। ਦੋ ਪਾਟੀਆਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨੰ. ੧੫ ਹੈ।

- (2) ਸੀ.ਐਸ. ਐਮ. (ਕਾਰਨਜ਼ੇਮਿਲਕ) ... ਇਹ ਆਟੇ ਵਰਗੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸਨੂੰ ਵੈਸਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- (3) ਤੇਲ ... ਪੀ ਨੱਟ ਤੇਲ ਅਤੇ ਸਲਾਦ ਤੇਲ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨਾਲ ਜੋ ਖੁਰਾਕ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਦਲੀਆ ਜਾਂ ਪਕੌੜੇ, ਪੰਜੀਰੀ ਕੜਾਹ ਆਦਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਐਸ. ਐਫ. ਬੀ. ਤੇ ਤੇਲ ਦਲੀਆ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੀ.ਐਸ. ਐਮ. ਅਤੇ ਤੇਲ ਪੰਜੀਰੀ ਕੜਾਹ ਜਾਂ ਪਕੌੜਿਆਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਕਵਾਨ ਲਈ ਤੇਲ ਅਤੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਭਾਵ ਦਲੀਆ ਬਨਾਉਣ ਲਈ 80 ਗ੍ਰਾਮ ਐਫ.ਐਫ.ਬੀ. ਨਾਲ 7 ਗ੍ਰਾਮ ਤੇਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜੀਰੀ/ਕੜਾਹ ਜਾਂ ਪਕੌੜਿਆਂ ਦੇ ਪਕਵਾਨ ਲਈ ਸੀ.ਐਸ.ਐਮ. ਨਾਲ 10 ਗ੍ਰਾਮ ਤੇਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਮਾਤਰਾ ਹਰੇਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਖੁਰਾਕ ਵਜੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਖੁਰਾਕ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਤੇ ਵੰਡਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਪਰੋਗਰਾਮ ਹੇਠ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿੱਠੇ, ਲੂਣ, ਮਿਰਚ, ਮਸਾਲੇ ਆਦਿ ਖੁਰਾਕ ਨੂੰ ਸਵਾਦਲਾ ਤੇ ਖਾਣ ਯੋਗ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਆਪ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆਉਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਸਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਖਰਚੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੋਜਨ ਦੇ ਪਕਵਾਨ ਲਈ ਬਾਲਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸਬੰਧਤ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਆਪ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਵਲੋਂ ਸਾਰੇ ਬਲਾਕ ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਕਿ ਉਹ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਭੋਜਨ ਦੇ ਪਕਵਾਨ ਲਈ ਬਾਲਣ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਣ । ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੰ: ਐਸ: ਪੀ-11-ਡੀ-76/9022, ਮਿਤੀ 15 ਅਪਰੈਲ, 1976 ਰਾਹੀਂ ਪੰਚਾਇਤ ਫੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਆਈਟਮ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਾਲ 1980-81 ਦੌਰਾਨ 3.16 ਲੱਖ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਤੋਂ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ।

ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਸ ਪਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਕ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਖੁਰਾਕ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਪਕਵਾਨ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਖੁਰਾਕੀ ਵਸਤੂਆਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਰਖਣ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਖਪਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਰਖਣ ਅਤੇ ਇਸ ਪਰੋਗਰਾਮ ਸਬੰਧੀ ਲੜੀਂਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਭੇਜਣ ਦੀਆਂ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਆਪਣੇ ਕਰਤਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਿਭਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਕੋਅਰ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਫੀਲਡ ਅਫਸਰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਪਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਸਕੂਲ, ਬਲਾਕ ਅਤੇ ਰਿਜਨਲ ਗੇਦਮ ਪੱਧਰ ਤੇ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖੁਰਾਕੀ ਵਸਤੂਆਂ ਦਾ ਆਡਿਟ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਬਲਾਕ ਸਿਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਹੇਠ ਇਸ ਸਕੀਮ ਵਾਲੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਬਲਾਕ ਪੱਧਰ

ਬਲਾਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਕੋਅਰ ਸਕੀਮ ਲਈ ਡਰਾਇੰਗ ਅਤੇ ਡਿਸਬਰਸਿੰਗ ਅਫਸਰ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਲਾਕ ਵਿਚ ਸਕੀਮ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਈ

ਜੁੱਮੇਵਾਰ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਆਮ ਕਰਤਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਾਧੂ ਮਾਇਕ ਲਾਭ ਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰਿਕਾਰਡ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਰਖਣ ਲਈ ਕੇਅਰ ਵਜ਼ੂਆ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਲੱੜੀਂਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਦਿ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਬਲਾਕ ਦਫਤਰ ਦੇ ਕਲਰਕਾਂ ਨੂੰ 10 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਭੱਤਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰਾਜ ਪੱਧਰ

ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪੰਜਾਬ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਜੁਲਾਈ, 1971 ਤੋਂ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਕੱਤਰੇਤ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਕਾਸ ਵਿਭਾਗ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਤੋਂ ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਟਾਫ ਦਾ ਇਕ ਵਖਰਾ ਸੈਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ :-

ਉਪ-ਸੁਪਰਡੈਂਟ (ਹੁਣ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਗਰੇਡ—III)	... ਇਕ
ਕਲਰਕ	... ਦੋ
ਸਹਾਇਕ	ਦੋ
ਦਫਤਰੀ	... ਇਕ

ਭਾਗ II

ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ

ਕਾਂਡ 1

ਸਕੂਲ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਢਾਂਚਾ

ਮਿਤੀ 23 ਜੁਲਾਈ, 1976 ਨੂੰ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦਾ ਦੋ ਭਾਗੀਕਰਨ, ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਸਕੂਲ) ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਫਰਵਰੀ, 1978 ਵਿਚ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿੰਗ ਦੀ ਮੁੜ ਵੰਡ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ। ਇਹ ਵੰਡ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੀ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਪਿਛਲੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਵੀ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋਰ ਕਈ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ।

ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ 3 ਪੱਧਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਢਾਂਚੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਸਰਕਾਰ, ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਅਤੇ ਅਧੀਨ ਦਫਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਹਰ ਪੱਧਰ ਦਾ ਕੰਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

1. ਸਰਕਾਰ

ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਚਾਰਜ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਕੋਲ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਲੀਸੀਆਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਅਮਲੇ ਤੇ, ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਪੰਜਾਬ, ਰਾਹੀਂ ਕੰਟਰੋਲ

ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਹੋਰ ਸੀਨੀਅਰ ਅਫਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਭਾਵ ਸੰਯੁਕਤ ਸਕੱਤਰ, ਉਪ-ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਅਧੀਨ ਸਕੱਤਰ (ਦਫਤਰੀ ਅਮਲੇ ਸਹਿਤ)।

2. 'ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ

ਸਰਦਾਰ ਸੁਖਮੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਤੌਰ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਸ) ਪੰਜਾਬ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਛੇ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਵ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਵੇਕੇਸ਼ਨਲ ਸਿਖਿਆ), ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਸ.ਪ੍ਰ.), ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿਖਿਆ), ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਪੁਸਤਕਾਂ), ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ) ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਮੁਲ ਅੰਕਣ) ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧ) ਰਾਹੀਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਸੈ.ਸਿ.) ਵਿਦਿਅਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਦੇਖ ਰੇਖ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਵੇਕੇਸ਼ਨਲ) ਮਿਡਲ, ਹਾਈ ਅਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵੇਕੇਸ਼ਨਲ ਸਿਖਿਆ ਲਾਗੂ ਕਰਾਉਣ ਸਬੰਧੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ) ਵਿਭਾਗੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਕੰਡਕਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਿਡਲ, ਹਾਈ ਅਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ, ਸਿਖਿਆ ਬੋਰਡ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਐਂਟ ਮੁਹਾਲੀ ਕੰਡਕਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਪੁਸਤਕਾਂ) ਏਡਿਡ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਅਖਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਆਦਿ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਮੁਲ ਅੰਕਣ) ਅਧਿਆਪਕ ਵਰਗ ਦੀ ਉਰੀਐਨਟੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਟਰੇਨਿੰਗ ਸਬੰਧੀ ਨਵੇਂ ਤਕਨੀਕੀ ਤਜਰਬਿਆਂ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਮੁਲ ਅੰਕਣ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆ ਸਬੰਧੀ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਖੋਜ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਡੀਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਪੀ.ਈ. ਐਸ. 2) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 2 ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ, ਇਕ ਮੁਲ ਅੰਕਣ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਇਕ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਹਨ। ਦੋ ਅਫਸਰ ਆਨ ਸਪੈਸਲ ਡਿਊਟੀ (ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਸਕਾਲਰਸ਼ਿਪ) ਹਨ। ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ) ਅਧੀਨ ਚਾਰ ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਹਿਰ ਹਨ। ਵਿੱਤ ਕਾਡਰ ਤਾਂ ਇਕ ਲੇਖਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਾਨ-ਪਲਾਨ ਬੱਜਟ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਡੀਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਫਸਰ ਆਮ ਪ੍ਰਸਾਸਕ ਦੀ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਸਿਖਿਆ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਜ਼ਟਿਡ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਅਮਲੇ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਅਤੇ ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਰਾਏ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਿਮਨ ਦਰਸਾਏ ਅਧਿਕਾਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਸ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ :

1. ਅਤਿਬਿਕਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਯੁੱਵਕ ਪਰੋਗਰਾਮ)।
2. ਡਿਪਟੀ ਮੰਡਲ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ (ਹੈਡਕੁਆਟਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ)।
3. ਲੇਖਾ ਅਫਸਰ ।
4. ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ।
5. ਐਕੜਾ ਅਫਸਰ ।

6. ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ਅਫਸਰ ।
7. ਸਲਾਹਕਾਰ ਸਿਖਿਆ ਸੁਧਾਰ ਕਮੇਟੀ ।
8. ਸਟੇਟ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਸਰਵੇ ਅਫਸਰ ।
9. ਸਹਾਇਕ ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ।

ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਕੂਲਤ ਵਾਸਤੇ, ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਨਿਮਨ ਅਨੁਸਾਰ ਪੈਰਾਮਿਡਜ਼ ਅਤੇ ਸੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ :

(ੳ) ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸੈਕਸ਼ਨ

- (1) ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਫਸਰ ।
- (2) ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ

(ਅ) ਯੋਜਨਾ ਸੈਕਸ਼ਨ

- (1) ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ।
- (2) ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਯੋਜਨਾ) ।

(ੲ) ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸੈਕਸ਼ਨ

- (1) ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧ) ।
- (2) ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਸ.ਪ੍ਰ: I) ।
- (3) ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧ II) ।

(ਸ) ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿਖਿਆ

- (1) ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਪ੍ਰਸਤਕਾਂ) ।

(ਕ) ਵੋਕੇਸ਼ਨੇਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਸੈਕਸ਼ਨ

- (1) ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ।
- (2) ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ।
- (3) ਵਿਸਾ ਮਾਹਿਰ ।

(ਖ) ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਸੈਲ :

- (1) ਆਫੀਸਰ ਇੰਚਾਰਜ (ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਸੈਲ) ।

(ਗ) ਮੂਲ ਅੰਕਣ ਸੈਕਸ਼ਨ :

- (1) ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਮੂਲ ਅੰਕਣ) ।

(2) ਮੁਲ ਅੰਕਣ ਅਫਸਰ ।

(ਘ) ਖੇਡ ਕੁੱਦ ਵਿਗ :

(1) ਅਤਿਰਿਕੱਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ।

(2) ਯਵਕ ਭਲਾਈ ਅਫਸਰ ।

(3) ਸਪੋਰਟਸ ਔਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ ।

(ਙ) ਲੇਖਾ ਸੈਕਸ਼ਨ :

(1) ਲੇਖਾ ਅਫਸਰ ।

(ਚ) ਅੰਕੜਾ ਸ਼ਾਖਾ :

(1) ਅੰਕੜਾ ਅਫਸਰ :

(ਛ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਜ ਅਫਸਰ (ਵਜੀਫਾ) ।

(ਜ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਜ ਅਫਸਰ (ਕਾਰਜ) ।

(ਝ) ਆਡੋਵਿਜੂਅਲ-ਏਡਜ਼ ਅਤੇ ਫਿਲਮ ਲਾਇਬਰੇਰੀਅਨ ।

(ੲ) ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਯੂਨਿਟ :

ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ) ।

ਅਧੀਨ ਦਫਤਰਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ

ਰਾਜ ਦੇ ਮੰਡਲਾਂ ਭਾਵ ਪਟਿਆਲਾ ਐਂਟ ਨਾਭਾ ਅਤੇ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਮੰਡਲ ਦਾ ਹੈਡ, ਮੰਡਲ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਹੈ। ਜਿਸਦੀ ਕਿ ਉਪ-ਮੰਡਲ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਅਮਲਾ ਅਫਸਰ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੰਡਲ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਜਿਲਾ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਇੰਨਸਪੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਸੁਪਰਵਿਜਨ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੁਝ ਕੈਟਾਗਰੀਜ਼ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਅਮਲੇ ਸਬੰਧੀ ਮਾਮਲੇ ਵੀ ਡੀਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਜਿਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਜਿਲਾ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਇਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਡਿਪਟੀ ਜਿਲਾ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਜਿਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਫਸਰ ਦੀ ਆਸਾਮੀ ਵੀ ਰਚੀ ਗਈ ਹੈ। ਮਿਡਲ, ਹਾਈ ਅਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਪ ਜਾ ਜਿਲਾ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਦੁਆਰਾ ਸੁਪਰ-ਵਾਂਈਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਲਾ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸਹੂਲਤ ਅਤੇ ਅਧਿਕ ਸੁਚੱਜੇ ਵੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਤਾਕਤਾਂ ਡੈਲੀਗੇਟ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਲੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਦਲੀਆਂ ਆਦਿ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਤਾਕਤਾਂ ਵੀ ਰਖਦੇ ਹਨ।

ਸਕੂਲ ਸਿਖਿਆ

(ੳ) ਮੁਢਲੀ ਸਿਖਿਆ (ਆਯੂ ਗੁੱਟ 11—14)

ਸਾਲ 1980-81 ਦੇ ਦੌਰਾਨ 96 ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਪੱਧਰ ਮਿਡਲ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 192 ਮਾਸਟਰਜ਼/ਮਿਸਟਰੈਸਿਜ਼, 384 ਸੀ. ਅਤੇ ਵੀ. ਅਧਿਆਪਕ ਸਮੇਤ 96 ਆਸਾਮੀਆਂ ਪੀ.ਟੀ.ਆਈਜ਼ ਦੀਆਂ ਅਤੇ 96 ਆਸਾਮੀਆਂ ਦਰਜਾ ਚਾਰ. ਦੀਆਂ ਮੰਜੂਰ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।

(1) ਸੁਤੰਤਰ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਮਿਤੀ 31 ਮਾਰਚ, 1981 ਨੂੰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸੁਤੰਤਰ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 1,432 ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ 1,346 ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ 86 ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ (ਮੰਜੂਰ ਸੁਦਾ) ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

(2) ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਮਿਤੀ 30 ਸਿਤੰਬਰ, 1980 ਨੂੰ ਆਯੂ ਗੁੱਟ 11—14 ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 7.00 ਲੱਖ ਸੀ। ਇਸ ਆਯੂ ਗੁੱਟ ਵਿਚ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਕਰਮਵਾਰ 61 ਅਤੇ 39 ਸੀ।

(3) ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਮਿਤੀ 30 ਸਿਤੰਬਰ, 1980 ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 10,426 ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ 9,225 ਅਧਿਆਪਕ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ 1201 ਅਧਿਆਪਕ, ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੰਜੂਰ ਸੁਦਾ) ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 6067 ਅਧਿਆਪਕ ਮਰਦ ਅਤੇ 4,359 ਅਧਿਆਪਕ ਔਰਤਾਂ ਸਨ।

(ਅ) ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿਖਿਆ (ਆਯੂ ਗੁੱਟ 14—17)

ਇਸ ਆਯੂ ਗੁੱਟ ਵਿਚ ਨੌਵੀਂ ਤੇ ਦਸਵੀਂ/ਗਿਆਰਵੀਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਰਾਜ ਵਿਚ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਆਯੂ ਗੁੱਟ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਦਿਅਕ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਲ 1980-81 ਦੌਰਾਨ 174 ਸਰਕਾਰੀ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਪੱਧਰ ਹਾਈ ਤੱਕ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ 174 ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕਾਂ/ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ, 696 ਮਾਸਟਰਜ਼/ਮਿਸਟਰੈਸਿਜ਼, 174 ਡੀ.ਪੀ. ਈਜ਼, 174 ਕਲਰਕ ਅਤੇ 348 ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਮੰਜੂਰ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਸਾਲ 4 ਪ੍ਰੋਇਵੇਟ ਸਕੂਲ ਸਰਕਾਰ ਅਧੀਨ ਲਏ ਗਏ ਸਨ।

(1) ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਮਿਤੀ 31 ਮਾਰਚ, 1981 ਨੂੰ ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 2069 ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 1732 ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ 337 ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ (ਮੰਜੂਰ ਸੁਦਾ) ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਸਨ।

(2) ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ (ਸਮੇਤ 10+2)

ਮਿਤੀ 31 ਮਾਰਚ, 1981 ਨੂੰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 257 ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 119 ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ 138 ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੰਜੂਰ ਸ਼ੁਦਾ) ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਸਨ।

(3) ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਮਿਤੀ 30 ਸਤੰਬਰ, 1980 ਨੂੰ 14--17 ਆਯੂ ਗੁੱਟ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 2.88 ਲੱਖ ਸੀ। ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਕਰਮਵਾਰ 62 ਅਤੇ 38 ਸੀ।

(4) ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਮਿਤੀ 30 ਸਤੰਬਰ, 1980 ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ 30,116 ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 24,740 ਅਧਿਆਪਕ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ 5,376 ਅਧਿਆਪਕ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੰਜੂਰ ਸ਼ੁਦਾ) ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 18,536 ਅਧਿਆਪਕ ਮਰਦ ਅਤੇ 11,580 ਅਧਿਆਪਕ ਔਰਤਾਂ ਸਨ।

ਮਿਤੀ 30 ਸਤੰਬਰ, 1980 ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ 9,128 ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 4,937 ਅਧਿਆਪਕ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ 4,191 ਅਧਿਆਪਕ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ (ਮੰਜੂਰ ਸ਼ੁਦਾ) ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 5,210 ਅਧਿਆਪਕ ਮਰਦ ਅਤੇ 3,918 ਅਧਿਆਪਕ ਔਰਤਾਂ ਸਨ।

ਕਾਂਡ 3

ਸਮਾਜਿਕ (ਬਾਲਗ) ਸਿਖਿਆ

ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ ਸਿਖਿਆ ਸਕੀਮ ਰਾਜ ਦੇ 10 ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਚਾਲੂ ਰਹੀ। ਇਹ ਸਿਖਿਆ 6-6 ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਦੋ ਸੈਸਨਾਂ ਵਿਚ ਬਾਲਗਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਪਹਿਲਾ ਸੈਸਨ 30 ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸੈਸਨ 31 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

ਚਾਲੂ ਕੇਂਦਰ	ਦਾਖਲਾ ਬਾਲਗ	ਪਾਸ ਬਾਲਗ	ਪਾਸ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ
241	11,767	5,219	44.3

ਇਹ ਸਿਖਿਆ ਦਿਹਾੜ ਦੇ ਅਨੁਪੜ ਬਾਲਗਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਸਿਖਿਆ ਵਰਕਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ 25 ਤੋਂ 30 ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਹਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਨਿਗਰਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪੁਰਸ ਅਤੇ ਇਕ ਇਸਤਰੀ

ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਬੰਧਤ ਮੰਡਲ ਸਮਾਜਿਕ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਕੇਂਦਰ ਬਾਲਗ ਇਸਤਰੀਆਂ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਦਿਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਚਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਬਾਲਗ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਹਨ ਉਹ ਸ਼ਾਮ/ਰਾਤ ਨੂੰ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸਿਲਾਈ-ਕਵਾਈ ਅਤੇ ਰਸੋਈ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਿਖਾਈ ਅਤੇ ਲੇਖੇ ਦਾ ਗਿਆਨ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੁਰਸ਼ ਬਾਲਗਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੀ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਬਾਲਗਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਡਾਕੂਮੈਂਟਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਫਿਲਮਾਂ ਵੀ ਦਿਖਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਕੀਮ ਦੀ ਪੂਰਣ ਸਫਲਤਾ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਤੋਂ ਅਰਥ-ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਫਲ-ਸਰੂਪ ਪੂਰੇ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਸੁਦਾ ਕੇਂਦਰ ਚਾਲੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕੇ।

ਉਪਰ ਦੱਸੀ ਸਕੀਮ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਦੋ ਇਕ-ਸਾਲਾ ਸਕੀਮਾਂ ਚਾਲੂ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਸੈਸ਼ਨ ਹਰ ਸਾਲ 31 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(1) ਰੂਰਲ ਫੰਕਸ਼ਨਲ ਲਿਟਰੇਸੀ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਸ ਸਕੀਮ (ਆਯੂ ਗੁੱਟ 15-35)

ਸਾਲ 1980-81 ਤੋਂ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਦੋ ਸਕੀਮਾਂ ਭਾਵ (1) ਨਾਨ-ਫਾਰਮਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਆਯੂ ਗੁੱਟ (15-35) ਜੋ ਮੈਚਿੰਗ ਗ੍ਰੁੱਟ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਚਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਹੁਸਿਆਰਪੁਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਬਠਿੰਡਾ ਲਈ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਸੀ ਪਰ ਕੇਵਲ ਦੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਹੁਸਿਆਰਪੁਰ ਅਤੇ ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਿਚ ਹੀ ਚਲੀ (2) ਫਾਰਮਲ ਫੰਕਸ਼ਨ ਲਿਟਰੇਸੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਕੀਮ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸੱਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਪਟਿਆਲਾ, ਸੰਗਰੂਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਜਲੰਧਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ ਚਾਲੂ ਸੀ, ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਲਾਕੇ ਰੂਰਲ ਫੰਕਸ਼ਨ ਲਿਟਰੇਸੀ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਸਕੀਮ (ਆਯੂ ਗੁੱਟ) 15-35 ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਸਤ ਪ੍ਰਤੀ-ਸਤ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਫਾਰਮਰਜ਼ ਫੰਕਸ਼ਨਲ ਲਿਟਰੇਸੀ ਦੇ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ 300 ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਨਾਨ-ਫਾਰਮਲ ਦੇ 100 ਕੇਂਦਰ ਜਿਹਨਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਸਕੀਮ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਦਿਹਾਤ ਦੇ ਅਨ-ਪੜ੍ਹ ਬਾਲਗਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਿਖਾਈ, ਲੇਖਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਪਰਿਵਾਰ ਨਿਯੋਜਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਕੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿਖਿਅਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਖਿਆ ਪਾਰਟ ਟਾਈਮ ਵਰਕਰਾਂ/ਟੀਚਰਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਬਲਾਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਕੀਮ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਬਲਾਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨ ਰਾਹੀਂ ਹੋਣੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਅਫਸਰ ਅਧੀਨ ਹਨ।

ਅਨਪੜ੍ਹ ਬਾਲਗਾਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀ ਵਰਗ ਦੇ ਹੋਣ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਸਕੂਲ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜੋ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਬਾਲਗਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਬੈਠਦਾ ਹੋਵੇ ਚਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਕੇਂਦਰ ਜੇਕਰ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਪਾਰਟ ਟਾਈਮ ਟੀਚਰ/ਵਰਕਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤਰੀ ਕੇਂਦਰ ਵੀ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਚੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਅਫਸਰਾਂ, ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰਾਂ ਅਤੇ ਇੰਨਸਟਰਕਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

ਸਕੀਮ ਸਬੰਧੀ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰ ਚਾਲੂ ਕਰਨੇ ਸਨ ਦੀ ਚੋਣ ਆਦਿ ਸਨ, ਪੇਸ਼ ਆਈਆਂ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸਕੀਮ ਕਾਫੀ ਲੋਟ ਸੁਰੂ ਹੋਈ ।

ਨਾਨ-ਫਾਰਮਲ ਸਿਖਿਆ (11--14)

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਾਨ-ਫਾਰਮਲ ਸਿਖਿਆ (ਆਯੂ-ਗੁੱਟ 11--14) 12 ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ 8 ਜਿਲ੍ਹੇ ਪਟਿਆਲਾ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਕਪੂਰਥਲਾ, ਜਲੰਧਰ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਰੋਪੜ ਅਤੇ ਸੰਗਰੂਰ ਨਾਨ ਪਲਾਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ 4 ਜਿਲ੍ਹੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਬਠਿੰਡਾ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਪਲਾਨ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਹਨ। ਹਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ 50 ਕੇਂਦਰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਟੀਚਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਕੀਮ ਰਾਹਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਅਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਬੱਚੇ ਗਰੀਬੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਫਾਰਮਲ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਨ-ਫਾਰਮਲ ਸਿਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਅਧੂਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਛੇ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸਿਖਿਆ ਪਾਰਟ ਟਾਈਮ ਟੀਚਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਕੂਲ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਕੀਮ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਚਲਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰਾਂ ਕੋਲ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕੰਮ ਦੀ ਅਧਿਕਤਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਸਕੀਮ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਵੱਲ ਨਿਜੀ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਕਾਮਯਾਬ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਜਿਲ੍ਹਾ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ।

ਕਾਂਡ 4

ਇਸਤਰੀ ਸਿਖਿਆ

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਰਾਜ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੇਕਮ ਹੈ। ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋਣ ਦੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਲ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸਹਿ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀ ਮੰਗ ਜਾਂ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਨਿਰੋਲ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ 154 ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਪੱਧਰ ਉੱਚਾ ਕਰਕੇ ਮਿਡਲ ਤੋਂ ਹਾਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 13 ਨਿਰੋਲ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਹਨ। 96 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਪੱਧਰ ਉੱਚਾ ਕਰਕੇ ਮਿਡਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬਣਨ ਨਾਲ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਫਾਸਲਾ ਤਹਿ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਿਡਲ, ਹਾਈ ਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਲੜਕੀਆਂ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ

ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੜਕਿਆਂ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਰਿਟ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ੁੱਠੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੋਮ ਸਾਇੰਸ ਘਰੇਲੂ ਵਿਗਿਆਨ, ਸੰਗੀਤ, ਚਿੱਤਰਕਲਾ ਅਤੇ ਸਲਾਈ ਆਦਿ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਆਪਣੇ ਘਰੇਲੂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭਾਗ ਅਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੋਈ ਉਦਯੋਗ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੇ ਵੀ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਸਾਲ ਪ੍ਰਾਇਰਟੀ ਆਧਾਰ ਤੇ 23 ਮਿਸਟਰੈਸਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਅੱਧ ਲੱਖੀ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ 778 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਿਯਮਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 450 ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ ਹਨ।

60 ਮਿਸਟਰੈਸਾਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਕੇ ਮੁਖ ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਇਸਤਰੀ ਸਿਖਿਆ ਲਈ ਪ੍ਰਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਇਸਤਰੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕਾਂਡ 5

ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਸਿਖਿਆ

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਵਿਦਿਅਕ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਲੱਗ ਵੋਕੇਸ਼ਨ ਸਟਰੀਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਗੋਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਕੋਰਸ ਚਾਲੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮੁੱਖ ਅਕੈਡਮਿਕ ਸਟਰੀਮ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸੈਟ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਉਸ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਸਬੰਧੀ ਅਗਲੇਰੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 1975-76 ਵਿੱਚ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਚਾਲੂ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 1980-81 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 100 ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਅਕ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਸਕੀਮ ਦੀ ਉਨਤੀ

ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਕੋਰਸ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ ਹਨ। ਪੇਂਡੂ ਜਨਤਾ ਵਲੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਮੰਗ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਕੋਰਸ ਚਾਲੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕੋਰਸ ਪੜ੍ਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:—

	1975-76	1976-77	1977-78	1978-79	1979-80	1980-81	
ਸੈਕੰਡਰੀ	...	11,911	10,638	11,503	11,410	11,958	11,741
ਪ੍ਰੀਮੈਰੀ	...	16,542	18,628	20,268	21,153	21,342	23,545

ਸਟਾਫ਼ ਵਿਉਂਤ

ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਪੱਧਰ ਤੇ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵੇਕੇਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਇਸ ਵੇਕੇਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਇਨਚਾਰਜ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਇਕ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਇਕ ਬਰਾਂਚ ਹੈ। ਤਕਨੀਕੀ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਲਈ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਬੰਧੀ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਇੰਨਸਪੈਕਸ਼ਨ ਆਦਿ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਰ ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਪਾਸੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਆਸਪਾਸੀਆਂ ਇਲੈਕਟ੍ਰੀਕਲ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ, ਮਕੈਨੀਕਲ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ, ਕਾਮਰਸ ਅਤੇ ਹੋਮ ਸਾਇੰਸ ਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਦੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਪਸਾਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਦਿਆਂ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਆਸਪਾਸੀ ਦਾ ਪੱਦ ਨਾਮ ਬਦਲਕੇ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਵੇਕੇਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਅਫਸਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਇਕ ਅਫਸਰ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਟੇਜ ਲਈ ਤਿੰਨ ਵੇਕੇਸ਼ਨਲ ਮਾਸਟਰ ਤੇ ਮੁਢਲੀ ਸਟੇਜ ਲਈ ਤਿੰਨ ਵੇਕੇਸ਼ਨਲ ਟੀਚਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਸਕੀਮ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਮੂਲ ਅੰਕਣ

1. ਮੁੱਢਲੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਵੇਕੇਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ :

ਇਸ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਦੇਸ਼ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ :—

1. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾਉਣਾ।
2. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੁਨਰਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ।
3. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿੱਤਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਣਾ।
4. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੁੱਚੀਆਂ, ਯੋਗਤਾਵਾਂ, ਰੁਝਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿੱਤਾ ਚੁਣਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨੀ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਹੁਨਰਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਛੇਵੀਂ, ਸੱਤਵੀਂ ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿੱਤਿਆਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੰਦ ਸਾਜ਼ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਯੰਤਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧੀ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਗਿਆਨ ਵੀ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਹੁੱਚੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵੇਕੇਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(2) ਸੈਕੰਡਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵੇਕੇਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ :

ਵੇਕੇਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਕੌਰਸਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਕੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿੱਤਾ ਗਰੁੱਪ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਹਰ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਵੇਕੇਸ਼ਨਲ (ਕਿੱਤੇ) ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੇ ਇਕ ਗਰੁੱਪ

ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁਣਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵੱਕੇਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਇਕ ਵਾਧੂ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਸਰਵੇਖਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲਗਭਗ 5% ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿਖਲਾਈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜਜ਼ਬ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੁੱਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਦਯੋਗਿਕ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ ਜਾਂ ਪੌਲੀਟੈਕਨਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਚੇਰੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਦਾਖਲਾ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਤੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਅਗੇਰੀ ਅਗਵਾਨੀ ਅਤੇ ਪਾਲਣਾ ਲਈ ਉਦੇਸ਼ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਦੇਸ਼ ਮਿਲਣ ਲਈ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ :

ਸੈਕੰਡਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਵੱਕੇਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਲਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਵੱਕੇਸ਼ਨਲ ਪੱਖੀ ਹੋਣਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ।

ਸੈਕੰਡਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵੱਕੇਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਕੂਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਪਰਧਾਨ ਵਿਦਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੈਕੰਡਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਵੱਕੇਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਵੱਕੇਸ਼ਨਲ ਪੱਖ ਹੀ ਪੂਰਿਆ ਜਾਵੇ।

ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਧੀਨ ਇਹ ਉਦੇਸ਼ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਕ ਸਰਵੇਖਣ ਦੁਆਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਵੱਕੇਸ਼ਨਲ ਪੱਖੀ ਵਿਦਿਅਕ ਦੁਆਰਾ ਔਸਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਾਲੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਧੇਰੇ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਰਾਹੀਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਦਿਆ ਤੋਂ ਭਾਰ ਘਟਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਔਸਤ ਜਾਂ ਔਸਤ ਤੋਂ ਹੇਠਾ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਜਿਹਾ ਕਿੱਤਾ ਕੋਰਸ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲ ਸਕੇ।

(3) ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵੱਕੇਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ:

ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 100 ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਅਕ ਵੱਕੇਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਦੀ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸਾਲ 1980-81 ਵਰ੍ਹੇ ਦੌਰਾਨ ਹਰ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਦੋ ਵਰਕਸੈੱਡ ਉਸਾਰਨ ਲਈ ਫੰਡ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਯੋਜਨਾ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ 1981-82 ਦੇ ਵਰ੍ਹੇ ਸਾਜ ਸਮਾਨ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਫੰਡ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਪਾਠ-ਕਰਮ (ਕਰ/ਕੁਲਮ) ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਚਾਲੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ ਪਾਠ-ਕਰਮ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਨਿਰਣਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

ਕਾਂਡ 6

ਦਸਤੀ ਕਲਾ ਸਿਖਿਆ ਸਕੀਮ

ਦਸਤੀ ਕਲਾ ਸਿਖਿਆ ਸਕੀਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ 1964 ਦੌਰਾਨ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਸਕੂਲ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਤਕਨੀਕੀ ਪੁਰਾ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਰੰਭਿਕ (ਮੁਢਲੀ) ਤਕਨੀਕੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਣਾ ਹੈ।

ਸਕੀਮ ਦੇ ਮੁੱਖ ਆਦੇਸ਼ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ :—

- (1) ਇਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਢਲੀ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਹੈ।
- (2) ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਆਮ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਲਈ ਹੈ।
- (3) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਤਕਨੀਕੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ।
- (4) ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ।
- (5) ਇਹ ਮਨ ਅਤੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਤਾਲ ਮੇਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਹੈ।

ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ

ਦਸਤੀ ਕਲਾ ਸਿੱਖਿਆ ਸਕੀਮ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਸਰਕਾਰੀ ਮਿਡਲ, ਹਾਈ ਅਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਮਿਡਲ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਤਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ। ਛੇਵੀਂ, ਸਤਵੀਂ ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਦੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਨੂੰ ਕਰਮਵਾਰ ਕਾਰਪੇਂਟਰੀ, ਮੈਟਲ ਫਿਟਿੰਗ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟਰੋਨਿਕਸ (ਰੇਡੀਓ ਤੇ ਬਿਜਲੀ) ਟਰੇਡਾਂ ਮੁਢਲੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ ਸਿਖਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿਖੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਟਰੇਡਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਰਜਾਬੰਦ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :—

	ਪਹਿਲਾ ਸਾਲ	ਦੂਜਾ ਸਾਲ	ਤੀਜਾ ਸਾਲ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉਪਰੰਤ
ਛੇਵੀਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ	... ਕਾਰਪੇਂਟਰੀ	ਕਾਰਪੇਂਟਰੀ	ਕਾਰਪੇਂਟਰੀ
ਸਤਵੀਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ	ਕੋਈ ਟਰੇਡ ਨਹੀਂ	ਮੈਟਲ-ਫਿਟਿੰਗ	ਮੈਟਲ ਫਿਟਿੰਗ
ਅੱਠਵੀਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ	... ਕੋਈ ਟਰੇਡ ਨਹੀਂ	ਕੋਈ ਟਰੇਡ ਨਹੀਂ	ਇਲੈਕਟਰੋਨਿਕਸ

ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਟਰੇਡਾਂ ਦਾ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗੀ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੋ ਪ੍ਰਕਟੀ-ਕਲ ਪੱਖ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਰਾਹੀਂ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸਰਲ, ਛੇਤੀ ਅਤੇ ਤਾਸੀਰ ਵਾਲਾ ਤਰੀਕਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਸਕੀਮ ਹੁਣ ਤਕ ਰਾਜ ਦੇ 181 ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਟਰੇਡਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸਤਰ ਦੇ ਚੁਣਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅੱਜ ਤਕ ਸਰਵਿਸ ਵਿਚ ਲਗੇ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਈਨੀਅਰ ਟੈਕਨੀਕਲ ਟੀਚਰਜ਼ ਟਰੇਨਿੰਗ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ, ਮਾਹਿਲਪੁਰ ਵਿਖੇ ਕੁਝ ਮੁਦਲੀਆਂ ਟਰੇਡਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲੈਣ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਕਲਾਸਾਂ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਪਿਛਲੇ ਵਿਦਿਅਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵਰਕ ਐਕਸਪੀਰੀਐਂਸ ਅਧਿਆਪਕਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਈ.ਟੀ.ਆਈਜ਼ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਖੇ ਇਹ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਣੇ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਅਧਿਆਪਕ ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਸਾਲ 1980-81 ਦੌਰਾਨ 8625 ਦੇ ਲਗਭਗ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਟਰੇਡਵਾਰ/ਸਾਲਵਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਟਰੇਡਾਂ ਵਿਚ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਵੇਰਵਾ (ਅਨੁਲਗ ਓ) ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਪਾਇਨੀਅਰ ਟੈਕਨੀਕਲ ਟੀਚਰਜ਼ ਟਰੇਨਿੰਗ, ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਮਾਹਿਲਪੁਰ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ)

ਪਾਇਨੀਅਰ ਟੈਕਨੀਕਲ ਟੀਚਰਜ਼ ਟਰੇਨਿੰਗ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਮਾਹਿਲਪੁਰ ਵਿਖੇ 1964 ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਹਨ ਨੂੰ ਇਨ-ਸਰਵਿਸ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਦਲੀਆਂ ਟਰੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਕੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਤਕਨੀਕੀ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਖੇ ਦਸਤੀ ਕਲਾ ਮਿੱਖਿਆ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੋ ਜਾਣ।

ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਵੇਕੇਸ਼ਨਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇੰਨ-ਸਰਵਿਸ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ ਕਿ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸੱਤਰ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਪੂਰਾ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਮੌਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸੌਧ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਹੈ ਤਾਂਕਿ ਇਹ ਰਾਜ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਵੇਕੇਸ਼ਨਲ ਮਾਸਟਰਜ਼ ਨੂੰ ਇੰਨ-ਸਰਵਿਸ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦੇ ਸਕੇ।

ਸਾਲ 1980-81 ਦੌਰਾਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕੋਰਸ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਹਨ :—

ਲੜੀ ਨੰ:	ਕੋਰਸ ਦਾ ਨਾਮ	ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
1.	ਵੇਕੇਸ਼ਨਲ ਅਧਿਆਪਕ (ਮੌਟਰ ਮਕੈਨਿਕ) ਨੂੰ ਲੇਬ ਵਰਕ, ਵੈਲਡਿੰਗ ਅਤੇ ਸੰਦਾਂ ਦੀ ਗਰਾਈਡਿੰਗ/ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਇਨ-ਸਰਵਿਸ ਟਰੇਨਿੰਗ	76
2.	ਦਸਤੀ ਕਲਾ ਸਿੱਖਿਆ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਟਰੇਡ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਰੇਡੀਓ ਟਰੇਡ ਸਬੰਧੀ ਤੀਬਰ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਟਰੇਨਿੰਗ	19

ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਟਰੇਨਿੰਗ ਲੈ ਰਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਪਟੜੇ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੂਰੇ ਆਉਣ

ਵਾਲੇ ਸਮਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ 50 ਪੈਸੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬਣਾਏ ਪਟਕੇ ਦਾ ਇੰਨਸੈਂਟਿਵ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗਿਣਤੀ ਜਿੰਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਟਰੇਡ ਕੀਤੇ

ਸਾਲ	ਕਾਰਪੋਂਟਰੀ 6ਵੀਂ ਕਲਾਸ	ਮੈਟਲ ਫਿਟਿੰਗ 7ਵੀਂ ਕਲਾਸ	ਇਲੈਕਟਰੋਨਿਕਸ 8ਵੀਂ ਕਲਾਸ		
1966-67	...	615	—	—	615
1967-68	...	1,366	—	—	1,366
1968-69	...	1,330	210	—	1,540
1969-70	...	1,188	786	113	2,087
1970-71	...	1,570	1,333	598	3,501
1971-72	...	2,486	1,089	630	4,205
1972-73	...	3,250	1,200	945	5,395
1973-74	...	4,000	1,405	1,110	6,515
1974-75	...	2,928	1,524	1,024	5,476
1975-76	...	2,792	2,649	1,752	7,193
1976-77	...	2,374	2,232	1,674	6,280
1977-78	...	3,201	2,929	2,127	8,257
1978-79	...	2,914	2,632	1,854	7,400
1979-80	...	3,140	2,831	2,046	8,017
1980-81	...	3,372	3,016	2,237	8,625
ਜੋੜ	...	36,526	23,836	16,110	76,472

ਕਾਂਡ 7
ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧ) ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਦੋ ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧ-I) ਅਤੇ (ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧ-II) ਹਨ। ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧ-I) ਪੁਰਸ਼ ਅਧਿ-ਆਪਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂਕਿ ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਸ: ਪ੍ਰ: II) ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇਕ ਇਸਤਰੀ ਹੈ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ 'ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸੈਟ ਅੱਪ' ਵਾਸਤੇ ਇਸਤਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਪੋਸਟ ਦਾ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸਟਾਫ਼ ਦੇਣ, ਅਧਿਆਪਕ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਕੰਨਫਰਮੇਸ਼ਨਜ਼, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਵਿਸ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਸੀਨੀਅਰਟੀ ਲਿਸਟਾਂ, ਰੈਜ਼ਨੇਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਆਦਿ ਮਾਮਲੇ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧ) ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਰਿਪੋਰਟ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਲਗਭਗ 8,000 ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਰੋਕ ਪਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। 56 ਅੰਗਹੀਣ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। 750 ਮਾਸਟਰਜ਼/ਮਿਸਟਰੈਸਜ਼ ਜੋ ਕਿ ਹਾਫ-ਏ-ਮਿਲੀਅਨ ਜਾਬ ਸਕੀਮਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਕੀਮਾਂ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਚੀਫ ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਜੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰੈਗੂਲੇਰਾਈਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। 177 ਜਨਰਲ ਕੈਟੇਗਰੀ ਦੇ ਮਾਸਟਰਜ਼/ਮਿਸਟਰੈਸਜ਼ ਨੂੰ ਹੈਡ ਮਿਸਟਰੈਸਜ਼/ਹੈਡਮਾਸਟਰਜ਼ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਜਾਬ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 51 ਮਾਸਟਰ ਲੈਕਚਰਾਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਮੋਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ 43 ਸ਼ਿਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ/ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ ਮਾਸਟਰਜ਼/ਮਿਸਟਰੈਸਜ਼, ਹੈਡਮਾਸਟਰਜ਼/ਹੈਡਮਿਸਟਰੈਸਜ਼ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਮੋਟ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਕਾਂਡ 8

ਦਫਤਰੀ ਅਮਲਾ

(1) ਪ੍ਰਾਇਆਰਟੀ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ

(ੳ) ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ 14 ਅੰਗਹੀਣ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਤੌਰ ਕਲਰਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

(ਅ) ਇਸੇ ਸਕੀਮ ਦੀ ਮਿਤਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਆਸਰਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਮੱਦ ਅਧੀਨ 29 ਬਿਨੈਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਤੌਰ ਕਲਰਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

(2) ਰੈਗੂਲੇਰਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ

ਮਿਤੀ 31 ਮਾਰਚ, 1977 ਅਤੇ 1 ਜਨਵਰੀ, 1973 ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਕਲਰਕਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਜੋ ਕੁਝ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਕਾਰਨ ਪੈਂਡਿੰਗ ਪਏ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 7 ਅਤੇ 1 (ਕੁਲ 8) ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਸਬੰਧਤ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਰੈਗੂਲਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

(3) ਕੰਨਫਰਮੇਸ਼ਨ

ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਉਪਲੱਬਧ ਪੱਕੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੰਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਦੇ ਜਿਹਨਾਂ 26 ਕਰਮ-ਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕੇਸ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਤੌਰ ਕਲਰਕ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

(4) ਸਲੈਕਸ਼ਨ ਗਰੇਡ

ਮਨਿਸਟਰੀਅਲ ਕਾਡਰ (ਅਧੀਨ ਦਫਤਰੀ ਅਮਲਾ) ਦੇ 458 ਸੀਨੀਅਰ ਕਲਰਕਾਂ ਨੂੰ ਬਣਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਕਲਰਕਾਂ ਦਾ ਗਰੇਡ ਰਲੀਜ਼ ਕੀਤਾ।

(5) ਸੀਨੀਅਰਤਾ ਸੂਚੀ

ਖੇਤਰੀ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਕਲਰਕਾਂ ਦੀ ਸੀਨੀਅਰਤਾ ਸੂਚੀ ਮਿਤੀ 31 ਮਾਰਚ, 1981 ਤਕ ਅਪ-ਟੂ-ਡੇਟ ਕੀਤੀ ਗਈ।

(6) ਤਰੱਕੀਆਂ

ਖੇਤਰੀ ਦਫਤਰਾਂ ਦੇ 60 ਕਲਰਕਾਂ ਨੂੰ ਬਤੌਰ ਸਹਾਇਕ ਤਰੱਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ 17 ਸਹਾਇਕ ਨੂੰ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਗਰੇਡ IV ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ 10 ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਗਰੇਡ-IV ਨੂੰ ਬਤੌਰ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਗਰੇਡ II ਤਰੱਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਕਾਂਡ 9

ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ

ਯੋਜਨਾ ਸਾਲ 1979-80 ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦਾ ਵਰ੍ਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਕਈ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੇ 110.96 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਯੋਜਨਾ ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਚਾਲੂ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੇਠ ਅੰਕਿਤ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੰਤਵਾਂ ਵਾਸਤੇ ਯੋਜਨਾ ਸਾਲ 1980-81 ਵਾਸਤੇ 370.37 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 28.50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਕੈਪੀਟਲ ਭਾਗ ਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਪਿਛੋਂ ਸੋਧ ਕੇ 403.15 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਕੀਤੀ ਗਈ।

(1) ਮੁਦਲੀ ਸਿੱਖਿਆ (ਛੇਵੀਂ ਤੋਂ ਅੱਠਵੀਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਤੱਕ)

ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਵਧਾਕੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਕਰਨਾ

ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਮੰਗ ਨੂੰ ਮੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਯੋਜਨਾ ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ 96 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਵਧਾਕੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਬਣਾਏ ਗਏ ਜਦੋਂ ਕਿ ਯੋਜਨਾ ਸਾਲ 1980-81 ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਟੀਚਾ ਕੇਵਲ 50 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਵਧਾਉਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ

ਹੇਠ ਦਰਜ ਨਵੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ :--

ਲੜੀ ਨੰ:	ਕਾਡਰ	ਰਚਨਾ ਕੀਤੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
		(ਆਸਾਮੀਆਂ)
1.	ਮਾਸਟਰ/ਮਿਸਟਰੈਸ	192
2.	ਸੀ. ਤੇ ਵੀ. ਟੀਚਰ (ਹਿੰਦੀ/ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕ)	192
3.	ਆਰਟ ਤੇ ਕਰਾਫਟ ਟੀਚਰ	96
4.	ਪੀ.ਟੀ.ਆਈ.	96
5.	ਦਰਜਾ ਚਾਰ ਕਰਮਚਾਰੀ	96
		384

(2) ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ (ਹਾਈ/ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ)

ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਆਯੂ ਗੁੱਟ 14—17

ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਵਧਾ ਕੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਬਣਾਉਣੇ

ਰਾਜ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਉਪਲਬਧ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਇਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਯੋਜਨਾ ਸਾਲ 1980-81 ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਤ 100 ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਟੀਚੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ 154 ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਦਰਜਾ ਵਧਾਕੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਬਣਾਉਣੇ ਪਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਲ 1979-80 ਦੇ ਰਿੰਦੇ 20 ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਵਧਾਕੇ ਵੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੇਠ ਦਰਜ ਨਵੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਯੋਜਨਾ ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ :--

ਲੜੀ ਨੰ:	ਕਾਡਰ	ਰਚਨਾ ਕੀਤੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
		(ਆਸਾਮੀਆਂ)
1.	ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ/ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ	174
2.	ਮਾਸਟਰ/ਮਿਸਟਰੈਸ	696
3.	ਡੀ.ਪੀ.ਈਚ	174
4.	ਕਲਰਕ	174
5.	ਦਰਜਾ ਚਾਰ ਕਰਮਚਾਰੀ	348

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਸਕੈਡਰੀ ਸਕੂਲ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਦਾ ਅਤੇ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਉਪਲਬਧ ਕਰਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਇਹ ਬੜੇ ਸੰਤੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਆਯੂ ਗੁੱਟ 11--14 ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਲਗਭਗ 1.6 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਅਤੇ ਆਯੂ ਗੁੱਟ 14--17 ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ 2.6 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਚੌਥੇ ਵਿਦਿਅਕ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਮਾਪ ਦੰਡਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਤਿੰਨ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਅਤੇ ਪੰਜ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਹੋਣੀਆਂ ਆਵੇਂਗੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਕੌਮੀ ਮਾਪ ਦੰਡਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਫੀ ਅਗਰਸਰ ਹੈ ।

ਇਥੇ ਇਹ ਵਰਨਣ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਦੇ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਲ 1980-81 ਦਾ ਅਸਲ ਦਾਖਲਾ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਟੀਚਿਆਂ ਨਾਲ ਜੋ ਕਿ ਛੇਵੀਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ (1980-85) ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਹਨ ਕਾਫੀ ਅੱਗੇ ਹਨ ।

ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਅੰਕੜੇ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਲੋਂ ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਉੱਨਤੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਦਰ-ਸਾਉਂਦੇ ਹਨ :—

ਲੜੀ ਨੰ:	ਆਯੂ ਗੁੱਟ	ਅਸਲ ਦਾਖਲਾ ਆਯੂ ਗੁੱਟ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ (1979-80, 1980-81)	ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਛੇਵੀਂ ਯੋਜਨਾ (1980-81) ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਟੀਚੇ (ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ)
1	11--14	53.56%	60.67% 50%
2	14--17	27.30%	27.74% ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ

ਇਮਪਰੂਵਮੈਂਟ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੀ ਇੰਟਰੋਡਕਸ਼ਨ

ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਕਾਰਜ ਮੁੱਖੀ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਕਸਮਤਾ ਵਧਾਉਣਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਨਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਇਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਰਾਜ ਦੇ 100 ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ 39.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਇਕ ਨਵੀਂ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣੀ ਪਈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਯੋਜਨਾ ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਇਹ ਟੀਚਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

ਇਸ ਮੰਤਵ ਵਾਸਤੇ ਹੇਠ ਦਰਜ ਨਵੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਲੜੀ ਨੰ:	ਕਾਡਰ	ਰਚਨਾ ਕੀਤੀਆ ਪੋਸਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
1.	ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਮਾਸਟਰ	... 300 ਆਸਾਮੀਆਂ
2.	ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਅਟੈਂਡੈਂਟ	... 100 ,,

111 ਟੀਚਰ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ

ਸੇਵਾ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਿਖਿਆ

ਇਸ 'ਗਿਆਨ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਫਿਸਫੋਟ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰੀ-ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਛੁਟਿਆਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀ-ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਗੁਣਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ/ਵਾਧੇ ਬਿਨਾਂ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਗੁਣਾਤਮਕ-ਵਿਕਾਸ/ਵਾਧਾ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਜਲੰਧਰ, ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਇਨ ਸਰਵਿਸ ਟਰੇਨਿੰਗ ਕੇਂਦਰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀ-ਸਿਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੇਂਦਰਾਂ ਤੋਂ ਆਉਣ/ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਫਰ ਖੱਤਾ ਆਦਿ ਦਿੱਤਾ ਜਾਦਾ ਹੈ।

ਸਾਲ 1980-81 ਦੌਰਾਨ ਹੇਠ ਦਰਜ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ/ਸਾਈ ਗਈ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀ-ਸਿਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ :-

ਲੜੀ ਨੰ:	ਅਧਿਆਪਕ ਵਰਗ	ਪ੍ਰੀ-ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
1.	ਸਾਇੰਸ ਮਾਸਟਰ/ਮਿਸਟਰੈਸ	... 921
2.	ਡੀ.ਪੀ.ਈ./ਸੀ. ਪੀ.ਈ./ਪੀ.ਟੀ.ਆਈ. ਐਨ.ਡੀ.ਐਸ.ਆਈ	... 349
3.	ਭਾਸ਼ਾ/ਸੀ ਤੇ ਵੀ/ਏ. ਵੀ. ਐਮ. ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਟੀਚਰ	... 786
4.	ਮਿਡਲ/ਹਾਈ/ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੀ	... 520
5.	ਸੋਸ਼ਲ ਸਟੱਡੀਜ਼/ਇੰਗਲਿਸ਼/ਗਣਿਤ ਮਾਸਟਰ/ਮਿਸਟਰੈਸ	... 685
6.	ਰਿਜਨਲ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਵਿਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀ	... 17

ਐਸ. ਸੀ. ਈ. ਆਰ. ਟੀ. ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ

ਰਾਜ ਵਿਦਿਅਕ ਖੋਜ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀ-ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਇਕ ਅਤੀ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਵਾਰਾ ਰਾਜ ਦੀ ਸਕੂਲੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਸੱਤਰ ਦੇ ਗੁਣਾਤਮਕ ਵਾਧੇ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ। ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵਾਸਤੇ ਮੁੱਢਲਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਭਾਵੀ ਢਾਂਚਾ ਸਾਜਣ ਵਾਸਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਜ ਅਫਸਰ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਸੁਹਾਣੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਹੈ।

ਕਾਂਡ 10

ਸਿਖਿਆ ਸੁਧਾਰ ਕਮੇਟੀ

ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੁਦ-ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠਾਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਘੱਟ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਲਈ ਇਕ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਤੇ ਸਿੱਟੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰਾਂ ਤੇ ਸਿਖਿਆ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਅਗਲੇਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਮਾਪੇ-ਅਧਿਆਪਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ 90 ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਮਾਪੇ-ਅਧਿਆਪਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕਾਇਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਕੀਆਂ ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਾਰ-ਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੋ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਸਿਖਿਆ ਸੁਧਾਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਸਾਲ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬਦਲੀਆਂ ਮਈ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਕਾਂਡ 11

ਸਟੇਟ ਕਾਊਂਸਲ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਰਿਸਰਚ ਅਤੇ ਟਰੇਨਿੰਗ (ਐਸ. ਸੀ. ਈ. ਆਰ. ਟੀ.)

ਰਿਪੋਰਟ ਅਧੀਨ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਟੇਟ ਕਾਊਂਸਲ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਰਿਸਰਚ ਅਤੇ ਟਰੇਨਿੰਗ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸਕੂਲ ਡਾਇ-ਰੈਕਟਰੇਟ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਜ ਅਫਸਰ ਦੀ ਆਸਾਮੀ ਮੰਨਜੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਜ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕਾਊਂਸਲ ਦੀ ਇਕ ਵਿਸਤ੍ਰੁਤ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਬਣਤਰ, ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਨੋਰਥ, ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਵਿਨਯਮ ਵਿੱਤੀ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਬੰਧਤ ਵੇਰਵੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ।

ਇਸ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਸਕੂਲੀ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਪੱਧਰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ/ਸਾਖਾਵਾਂ/ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਵਿਵਸਥਾ ਬਾਰੇ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਜ ਅਫਸਰ ਦੀ ਆਸਾਮੀ ਮਾਰਚ 1981 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਭਰੀ ਗਈ। ਸਟੇਟ ਕਾਊਂਸਲ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਰਿਸਰਚ ਅਤੇ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਰਸਤਾ ਹਮਵਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਨਾਲ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਪੱਧਰ ਤੇ, ਇਕ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਸਕੂਲੀ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਪੱਧਰ ਉਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ/ਸਾਖਾਵਾਂ/ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਸਾਲ 1981-82 ਦਾ ਇਕ ਸੰਕਲਿਤ ਕਾਰਜ ਕਰਮ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚੜਾਉਣ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਦੇਵੇਗੀ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ/ਸਾਖਾਵਾਂ/ਇਕਾਈਆਂ ਇਕ ਪੜ੍ਹਾਅ ਵਾਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਸਤਾਵਰ ਸਟੇਟ ਕਾਊਂਸਲ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਰਿਸਰਚ ਅਤੇ ਟਰੇ- ਨਿੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਹੈ।

ਕਾਂਡ 12

ਸਬੰਧਤ ਯੂਨਿਟਾਂ

(ੳ) ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਿਖਿਆ

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਿੱਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸਾਲ 1969-70 ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਮੇਂ 7 ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ, 129 ਹਾਈ ਅਤੇ 44 ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਚੋਣਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਯੂਨਿਟ ਅਪਲਾਈਡ ਨਿਊਟ੍ਰੀਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਵੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਵੱਖ ਵੱਖ ਟਰੇਨਿੰਗ ਸੈਂਟਰਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਸਾਲ ਟਰੇਨਿੰਗ ਕੋਰਸ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਾਲ ਵੀ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਕੈਂਪਸ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੇਤੀ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਅਜੋਕੇ ਵਿਕਾਸ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ 11 ਅਤੇ 12 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਇਕ ਮੇਲਾ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ 314 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ 34 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ।

ਟੀਚ ਦੀ ਟਰੇਨਿੰਗ ਬਾਰੇ ਇਥੇ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦੇਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਕੈਂਪਸ ਅਤੇ ਇੰਨ-ਸਰਵਿਸ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਏ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ-ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 1978-79 ਤੋਂ ਇਹ ਟਰੇਨਿੰਗ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਫਾਰਮ ਵਾਲੇ 182 ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਫਾਰਮ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ, ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਲ 1980-81 ਲਈ 2 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਗ੍ਰਾਂਟ ਵਿਚੋਂ ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਫਾਰਮਾਂ ਲਈ ਨਵੀਂ

ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੀਜ, ਖਾਦਾਂ, ਬਿਜਲੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਲੈਵਲਿੰਗ, ਤੇਲ ਟਿਊਬਵੈਲ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮਤ ਆਦਿ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਬਾਰੇ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(ਅ) ਆਡੋਵਿਯੂਅਲ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਫਿਲਮ ਲਾਇਬਰੇਰੀ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਆਡੋ ਵਿਯੂਅਲ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਫਿਲਮ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1956-57 ਦੇ ਅਖੀਰੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਵਿਚ ਸਟਾਫ਼ ਬੜਾ ਘਟ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਫਿਲਮ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ, ਫਿਲਮ ਮਕੈਨਿਕ, ਤਕਨੀਕੀ ਸਹਾਇਕ, ਸੀਨੀਅਰ ਸਹਾਇਕ ਦੀ ਆਸਾਮੀ ਖਾਲੀ ਰਹੀ ਹੈ। 1980-81 ਦੇ ਵਰ੍ਹੇ ਵਿਚ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਅਦਾਰਿਆਂ ਨੇ 528 ਫਿਲਮਾਂ ਯੂਨਿਟ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਲਈ ਵਿਖਾਈਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਦੀ ਸਰਕੂਲੇਸ਼ਨ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਾਰਨ ਮੰਨੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

1. ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਦਾ ਠੀਕ ਨਾ ਹੋਣਾ।
2. ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਖਰਾਬ/ਹੋਏ ਫਿਲਮ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮਤ ਦਾ ਠੀਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾ ਹੋਣਾ।
3. ਫਿਲਮ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਵਰਤਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇੰਨਸੈਨਟਿਵ ਦੀ ਘਾਟ।
4. ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਟਾਫ਼ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਆਮ ਉਦਾਸੀਨਤਾ।
5. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਿਚ ਆਡੋਵਿਯੂਅਲ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਠੀਕ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਠਰੇ-ਠਿਗ ਅਤੇ ਤਿਆਰੀ ਦੀ ਕਮੀ।
6. ਆਡੋਵਿਯੂਅਲ ਯੂਨਿਟ ਕੋਲ ਸਟਾਫ਼, ਧਨ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਕਮੀ।

(ੳ) ਮੂਲ ਅੰਕਣ ਯੂਨਿਟ

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਏ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸੈਮੀਨਾਰ ਕੋਰਸ ਅਤੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਲਗਾਏ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਠਰੇਠਿੰਗ ਦੇਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੂਲਅੰਕਣ ਇਕ ਲੰਬਾ ਪਰੋਸੈਸ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੈ। ਸੋ ਹਰ ਵਾਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਏ।

ਇਕ ਵਰਕਸ਼ਾਪ (ਮੁੱਲ ਅੰਕਣ ਬਾਰੇ) ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਮਾਧੋਪੁਰ (ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) ਵਿਚ 19 ਨਵੰਬਰ, 1980 ਤੇ 21 ਨਵੰਬਰ, 1980 ਤਕ ਲਗਾਈ ਗਈ। ਕੁਲ 44 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਦਸ, ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਗਿਆਰਾਂ ਜਨਰਲ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਨੌਂ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਦੇ ਚੌਦਾਂ) ਇਹਨਾਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ

ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਰਹਿਣ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। 4 ਸੈਂਪਲ ਪੇਪਰਜ਼ (ਹਰ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਇਕ) ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ।

1980-81 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਵਲੋਂ ਰੋਜ਼ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਿਦਿਅਕ ਖਬਰਾਂ ਕੱਟ ਕੇ ਡੀ.ਪੀ.ਆਈ.(ਸ) ਨੂੰ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਰੋਜ਼ ਦੋ ਅਖਬਾਰਾਂ ਇਸ ਸੰਤਵ ਲਈ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਾਲੇ ਇਹ ਯੂਨਿਟ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੈਰਾਮਿਡਜ਼ ਦੀਆਂ ਪੰਦਰਵਾੜੀ ਅਤੇ ਮੰਬਲੀ ਰਿਪੋਰਟਸ ਦੀ ਸੰਕਲਨ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜਦਾ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਮੁਲੇਅਕਣ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕੰਮ ਵੀ ਸੰਨ 1980-81 ਵਿਚ ਕੀਤੇ :—

- (1) ਚਿਲਡਰਨ ਬੁਕ ਟਰਸਟ।
- (2) ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਇੰਨ ਸਰਵਿਸ ਟਰੇਨਿੰਗ।
- (3) ਆਈਵਾਈ ਸੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਾਲ।
- (4) ਵਾਲਕਿੰਗ ਕਰੂਸੇਡ।
- (5) ਅੱਕੜੇ ਸਬੰਧੀ ਕੰਮ।

ਮੁਲ ਅੰਕਣ ਅਫਸਰ ਨੇ ਵੀ ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ :—

- (1) ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਜਮਾਤਾਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲੇ।
- (2) ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਸਪੈਸ਼ਲ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ।
- (3) ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਟੀਚਰਜ਼ ਦੀ ਇੰਨ ਸਰਵਿਸ ਟਰੇਨਿੰਗ ਲਈ ਸਕੀਮ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ।
- (4) ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮਾਈਗਰੇਸ਼ਨ।
- (5) ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਰਿਸੋਰਸ ਪਰਸਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਕੋਰਸ (ਐਨ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ.) ਵਲੋਂ ਰਖੇ ਗਏ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਿਆ।
- (6) ਰਾਜ ਸਾਇੰਸ ਸੰਸਥਾ ਵਲੋਂ ਰਖੇ ਗਏ (ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਦੇ ਸਿਲੇਬਸ) ਦੀ ਸੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਕੋਰਸ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਿਆ।

ਤਕਨੀਕੀ ਸਹਾਇਕ ਨੇ ਸੰਨ 1980-81 ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਕ ਪੇਪਰ ਡਾਇਗ੍ਰਾਮ ਨੋਸਟਿਕ ਇਵੈਲੂਏਸ਼ਨ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਟਰਾਂਸਲੇਸ਼ਨ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

(ਸ) ਸਟੇਟ ਗਾਈਡੈਂਸ ਬਿਊਰੋ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਗਾਈਡੈਂਸ ਬਿਊਰੋ 1960-61 ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸੋ ਫੀ ਸਦੀ ਖਰਚਾ ਕੇਂਦਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ 1968 ਤਕ ਨਿਰਭਰ ਰਿਹਾ ਜਦ ਕਿ 1969-70 ਤੋਂ ਇਸ

ਦਾ ਪੂਰਾ ਕੰਟਰੋਲ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਕੂਲ ਸਲੇਬਸ ਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਆਰਥਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਦਿਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਕੁਝ ਲਈ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗਾਈਡੈਂਸ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਾਲ 1980-81 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਗਾਈਡੈਂਸ ਬਿਊਰੋ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ :—

(1) ਜਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਜਲੰਧਰ ਤੇ ਰੋਪੜ ਵਿਚ 5 ਉਚੇਚੇ ਗਾਈਡੈਂਸ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਕੋਰਸਜ਼ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਕਿੱਤਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ 500 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਤੇ ਰੁਝਾਣ ਨੂੰ ਪਰਖਿਆ ਗਿਆ।

(2) ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਟੈਸਟਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਚੋਣਵੇਂ ਹਾਈ ਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗੀ ਸੰਤੁਲਨ ਅਧੀਨ 3,000 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਯੋਗਤਾ ਟੈਸਟ ਲਏ ਗਏ ਤਾਂ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵਖਰੇਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

(3) ਸਹੀ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਚੁੰਡਣ ਸਬੰਧੀ 12 ਪੂਰੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਰੋਪੜ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਦਿਖਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਥੇ ਕਿ ਕੈਰੀਅਰ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ।

(4) ਸਾਲ 1980-81 ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇਹ ਹੋਈ ਹੈ, ਕਿ ਕਿੱਤਾ ਕਰਨ ਸਕੀਮ ਤੇ ਗਾਈਡੈਂਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਇਕ ਰੂਪ ਦੇਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ, ਰੋਪੜ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਤੇ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਚੋਣਵੇਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਲਹਿਰ ਸਬੰਧੀ ਤੁਫਾਨੀ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

(5) ਕਿਊਮੀਲੋਟਿਵ ਰਿਕਾਰਡ ਕਾਰਡਜ਼ ਦੀ ਭਰਤੀ ਤੇ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ।

(6) ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ, ਜਲੰਧਰ, ਰੋਪੜ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਬਠਿੰਡਾ, ਅਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ 44 ਕਿੱਤਾ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਤੇ ਕਿੱਤਾ ਨੁਮਾਇਸ਼ਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਵੀ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ।

(7) ਇਕ ਖ ਲਾਸਾ ਅੰਕ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਉਚੇਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਤੇ ਗਾਈਡੈਂਸ ਕਿਉਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

(8) ਸਕੂਲ ਨਤੀਜਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਣਾਤਮਕ ਤੇ ਮਿੱਕਦਾਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਦੇ ਪਰੋਜੈਕਟ ਜਿਲ੍ਹਾ ਰੋਪੜ ਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਕੂਲ ਮੁਲਾਂਪੁਰ, ਡੇਰਾਬੱਸੀ ਤੇ ਲਾਂਡਰਾਂ ਵਿਚ ਚਲਾਏ ਗਏ ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੇ।

(9) ਇਸ ਬਿਊਰੋ ਵਲੋਂ 80 ਮਾਸਟਰਜ਼/ਮਿਸਟਰੈਸਜ਼ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਸੇਵਾ ਕੇਂਦਰ ਜਲੰਧਰ

ਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਰਾਹੀਂ ਗਾਈਡੈਂਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਧੀਨ ਸਿਖਲਾਈ ਕੌਰਸਜ਼ ਚਲਾਏ ਗਏ।

(10), ਇਸ ਬਿਊਰੋ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੇ ਰਸਾਲੇ "ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ" ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿੱਤਾ ਅਗਵਾਈ ਬਾਬਤ ਕਈ ਬੜੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਵਿਸ਼ੇ ਅੰਕਿਤ ਕਰਵਾਏ ਗਏ।

(ਹ) ਸਾਇੰਸ ਸਿਖਿਆ

1. ਸੇਵਾ ਅਧੀਨ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ :—ਸਾਇੰਸ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮਿਡਲ, ਹਾਈ ਅਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਲਈ ਪੁਨਰ ਸਿਖਲਾਈ ਕੌਰਸ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ 921 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ 4 ਸੈਂਟਰਾਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਪਟਿਆਲਾ, ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਸੈਂਟਰਾਂ ਤੇ ਰਾਜ ਸਾਇੰਸ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸਟਾਫ਼ ਨੇ ਰੀਸੋਰਸ ਪਰਸਨਜ਼ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

2. ਸਾਇੰਸ ਡੀਮਾਨਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਕਿੱਟ :—ਇਸ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨ ਕਿੱਟਾਂ ਨਵੇਂ ਅਪ-ਗਰੇਡ ਕੀਤੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਬਾਇਆਲੋਜੀ	...	96
ਕੈਮਿਸਟਰੀ	...	367

3. ਵਿਗਿਆਨ ਮੇਲਾ :—ਨੌਵਾਂ ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨ ਮੇਲਾ ਡੀ.ਏ.ਵੀ. ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ 25 ਨਵੰਬਰ ਤੋਂ 3 ਦਸੰਬਰ, 1980 ਤੱਕ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਸੀ "ਸਾਡੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨ" ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਨ, ਡੈਕਲਾਮੇਸ਼ਨ, ਚਾਰਟ ਬਨਾਉਣ, ਵਿਗਿਆਨ ਕੋਇਜ਼ (Quiz) ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵੀ ਕਰਵਾਏ ਗਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਪਾਰਟੀਸੀਪੇਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ।

ਸਕੂਲ	...	138
ਵਿਦਿਆਰਥੀ	...	612
ਅਧਿਆਪਕ	...	189
ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਪ੍ਰਯੋਗ	...	408

ਸਮੂਹਕ ਪ੍ਰਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਜਿਲ੍ਹਾ ਫਰੀਦਕੋਟ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਤੇ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਤੀਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਰਿਹਾ।

4. ਨੈਸ਼ਨਲ ਟੈਲੈਂਟ ਸਰਚ ਪ੍ਰੀਖਿਆ :—ਇਸ ਸਾਲ ਰਾਜ ਦੇ 12 ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਐਨ.ਸੀ. ਈ.ਆਰ.ਟੀ. ਦੁਆਰਾ ਲਈ ਨੈਸ਼ਨਲ ਟੈਲੈਂਟ ਖੋਜ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਆਧਾਰ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਦਸਵੀਂ ਅਤੇ ਗਿਆਰਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੇ 102 ਬੱਚੇ ਚੁਣੇ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ 24 ਦਸੰਬਰ, 1980

ਤੋਂ 31 ਦਸੰਬਰ, 1980 ਤੱਕ ਇਨ-ਸਰਵਿਸ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਸੈਂਟਰ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਕੰਚਿੰਗ ਕੈਂਪ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ।

5. ਰਾਜ ਸਾਇੰਸ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ :

(ੳ) ਯੂਨੀਸੈਫ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਸ :

1. ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ-2 ਪੀ.ਸੀ.ਡੀ.ਸੀ. (ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਕਰੀਕੂਲਮ ਡੀਵੈਲਪਮੈਂਟ ਸੈੱਲ)

ਇਸ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਅਧੀਨ ਟੀ.ਟੀ. ਆਈਜ਼ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਰੀਕੂਲਮ ਨੂੰ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਣ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ।

2. ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ-3 ਸੀ ਈ.ਪੀ. (ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀਸੀਪੇਸ਼ਨ)

ਇਹ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਡੰਡੋਹ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਸੰਧਵਾਂ ਵਿਖੇ ਦੋ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਸੈਂਟਰ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਅਕ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੈਂਟਰਾਂ ਤੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਤਾਲਮੇਲ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਲਾਈ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਟਰਾਂਜਿਸਟਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

3. ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ-5 ਕੇਪ (ਕੰਪਰੀਹੈਂਸਿਵ ਐਕਸੈਸ ਟੂ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ) :

ਇਸ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਟੀ.ਟੀ. ਆਈਜ਼ ਦੇ ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਨੂੰ 9-14 ਸਾਲ 'ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਧੀਨ ਸਵੈ ਸਿੱਖਣ ਸਮੱਗਰੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਸਵੈ ਸਿੱਖਣ ਸਮੱਗਰੀ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤੱਕ 96 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਆਪਕ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਜੇ.ਬੀ.ਟੀ. ਦੇ ਨਵੇਂ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਸਿੱਖਣ ਸਮੱਗਰੀ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਅਗਵਾਈ ਦੇ ਸਕਣਗੇ।

4. ਪਾਪੂਲੇਸ਼ਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ : (ਪੀ.ਈ.ਪੀ.) :

(ਅ) ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਰਾਜ/ਕੇਂਦਰ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੱਧਰ ਦੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਧਦੀ ਜਨ-ਸਿੱਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਵਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਸਾਇੰਸ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਵਿਖੇ ਪਾਪੂਲੇਸ਼ਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਸੈੱਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਡਾਕਟਰ ਸ.ਸ. ਕਿਸ਼ਨਪੁਰੀ, ਇਸ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹਨ।

(ਕ) ਵਿਦਿਅਕ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਸੈੱਲ

ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤੇ ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ, ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਅਧੀਨ ਵਿਦਿਅਕ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਮਿਤੀ 29 ਜਨਵਰੀ, 1981 ਨੂੰ ਹੋਈ। ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਵਿਦਿਅਕ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਸੈੱਲ ਵਲੋਂ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

2. ਵਿਦਿਅਕ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ

ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੰ: 1:—ਵਿਦਿਅਕ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਪੱਧਰੀ ਸੈਮੀਨਾਰ ਆਯੋਜਿਤ ਕਰਨਾ:—

ਰਾਜ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਵਿਖੇ ਮਿਤੀ 26 ਮਾਰਚ, 1981 ਅਤੇ 27 ਮਾਰਚ, 1981 ਨੂੰ ਇਕ ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਦਾ ਸੈਮੀਨਾਰ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਸ) ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਇਸ ਸੈਮੀਨਾਰ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕੀਤਾ। ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਡਾ: ਜੀ. ਐਸ. ਸੋਢੀ ਅਤੇ ਡਾ: ਆਨੰਦ ਕੂਸ਼ਨ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਦਿਆਲਿਆਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਬਲਾਲਵੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਧਿਕਾਰੀ (ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਸਾਰਨ) ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ, ਜਲੰਧਰ, ਡਾ: ਐਮ. ਆਰ. ਚਿਲਾਨਾ, ਫੀਲਡ ਐਡਵਾਈਜਰ ਐਨ. ਸੀ. ਈ. ਆਰ. ਟੀ. ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਕਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਜ ਅਫਸਰ (ਐਸ. ਸੀ. ਈ. ਆਰ. ਟੀ.) ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਸ) ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲੇ 44 ਅਧਿਆਪਕ/ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਵਿਦਿਅਕ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਸਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸੈਮੀਨਾਰ ਦਾ ਮੰਤਵ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਅਕ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਬੰਧੀ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਜੈਂਸੀਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਗ ਲੈਣ ਆਏ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਵਿਦਿਅਕ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ। ਵਿਦਿਅਕ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਨੂੰ ਨਿਮਨ ਲਿਖਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਝਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ:—

1. ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ।
2. ਰੋਪੜ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਉਹ ਇਲਾਕਾ ਜੋ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ।

ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਸਾਥ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹ ਏਜੰਸੀਆਂ ਮਿਥੀਆਂ ਗਈਆਂ:—

1. ਵਿਦਿਅਕ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਸੈਲ (2) ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਜਲੰਧਰ (3) ਇਨ ਸਰਵਿਸ ਟਰੇਨਿੰਗ ਕੇਂਦਰ ਜਲੰਧਰ (4) ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਜਲੰਧਰ (5) ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।
2. ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੰ: 2 ਟੀਚਰਜ਼ ਟਰੇਨਿੰਗ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਅਕ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ।

ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਦਾ ਕੰਮ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਰਾਜ ਸਾਇੰਸ ਸੰਸਥਾ, ਪੰਜਾਬ ਸੈਕਟਰ 22-ਬੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਲਗ ਭਗ 28 ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਹਿਰਾਂ ਨੇ ਮਿਤੀ 24 ਮਾਰਚ, 1981 ਤੋਂ 27 ਮਾਰਚ, 1981 ਤਕ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ। ਜੇ. ਬੀ. ਟੀ. ਅਤੇ ਬੀ. ਐਡ ਦੇ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਅਕ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

4. ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੰ: 3 ਰੇਡੀਓ ਪਾਠ ਸਕਰਿਪਟ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ਲਾਉਣਾ।

ਇੰਨ ਸਰਵਿਸ ਟਰੇਨਿੰਗ ਕੇਂਦਰ ਜਲੰਧਰ ਵਿਖੇ ਮਿਤੀ 14 ਮਾਰਚ, 1981 ਤੋਂ 19 ਮਾਰਚ, 1981 ਅਤੇ 24 ਮਾਰਚ, 1981 ਤੋਂ 29 ਮਾਰਚ, 1981 ਤਕ ਸਕਰਿਪਟ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 59 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਹਿਰਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੋਂ ਅੱਜ ਤੀਕ ਰਿਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਆਈ।

5. ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੰ : 4 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾਂ ਦੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਲਈ ਉਚ ਪੱਧਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ।

ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਲਈ ਵਿਦਿਅਕ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਸੈਲ ਵਲੋਂ ਇਕ ਅਗਵਾਈ ਪੁਸਤਕ ਛਾਪੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇਗੀ।

6. ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੰ : 5 ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਇਹ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਹਾਲਾਂ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇਗੀ।

7. ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੰ : 6 ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਿਲਾਇਡਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀਆਂ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਸਮਗਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ।

ਵਿਦਿਅਕ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਸੈਲ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਕੌਮਰਾ ਇਕ ਸਲਾਈਡ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਹਾਇਕ ਸਮਾਨ ਖਰੀਦਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

8. ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ 7:—ਨੂੰ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਇਕ ਵਿੱਦਿਅਕ ਬਲਾਕ ਵਿਚ ਵਿਦਿਅਕ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਪੜ੍ਹਾ 1 ਸਰਵੇ ਰਾਹੀਂ।

ਰੋਪੜ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਮਾਜਰੀ ਬਲਾਕ ਵਿਚ ਸਰਵੇ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫਸਰ (ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਰੋਪੜ) ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ। 60 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਰਵੇ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਸਰਵੇ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਉਡੀਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਰਵੇ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ ਸਾਲ 1981-82 ਦੌਰਾਨ ਆਰੰਭਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

9. ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੰ : 8 ਦੂਰਵਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਅਯੋਜਨਾ ਕਰਨਾ (ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ, ਰੇਡੀਓ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਇੰਨ ਸਰਵਿਸ ਕੋਰਸ।

ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਅਧੀਨ 25 ਰੇਡੀਓ ਪਾਠ ਅਤੇ 25 ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਪਾਠ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅਧੀਨ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਉਤੇ ਅਗਲਾ ਕੰਮ ਉਦੋਂ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

(ਖ) ਸਰਵੇ (10+2) ਯੂਨਿਟ

ਇਸ ਸ਼ਾਖਾ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪਣੀ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਘੱਟ ਅਤੇ ਅਲੱਚਾਤਮਕ

ਸਟੱਡੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਦੂਸਰੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਆਦਾ ਰਟੀਨ ਕੰਮ ਇਸ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਚੌਥੇ ਸਰਵਭਾਰਤੀ ਸਰਵੇਖਣ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਫਾਲੋ-ਅਪ ਕੰਮ ਵੀ ਇਸ ਸ਼ਾਖਾ ਦਾ ਹੀ ਉਤਰਦਾਇਤਵ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਸ ਸ਼ਾਖਾ ਨੇ ਅੰਕੜਾ ਸ਼ਾਖਾ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਚੌਥੇ ਸਰਵ ਭਾਰਤੀ ਸਰਵੇਖਣ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅੰਤਮ ਸਰਵੇ ਟੇਬਲਾਂ ਐਨ. ਸੀ. ਈ. ਆਰ. ਟੀ., ਨਵੀਂ ਦਿਲੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਲਈ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰਿਪੋਰਟ ਲਿਖਣ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਕੰਮ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਸ਼ਾਖਾ ਨੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚਲ ਰਹੇ ਹਾਈ ਅਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਉਚਿਤਤਾ ਦੀ ਸਟੱਡੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸਟਰੇਟਜੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਇਕ ਮਿਕਦਾਰੀ ਤਕਨੀਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ 1978 ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਦਰਜੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਟੱਡੀ ਰਾਜ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਬਲਿਕ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ੀ ਕੰਮ ਵੀ ਹੈ।

ਸੈਂਪਲਿੰਗ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੂਸਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਐਨ. ਸੀ. ਈ. ਆਰ. ਟੀ. ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਵੇ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਸਟਰੇਟਜੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਸ਼ਾਖਾ ਦਾ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਸੈਂਪਲ ਸਰਵੇ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਹੈ।

ਸ਼ਾਖਾ ਨੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਿੱਤਾ ਸਰਵੇਖਣ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਹ ਸਰਵੇ ਵੀ ਸੈਂਪਲ ਸਰਵੇ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਪ੍ਰਫਾਰਮੇ ਅਤੇ ਹਦਾਇਤਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦਾ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਕੰਮ ਮੁਢਲੇ ਸਿਖਿਆ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪਲੈਨਿੰਗ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਫੀਲਡ ਵਰਕ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਮਈ, 1981 ਵਿਚ ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

10+2 ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਈ ਪੇਪਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਟਿਪਣੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੁਰਾਣੇ ਝੁਕਾਓ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਇਨਰੋਲਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਫਿਗਰਾਂ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਯੂਨਿਟ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਅੰਕੜਾ ਤਕਨੀਕ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਵੀ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਕਾਡ 13

ਫੁਟਕਲ

(ੳ) ਬੱਜਟ

ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਨਾਨ-ਪਲੈਨ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਬੱਜਟ ਸਬੰਧੀ ਸੂਚਨਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੈ :—

ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਸਕੂਲ) ਦੇ ਸਾਲ 1979-80 ਦੇ ਅਸਲ ਖਰਚਾ ਅਤੇ ਸਾਲ 1980-81 ਦੀ

ਫਾਈਨਲ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇ ਵੇਰਵਾ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਆਮਦਨ ਬੱਜਟ

ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਆਮਦਨ ਖਰਚੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਘੱਟ ਹੈ। ਹਾਈ/ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਫੀਸ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਭਾਗੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਫੀਸ ( ) ਆਮਦਨ ਦਾ ਤਜਵੀਜ਼ ਸਾਧਨ ਹੈ। 1979-80 ਦੀ ਅਸਲ ਆਮਦਨ 88,11,000 ਰੁਪਏ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਲ 1980-81 ਦੀ ਬੱਜਟ ਆਮਦਨ 1,00,24,000 ਹੈ।

ਸਾਲ 1979-80/1980-81 ਦੇ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ ਦਾ ਮੁੱਦਵਾਰ ਵੇਰਵਾ :—

ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਜ਼	1979-80 ਦਾ ਸਹੀ ਖਰਚ (ਰਕਮ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ)	1980-81 ਦੀ ਫਾਈਨਲ ਗ੍ਰਾਂਟ ਵਿੱਚ)
1. ਏ. ਡਾਇਰੈਕਸ਼ਨ ਐਂਡ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਮੰਡਲ/ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਦਫਤਰ	... 8,596	9,566
2. ਸੀ. ਗੋ. ਸੈ : ਸਕੂਲ	... 3,78,562	4,31,223
3. ਡੀ. ਅਸਿਸਟੈਂਟ-ਟ੍ਰੇ-ਨਾਨ ਗੋ. ਸੈ : ਸਕੂਲ	... 54,530	73,464
4. ਈ. ਅਸਿਸਟੈਂਟ-ਟ੍ਰੇ-ਲੋਕਲ ਬਾਡੀਜ਼ ਵਾਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿਖਿਆ	... 6	6
5. ਸਕੋਲਰਸ਼ਿਪ ਟੂ ਸਟੂਡੈਂਟਸ	... 2,636	2,779
6. ਆਈ. ਅਦਰ ਐਕਸਪੈਂਡੀਚਰ	... ...	1,646
ਕੁੱਲ	... 4,44,330	5,18,684
ਅੰਚ ਜਨਰਲ		
1. ਏ. ਡਾਇਰੈਕਸ਼ਨ ਐਂਡ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ (ਹੈੱਡ ਕੁਆਰਟਰ)	... 6,309	7,031
2. ਈ. ਅਦਰ ਐਕਸਪੈਂਡੀਚਰ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟਲ ਇਗਜ਼ਾਮੀਨੇਸ਼ਨ ਗ੍ਰਾਂਟ ਟੂ ਨਾਨ ਗੋਰ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਟੂਚਨਾਮੈਂਟਸ ਐਕਸਕਲੂਡਿੰਗ ਕਾਲਜ	... 17,946	8,287
ਕੁੱਲ	... 24,255	15,318

ਐਡਲਟ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ

ਸੀ. ਸਪੈਸ਼ਲ ਏਡਲਟ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ	...	2,086	3,682
ਸੀ. ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ	...	11	11
ਕੁੱਲ ਐਡਲਟ ਸਿਖਿਆ	...	2,097	3,693
ਜੋੜ	...	4,70,682	5,37,695

(ਅ) ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟ-ਇੰਨ-ਏਡ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ।

ਦਿਲੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਗ੍ਰਾਂਟ-ਇੰਨ-ਏਡ ਸਕੀਮ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਮਿਤੀ 1 ਦਸੰਬਰ, 1967 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸਾਲ 1980-81 ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੈਕੰਡਰੀ ਏਡਿਡ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟ ਮੰਜੂਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਅਜਿਹੇ ਏਡਿਡ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 428 ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਗ੍ਰਾਂਟ ਇੰਨਏਡ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲੇ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਘਾਟੇ ਦੇ 95 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਗ੍ਰਾਂਟ ਮੰਜੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗ੍ਰਾਂਟ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਰਕਮ ਤੀਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਜਦ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਸਕੀਮ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਏਡਿਡ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 6000 ਰੁਪਏ ਵਾਰਸ਼ਕ ਗ੍ਰਾਂਟ ਮੰਜੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਏਡਿਡ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਅਮਲੇ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗਾਈ ਭੱਤੇ ਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਅਮਲੇ ਦੇ ਗਰੇਡਜ਼ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗਾਈ ਭੱਤੇ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਤੇ ਮੰਜੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਅਮਲੇ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦੇ ਗਰੇਡਜ਼ ਮਿਤੀ 1 ਜਨਵਰੀ, 1978 ਤੋਂ ਸੋਧੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਗਰੇਡਜ਼ ਪ੍ਰਾਂਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਲ 1980-81 ਦੌਰਾਨ ਮਿਤੀ 1 ਜਨਵਰੀ, 1978 ਤੋਂ ਹੀ ਏਡਿਡ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਦੇਣੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਗਰੇਡ ਰਵੀਜ਼ਨ ਕਾਰਨ 428 ਸੈਕੰਡਰੀ ਏਡਿਡ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲ 1980-81 ਦੌਰਾਨ 34,64,000.00 ਦੀ ਰਕਮ ਬਤੌਰ ਗ੍ਰਾਂਟ-ਇੰਨ-ਏਡ ਮੰਜੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਏਡਿਡ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਅਮਲੇ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਧੇਰੇ ਸੁਰਖਿਅਤ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਾਈ-ਵੇਟਲੀ ਮੈਨੇਜ਼ਡ ਰਿਕੋਗਨਾਈਜ਼ਡ ਸਕੂਲਜ਼ ਇਮਪਲਾਈਜ਼ (ਸਕਿਉਰਿਟੀ ਆਫ ਸਰਵਿਸ) ਐਕਟ 1979 ਅਤੇ ਇਸ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਕਿਰਿਟੀ ਆਫ ਸਰਵਿਸ ਰੂਲਜ਼ ਮਿਤੀ 23 ਜਨਵਰੀ, 1981 ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਗਏ।

(ੲ) ਵਜ਼ੀਫੇ

ਮਿੱਡਲ ਸਕੂਲ ਸ਼ਕਾਲਰਸ਼ਿੱਪ :—

558 ਵਜ਼ੀਫੇ ਪੰਜਵੀਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਲਈ 6ਵੀਂ 7ਵੀਂ, ਅਤੇ 8ਵੀਂ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ

ਆਮਦਨ 8000 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਵਜੀਫੇ ਦੀ ਦਰ 15 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਹੈ ।
ਬੱਜਟ ਉਪਬੰਧ 3,06,000

ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਸਕਾਲਰਸ਼ਿੱਪ :—

2548 ਵਜੀਫੇ ਅਠਵੀਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਵਜੀਫੇ ਦਰ/ਸਮਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :

ਲੜੀ ਨੰ:	ਵਜੀਫਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ	ਬੱਜਟ ਉਪਬੰਧ	ਆਮਦਨ ਦੀ ਦਰ	ਵਜੀਫੇ ਦੀ ਦਰ	ਵਜੀਫੇ ਦਾ ਸਮਾਂ	ਕਲਾਸ
1	302	1,09,000	8,000 ਸਾਲਾਨਾ	15 ਰੁ.	2 ਸਾਲ	(9-10)
2	55	45,000	3,600	25 ਰੁ.	3 ਸਾਲ	(9-10-11)
3	2,191	6,00,000	6,000	10 ਰੁ.	3 ਸਾਲ	(9-10-11)

ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਜੀਫੇ :

22 ਵਜੀਫੇ ਦਸਵੀਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਵਜੀਫੇ ਦੀ ਦਰ 30 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਆਮਦਨ ਦੀ ਦਰ 8,000 ਸਾਲਾਨਾ ਹੈ। ਬੱਜਟ ਉਪਬੰਧ 8,000

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਜੀਫੇ :

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ 9, 10, 11 (ਸਕੂਲ ਸਟੇਜ) ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਮਿਡਲ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ 30 ਨਵੇਂ ਵਜੀਫੇ ਹਰ ਸਾਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਾਭ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 90 ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਜੀਫੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਆਮਦਨ ਦੀ ਸੀਮਾ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਮਿਡਲ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ 45% ਅੰਕ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਮੈਰਿਟ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਵਜੀਫੇ ਦੀ ਦਰ 10 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਹੈ ਅਤੇ 10,800 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਹੈ।

ਪੇਂਡੂ ਹੁਜ਼ਿਆਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕੌਮੀ ਵਜੀਫੇ

ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਧੀਨ ਦੋ ਵਜੀਫੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਮਨੀਟੀ ਬਲਾਕ ਮਿਡਲ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਹੁਜ਼ਿਆਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਸਟੇਜ ਤੇ ਨੌਵੀਂ, ਦਸਵੀਂ ਅਤੇ ਗਿਆਰਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ

ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਸਾਲਾਨਾ ਦਰ ਅਨੁਸਾਰ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :--

ਲੜੀ ਨੰ:	ਸਿਲੈਕਟਿਡ ਸਕੂਲਜ਼ ਨਾਨ ਬੋਰਡਰ	ਬੋਰਡਰ	ਦੂਜੇ ਸਕੂਲ
1	ਰੁ: 500.00	ਰੁ: 1,000.00	ਰੁ: 250.00

- 1 ਇਸ ਵਜ਼ੀਫੇ ਲਈ ਆਮਦਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- 2 ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸਾਲ 1980-81 ਵਾਸਤੇ 1.50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਹੈ।
- 3 31 ਮਾਰਚ, 1981 ਤਕ ਸਕੀਮ 1,30,455 ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਸੈਨਿਕ ਸਕੂਲ/ਪੰਜਾਬ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਨਾਭਾ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਜ਼ੀਫੇ

ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ, ਨਾਭਾ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੈਨਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਕੁਲ ਆਮਦਨ 15,000 ਰੁਪਏ (ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਬੇਸਿਕ ਪੇ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ਤਕ ਹੋਵੇ। ਆਮਦਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਨਾਭਾ/ਸੈਨਿਕ ਸਕੂਲ ਲਈ ਦਰ ਹੇਠ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :

ਲੜੀ ਨੰ:	ਬੇਸਿਕ ਤਨਖਾਹ	ਵਜ਼ੀਫਾ	ਕਪੜਾ ਭੱਤਾ:
1	1120	3500 ਰੁਪਏ	500 ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਅਤੇ ਬਾਦ ਵਿਚ 250 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ
2	1121 ਤੋਂ 1350	2,625 ਰੁਪਏ	ਉਪਰੋਕਤ
3	1351 ਤੋਂ 1580	1,750	ਨਿਲ

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਐਨ. ਡੀ. ਏ. ਵਿਚ ਦਾਖਲੇ ਲਈ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਥਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ 175 ਰੁਪਏ ਵਾਧੂ ਵਜੀਫਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਾਦਵਿੰਦਰਾ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਭੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ 10 ਵਜੀਫੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਜੀਫੇ ਦੀ ਦਰ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਦੀ ਸੀਮਾ ਸੈਨਿਕ ਸਕੂਲ ਵਾਲੀ ਹੀ ਹੈ।

ਸਾਲ 1980-81 ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸੈਨਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਯਾਦਵਿੰਦਰਾ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ, ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ, ਨਾਭਾ ਲਈ 21,00,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 20,09,425 ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਸਟੇਟ ਹਰੀਜਨ ਭਲਾਈ ਸਕੀਮ :

ਉਪਰੋਕਤ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ/ਕਬੀਲਿਆਂ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ, ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ, ਵਜੀਫਾ, ਟਿਊਸ਼ਨ ਫੀਸ, ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਫੀਸ ਆਦਿ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਸਾਲ 1980-81 ਲਈ 493 ਰੁਪਏ ਲੱਖ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਤੀਆਂ ਤੇ 356 ਲੱਖ ਰੁਪਏ, ਫਰਵਰੀ, 1981 ਤਕ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਕੁਲ ਲਾਭ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਫਰਵਰੀ, 1981 ਤਕ 4,59,000 ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪੌਸਟ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਸਕਾਲਰਸ਼ਿਪ ਸਕੀਮ :

ਇਹ ਸਕੀਮ ਕਾਲਜ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਵਲੋਂ ਡੀਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ/ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੇ. ਬੀ. ਟੀ., ਓ. ਟੀ. ਅਤੇ ਆਰਟ ਤੇ ਕਰਾਫਟ ਅਧਿਆਪਕਾ ਦਾ ਕੌਰਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਿਊਸ਼ਨ ਫੀਸ, ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਫੀਸ ਅਤੇ ਵਜੀਫੇ ਦਾ ਲਾਭ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਜੀਫੇ ਦੀ ਦਰ ਨਿਮਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :—

ਡੇ ਸਕਾਲਰਸ਼		ਹੋਸਟਲਰਸ਼	
ਲੜਕੇ	ਲੜਕੀਆਂ	ਲੜਕੇ	ਲੜਕੀਆਂ
I ਸਾਲ 40	50 ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ	70	80 ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ
II ਸਾਲ 45	60 ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ	75	90 ,,

ਸਾਲ 1980-81 ਵਾਸਤੇ 6.10 ਲੱਖ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਸੀ ਤੇ ਰੁਪਏ 3,54,375 ਦਾ ਖਰਚਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੁਲ ਲਾਭ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ 680 ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਨੋਟ :—ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪੌਸਟ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਸਕਾਲਰਸ਼ਿਪ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ/ਗਾਰਡੀਅਨਜ਼ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨ 6000 ਰੁਪਏ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਜੀਫਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨ 6001 ਤੋਂ 9000 ਰੁਪਏ ਤਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਧਾ ਵਜੀਫਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(ਸ) ਸਕੂਲ ਇਮਾਰਤਾਂ

ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਮਿਡਲ, ਹਾਈ, ਅਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਵਿਸਤਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਰੰਮਤ ਦੀ ਵੀ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਚੌਥੀ, ਪੰਜਵੀਂ ਪੰਜ ਵਰਸ਼ੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਸਾਲ 1979-80 ਅਤੇ 1980-81 ਦੌਰਾਨ ਰਾਜ ਵਿਚ 1660 ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਵਧਾਕੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 1101 ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਵਧਾਕੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਇਸ ਭਾਰੀ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਕਾਰਨ ਸਾਲ ਹਰ ਸਾਲ ਸਕੂਲ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਇਕ ਤਖ਼ਮੀਨੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਘਾਟ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਲਗ ਭਗ 2300 ਹੋਰ ਨਵੇਂ ਕਮਰੇ ਉਸਾਰੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਾਈ ਅਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਾਸਤੇ 3400 ਹੋਰ ਨਵੇਂ ਕਮਰੇ ਉਸਾਰੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਕੁਲ 23 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਰਕਾਰ ਹੈ।

ਯੋਜਨਾ ਸਾਲ 1980-81 ਦੌਰਾਨ ਯੋਜਨਾ ਬੱਜਟ ਵਿਚ ਇਮਾਰਤ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਮੰਤਵ ਵਾਸਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :

ਲੜੀ ਨੰ:	ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ/ਉਪਬੰਧ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ	ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਰਾਸ਼ੀ
		(ਲੱਖਾਂ ਵਿੱਚ)
1.	ਈ. ਡੀ. 2.4 ਇਮਾਰਤ ਉਸਾਰੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਜ	
	(ੳ) ਕਲਾਸ ਰੂਮਜ/ਸਕੂਲ ਬਿਲਡਿੰਗਜ	... 1.00
	(ਅ) ਸਾਇੰਸ ਲੈਬਾਰਟਰੀਜ	... 1.00
2	ਈ. ਡੀ. 3.4 ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਈ/ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਜ	
	(ੳ) ਸਾਇੰਸ ਲੈਬਾਰਟਰੀਜ	... 2.50
	(ਅ) ਮੌਜੂਦਾ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਇਮਾਰਤ ਉਸਾਰੀ	... 14.00
3	ਈ. ਡੀ. 24.1 ਛੱਤ ਬੀੜ ਵਿਖੇ ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬਾਲ ਭਵਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ	... 10.00
	ਕੁਲ ਜੋੜ	... 28.50

ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰਿਪੋਰਟ ਅਧੀਨ ਵਰ੍ਹੇ ਵਿਚ ਇਮਾਰਤ ਉਸਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤਾ ਉਪਬੰਧ ਸਕੂਲੀ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਦੇ ਵੱਡੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਛੋਟਾ ਉਪਰਾਲਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ 141 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ।

ਸਾਲ 1980-81 ਦੌਰਾਨ ਇਮਾਰਤ ਉਸਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ/ਸੰਧੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤ ਉਸਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਜਮੀਨਾਂ ਦੇ ਖਰੀਦ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਵਾਸਤੇ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ :—

477 ਕੈਪੀਟਲ ਆਊਟਲੇ ਆਨ ਐਸੂਕੇਸ਼ਨ, ਆਰਟ ਤੇ ਕਲਚਰ—ਯੋਜਨਾ ਖਰਚਾ 1980-81

ਲੜੀ ਨੰ:	ਸਕੂਲ/ਸੰਸਥਾ	ਰਾਸ਼ੀ ਜੋ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ
		ਰੁਪਏ
1	ਗੋ : ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਭੁੰਗਾ (ਹੁਸਿਆਰਪੁਰ) ਨਵੀਂ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਸੰਧੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ	... 8,60,235
2	ਸ੍ਰੀ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਗੋ : ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਮੰਡੀ ਗੋਬਿੰਦਗੜ੍ਹ (ਪਟਿਆਲਾ) ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਦੀ ਉਸਾਰੀ	... 1,43,220
3	ਗੋ : ਗਰਲਜ਼ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਅਮਲੋਹ (ਪਟਿਆਲਾ) (ਅਡੀਸ਼ਨਲ ਬਲਾਕ ਦੀ ਉਸਾਰੀ)	... 6,48,000
4	ਗੋ : ਗਰਲਜ਼ ਹਾ : ਸੈ : ਸਕੂਲ ਤਰਨ ਤਾਰਨ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)	... 8,03,350
5	ਗੋ : ਹਾ : ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਡੈਮ ਗੰਜ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)	... 23,000
6	ਛੱਤ ਬੀੜ ਵਿਖੇ ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬਾਲ ਭਵਨ	... 2,65,735

ਰਿਪੋਰਟ :—ਅਧੀਨ ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਲੇਖਾ ਮੱਦ 277 ਐਸੂਕੇਸ਼ਨ-ਐਚ-ਜਨਰਲ ਐਜੂ-ਕੇਸ਼ਨ-ਐਫ-ਅਦਰ ਐਕਸਪੈਂਡੀਚਰ (ਨਾਨ ਪਲਾਨ) ਮਾਈਨਰ ਰਿਪੋਅਰ ਵਰਕਸ ਵਾਸਤੇ 5.00 ਲਖ ਰੁਪਏ

ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਖਰਚ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਦਰਜ ਹੈ:—

ਮਾਈਨਰ ਵਰਕਸ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਦੀ ਉਸਾਰੀ

ਵਿਸੇਸ ਮੁਹੰਮਤ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ

ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਲਗਵਾਉਣਾ ਆਦਿ		ਰੁਪਏ
1.	(ਏ) ਗੋ : ਹਾ : ਸਕੂਲ, ਤਜਾਨ ਪੁਰਾ (ਗੁਰਦਾਮਪੁਰ)	} 44,496
	(ਬੀ) ਗੋ : ਹਾ : ਸ : ਚਾਉਕੇ, ਬੰਗੜ	
	(ਸੀ) ਗੋ : ਹਾ : ਸੈ : ਸ ਨਿਉ ਪਾਵਰ ਹਾਊਸ ਕਲੋਨੀ	
	(ਡੀ) ਗੋ : ਹਾ : ਸੈ : ਸ : ਸੰਗਰੂਰ	
	(ਈ) ਜਿਲ੍ਹਾ ਸਿਖਿਆ ਅਫਸਰ ਹੁਸਿਆਰਪੁਰ	
2.	ਗੋ : ਹਾ : ਸ : ਸਮਾਨਾ (ਪਟਿਆਲਾ)	61,220
3.	ਗੋ : ਗ : ਸਕੂਲ ਖੇਉਵਾਲੀ (ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ)	1,00,000
4.	ਗੋ : ਕੋ : ਐਜੂ : ਹਾ : ਸੈ : ਸ : , ਤ੍ਰਿਪੜੀ (ਪਟਿਆਲਾ)	16,070
5.	ਗੋ : ਹਾ : ਸੈ : ਸ : , ਕਰਤਾਰਪੁਰ	18,290
6.	ਗੋ : ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਬੰਗਾ	14,530
7.	ਗੋ : ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਮਖਵਾਲ	21,995
8.	ਗੋ : ਗ : ਹਾ : ਸੈ : ਸਕੂਲ, ਫਤਿਹਗੜ ਚੂੜੀਆਂ	45,850
9.	ਗੋ : ਹਾ : ਸ : , ਲੱਖੜੇ ਬਹਿਰਾਮਪੁਰ	27,270
10.	ਗੋ : ਸਿੱਡਲ ਸਕੂਲ, ਅਪਰਾ	13,340
11.	ਗੋ : ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਗਰਲਜ ਹਾ : ਸੇਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ, ਪਟਿਆਲਾ	2,120
12.	ਗੋ : ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਰੁਪਾਣਾ (ਫਰੀਦਕੋਟ)	4,446
13.	ਗੋ : ਗ : ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਲਾਡੋਵਾਲੀ ਰੋਡ, ਜਲੰਧਰ	7,690
14.	ਗੋ : ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਵਕੀਲਾ ਕਲਾਂ	8,580
15.	ਗੋ : ਹਾ : ਸੈ : ਸਕੂਲ, ਗੜ ਸੰਕਰ (ਹੁਸਿਆਰਪੁਰ)	24,370

(ਹ) ਸਕੂਲ ਖੇਡਾਂ

ਸਪੋਰਟਸ ਬ੍ਰਾਂਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਟੇਟ ਸਕੂਲ ਆਫ ਸਪੋਰਟਸ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 13 ਸਪੋਰਟਸ ਵਿੰਗ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਈ/ਹਾਇਰ ਸਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਾਲਜਾਂ ਨਾਲ 9 ਵਿੰਗ ਸਰਕਾਰੀ ਆਰਟਸ ਅਤੇ ਸਪੋਰਟਸ ਕਾਲਜ, ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਟੈਸਟ ਅਪਰੈਲ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਖਿਡਾਰੀ ਅਤੇ ਅਥਲੀਟ ਨੂੰ ਨਿਪੁੰਨ ਕੌਚਾਂ ਰਾਹੀਂ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਾਲਜ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਅਤੇ ਅਥਲੈਟਿਕਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੁਆਰਾ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਸਕੂਲ ਗੇਮ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਖਾ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਕੂਲ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ ਅਤੇ ਅਥਲੀਟਾਂ ਨੂੰ ਮਿਨੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਨੈਸ਼ਨਲ ਖੇਡਾਂ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਵਡੇ ਹੋ ਕੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਲਈ ਮਾਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਣ। ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਨੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਖੇਡਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਉਚੀਆਂ ਪੁਜੀਸ਼ਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

ਵਿਭਾਗ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:--

1. 5 ਲੜਕੇ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੂਨੀਅਰ ਏਸੀਅਨ ਫੁੱਟਬਾਲ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਲਈ ਲਗਾਏ ਕੋਚਿੰਗ ਕੈਂਪ ਜੋ. ਐਨ. ਆਈ. ਐਸ., ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਲਗਿਆ ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 3 ਲੜਕੇ ਇੰਡੀਅਨ ਫੁੱਟਬਾਲ ਟੀਮ ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਵਿਖੇ ਸ਼ਾਲਾਘਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।
2. ਸਮਰ ਕੋਚਿੰਗ ਕੈਂਪ 350 ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਅਤੇ ਅਥਲੈਟਿਕਸ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਨਗਰ ਵਿਖੇ 9 ਜੂਨ, ਤੋਂ 2 ਜੁਲਾਈ, 1980 ਤਕ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ।
3. ਦੂਜੀਆਂ ਮਿਨੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਖੇਡਾਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਟੀਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਟਰੇਨਿੰਗ ਅਤੇ ਟੀਮ ਚੈਂਪੀਅਨਸ਼ਿਪ ਅਥਲੈਟਿਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਮੈਡਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।
4. ਪੰਜਾਬ ਨੇ 26ਵੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਤਝੜ ਖੇਡਾਂ ਜੋ ਹੋਦਰਾਬਾਦ ਵਿਖੇ ਹੋਈਆਂ ਇਕ ਸੋਨੇ ਦਾ (ਬਾਸਕੇਟ ਬਾਲ ਲੜਕੀਆਂ) 2 ਚਾਂਦੀ (ਕਬੱਡੀ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ) ਅਤੇ ਫੁੱਟਬਾਲ ਵਿਚ ਚੋਥਾ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਸਾਰੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਟੀਮਾਂ ਨੇ ਸਕੂਲ ਮੈਚ ਜਿੱਤ ਲਏ ਅਤੇ ਕੁਆਟਰ ਫਾਈਨਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈਆਂ।
5. 26ਵੀਆਂ ਸਰਦ ਰੁੱਤ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਡਾਂ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿਖੇ ਦਸੰਬਰ 80 ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਟੀਮਾਂ ਨੇ ਬੈਡਮਿੰਟਨ ਲੜਕੀਆਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਸਥਾਨ ਹਾਕੀ ਲੜਕੀਆਂ ਦੂਜਾ ਸਥਾਨ ਵਾਲੀਬਾਲ ਅਤੇ ਜਿਮਨਾਸਟਿਕ ਲੜਕੀਆਂ ਨੇ ਤੀਜਾ ਸਥਾਨ ਕੁਸਤੀਆਂ ਵਿਚ 3 ਮੈਡਲ ਅਤੇ ਅਥਲੈਟਿਕ ਵਿਚ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਨੇ ਤੀਜਾ ਸਥਾਨ ਸਮੁੱਚੀ ਟਰਾਫੀ ਜਿੱਤੀ।

ਦੀ ਪੁਗਰੈਸ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਕਰੀਟੀਕਲ ਅਨੈਲਿਸਿਸ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਖੇਡਾਂ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸਿਖਿਆ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਰਾਜ ਵਿਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਲੰਪੀਅਨ ਕੋਚਾਂ ਤੋਂ

ਇਲਾਵਾ ਐਨ. ਆਈ. ਐਸ. ਟਰੇਡ ਕੋਚਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਰ ਰਹੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਟੈਕਨੀਕਲ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦੇਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਲਈ ਘੱਟ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੋਸਟਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ, ਫਲੱਸ਼, ਲੈਟਰਿਨ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਖਾਥਰੂਮ ਅਤੇ ਹੋਸਟਲ ਵਿਚ ਮੰਜੇ ਰੀਕਰੀਏਸ਼ਨਲ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਗੀਡਿੰਗ, ਟੇਬਲ, ਪੱਖੇ ਆਦਿ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਇਹ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਕੇ ਅਤੇ ਟੈਕਨੀਕਲ ਟਰੇਨਿੰਗ ਨਿਪੁੰਨ ਕੋਚਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦੇ ਕੇ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਟੈਂਡਰਡ ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਪੁਚਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

(ਕ) ਨੈਸ਼ਨਲ ਫਿਟਨਸ ਕਾਰਪਸ ਸਕੀਮ

ਐਨ. ਐਫ. ਸੀ. ਸਕੀਮ ਇਕ ਸੈਂਟਰਲੀ ਸਪੋਂਸਰਡ ਸਕੀਮ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਸਕੀਮ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚ (ਇਨਸਟਰਕਟਰਜ਼) ਦੇ ਪੈ ਅਤੇ ਅਲਾਊਂਸਜ਼ ਅਤੇ ਹਾਊਸ ਕੀਪਿੰਗ ਸਟਾਫ ਬਾਰੇ ਹੈਡਕੁਆਰਟਰਜ਼ ਲਈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਨਸਟਰਕਟਰਜ਼ ਦਾ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਟਿਵ ਕੰਟਰੋਲ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 1 ਫਰਵਰੀ, 1973 ਤੋਂ ਟਰਾਂਸਫਰ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ 1 ਜੁਲਾਈ, 1976 ਤੋਂ ਬਤੌਰ ਪੀ. ਟੀ. ਆਈਜ਼ (ਐਨ. ਐਫ. ਸੀ.) ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੰਨਸਲਟ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਅਬਾਜ਼ਾਰਥ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਹ ਇਨਸਟਰਕਟਰਜ਼ (ਹੁਣ ਪੀ. ਟੀ. ਆਈਜ਼ ਐਨ. ਐਫ. ਸੀ.) ਕੁਝ ਸਰਕਾਰੀ, ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਹਾਈ/ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੋਸਟਡ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰਿਕ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਸਪੋਰਟਸ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਕੀਮ (ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਵਲੋਂ) ਪਲੈਨ ਸਾਈਡ ਤੇ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਰੀਇਮਬਰਸ ਸ਼ੱਤ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਬੇਸਿਸ ਤੇ ਕਰਦੀ ਹੈ।

(ਖ) ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ

ਪੰਜਾਬ ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਸਕੂਲਜ਼) ਨੇ ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਪੁਸਤਕਾਂ/ਰਸਾਲੇ/ਆਦਿਕ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੇ :--

ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕਾਂ	...	265
ਹਿੰਦੀ ਪੁਸਤਕਾਂ	...	113
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੁਸਤਕਾਂ	...	31
ਪੰਜਾਬੀ ਰਸਾਲੇ	...	6
ਹਿੰਦੀ ਰਸਾਲੇ	..	5
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਸਾਲੇ	..	5

ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਨੀਮ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰੇ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਰਸਾਲੇ ਆਦਿਕ ਰਾਜ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜਦੇ ਹਨ। ਵਿਭਾਗ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਹਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਦੇ ਹਨ। ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਲਈ ਚੰਗੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਮੱਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਵਿਭਾਗ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵੀ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਰਖਦੇ ਹਨ।

(ਗ) ਬਲਕ ਪਰਚੇਜ਼ ਆਫ ਬੁੱਕਸ

ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਚੰਗੇ ਸਾਹਿਤਕ ਲਿਟਰੇਚਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਾਈ ਪਾਵਰਡ ਬਲਕ ਪਰਚੇਜ਼ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਿਖਿਆ ਸਕੱਤਰ ਜੀ ਹਨ, ਇਹ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਚੋਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ :—

1. ਸੰਯੁਕਤ ਸਕੱਤਰ, ਸਿਖਿਆ ।
2. ਡੀ. ਪੀ. ਆਈ. (ਸ.) ਕਨਵੀਨਰ ।
3. ਡੀ. ਪੀ. ਆਈ. (ਕਾਲਜ) ।
4. ਚੇਅਰਮੈਨ, ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ।
5. ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਟੈਕਸ ਬੁੱਕ ਬੋਰਡ ।
6. ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ।
7. ਮੰਡਲ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫਸਰ, ਪਟਿਆਲਾ ।

ਸਾਲ 1980-81 ਦੌਰਾਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਥੋਕ ਖਰੀਦ ਲਈ 50,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਸ ਰਕਮ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਭਾਗ 3 ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ

ਕਾਂਡ 1

ਕਾਲਜ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਢਾਂਚਾ :

ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਸੇਵਕ ਸਿੰਘ, ਪੀ. ਈ. ਐਸ. (1) ਮਿਤੀ 29 ਜਨਵਰੀ, 1980 ਤੋਂ ਬਤੌਰ ਡੀ. ਪੀ. ਆਈ. (ਕਾਲਜਾਂ), ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਸੰਯੁਕਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ), ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸਲਾਹਕਾਰ, ਰਿਫਾਰਮਜ਼ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਪੰਜ ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹਨ।

ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰੇਟ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅੰਗਾਂ ਅਤੇ ਸਾਖਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ :—

ਸੰਯੁਕਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ)

ਇਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਯੁਕਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ (ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ), ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਪੀ. ਸੀ. ਐਸ. ਸਿਲੈਕਸ਼ਨ ਗਰੇਡ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਹ ਪੀ. ਸੀ. ਐਸ. ਦੇ ਟਾਈਮ ਸਕੇਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਆਹੁਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਫਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੈਡ ਕੁਆਰਟਰ ਸਟਾਫ, ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲਾਂ/ਲੈਕਚਰਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਸਾਖਾ ਨੂੰ ਡੀਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਕਾਂ : ਯੋ :)

ਸਮੂਹ ਵਿਦਿਅਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਮਾਮਲੇ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਕੰਮ, ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਕਲੈਰੀਕਲ/ਫੰਟਕਲ ਅਮਲਾ ਅਤੇ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ।

ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਕੇ: ਕੇ.)

ਐਨ. ਸੀ. ਸੀ. ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਉਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਡੀਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਪਾ: ਕਾ:) ਤੇ ਗਰਾਂਟਸ

ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਰਾਂਟਾਂ ਸਮੇਤ ਯੂ. ਜੀ. ਸੀ. ਗਰਾਂਟ ਦੇ।

ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਵਜ਼ੀਫਾ)

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਰਜਾ ਵਜ਼ੀਫਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਜ਼ੀਫਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮ।

ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਸ: ਮਾ:)

ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਗੱਤੀ ਵਿੱਧੀਆਂ ਦੀ ਉਨਤੀ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਸਾਰ ਸਬੰਧੀ ਓਰੀਐਂਟੇਸ਼ਨ ਕੌਰਸ ਕਰਾਉਣੇ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਰਜਾ ਵਜ਼ੀਫਾ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਅਪਰੂਵਲ/ਖਰੀਦ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਡੀਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਹਾਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਯੂ: ਭ:)

ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਯੂਵਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ।

ਸਲਾਹਕਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਸੁਧਾਰ :

ਸਲਾਹਕਾਰ (ਕਾਲਜਾਂ) ਸਿੱਖਿਆ ਸੁਧਾਰ ਕਮੇਟੀ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਦਿਅਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਯੋਗ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਲੇਖਾ ਅਫਸਰ :

ਬੱਜਟ ਅਤੇ ਲੇਖਾ ਮਾਮਲੇ।

ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਲੱਗ ਭੱਗ ਉਹੀ ਰਿਹਾ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਸੀ।

ਕਾਂਡ 2
ਕਾਲਜ (ਉਚੇਰੀ ਸਿਖਿਆ)

(1) ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ

ਕੋਰਸਾਂ ਦੀ ਡਾਈਵਰਸੀ ਫਿਕੇਸ਼ਨ :

ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਅਜਨਾਨਾ ਵਿਖੇ ਸਾਇੰਸ ਕਾਲਜਾਂ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆ ਭਵਨ ਦੀ ਗਾਈਡਲਾਈਨਜ਼ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 2 ਨਵੇਂ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਚਾਲੂ ਕੀਤੇ ਹਨ :-

“ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ” ਸਕੀਮ :

(1) ਬੁੱਕ ਐਕਸਟੈਂਸ਼ਨ ਕਾਉਂਟਰ

(2) ਰਾਜ ਦੇ 11 ਆਗੂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ “ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ” ਸਕੀਮ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਰੰਗੇਰੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸੇਵਾ ਉਪਲੱਬਧ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਗਾਈਡੈਂਸ ਬਿਓਰੋਜ਼ :

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕੰਪੀਟੀਟਿਵ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਰਾਜ ਦੇ 9 ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਗਾਈਡੈਂਸ ਬਿਓਰੋ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ।

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਬੀ.ਐੱਡ. ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ : [ ] [ ] [ ] [ ]

ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਲਜਿਜ਼ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਵਿਚ 200 ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(2) ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿਚ 143 ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਾਲਜ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨਾਲ ਐਫਿਲੀਏਟਿਡ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਾਲਜ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਲੋਂ ਇਵਨਿੰਗ ਕਾਲਜ ਵਲੋਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਦੀਆਂ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਲਈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾ ਸੱਕਣ ਅਤੇ ਉਚੇਰੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤਕ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਿਤੀ 1 ਸਤੰਬਰ, 1975 ਤੋਂ 95 ਫੀ ਸਦੀ ਘਾਟਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਕੱਦਮ ਚੁਕਿਆ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਵਲ-ਸਰੂਪ ਤਕਰੀਬਨ 3,500 ਟੀਚਿੰਗ ਅਤੇ 2,500 ਨਾਨ-ਟੀਚਿੰਗ ਸਟਾਫ ਦੇ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ, ਨੂੰ ਲਾਭ ਪੁਜਾ ਹੈ। ਸਾਲ 1980-81 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ 95% ਘਾਟਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ 310 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਗਰਾਂਟ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਸੀ। ਪਰ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ/ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਰਿਵਾਈਜ਼ਡ ਬਜਟ ਵਿਚ ਇਹ ਗਰਾਂਟ 366 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਾਨ-ਟੀਚਿੰਗ ਸਟਾਫ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ 1 ਸਤੰਬਰ, 1978 ਤੋਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਾਂਗ ਪੇ ਪੈਰਟੀ ਦੇਣੀ ਮੰਨ ਲਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਟੇ ਵਜੋਂ ਰਾਜ ਤੋਂ ਰੁਪਏ 22 ਲੱਖ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤੀ ਬੋਝ ਪਵੇਗਾ।

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਅਦਾਰੇ

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਲ 1980-81 ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਰਾਜ ਦੀਆਂ 3 ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਭਾਵ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਿੱਲ ਨਾਲ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਨਿਰਥਾਰ ਗਰਾਂਟ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ 44 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਗਰਾਂਟ ਵਜੋਂ ਅਤੇ 11 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਕਿੱਤਾ ਕਰਣ ਸਰੀਖ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇੰਡੀਅਨ ਕੌਂਸਿਲ ਆਫ ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਇੰਸ ਰਿਸਰਚ ਨਾਰਥ ਵੈਸਟ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਖੇ ਸਥਿਤ ਹੈ, ਨੂੰ 60,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਰਾਂਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਨ-ਪਲਾਨ ਅਤੇ ਪਲਾਨ ਬਜਟ ਵਿਚੋਂ ਸਾਲ 1980-81 ਲਈ ਗਰਾਂਟ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ:—

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਨਾਂ	ਨਾਨ ਪਲਾਨ	ਪਲਾਨ	ਟੋਟਲ
ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	1,76,72,000	—	1,76,72,000
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ	2,30,92,000	18,33,385	2,49,25,385
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ	1,44,48,000	36,66,615	1,81,14,615

44 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਗਰਾਂਟ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਅਜੇ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗਰਾਂਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ:

1. ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਡੀਜ਼ ਟਰੱਸਟ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	1,00,000
2. ਦਵਾਰਕਾ ਦਾਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	12,000
3. ਗਾਂਧੀ ਸਮਾਰਕ ਨਿੱਧੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	8,000
4. ਬਨਬਥਲੀ ਵਿਦਿਆਪੀਠ, ਜੈਪੁਰ	5,000
5. ਗਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਘਨੌਰ (ਪਟਿਆਲਾ)	2,000
6. ਸਸਕ੍ਰਿਤ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾਵਾਂ	60,000

ਰਾਜ ਵਿਚ ਮਿਤੀ 30 ਸਤੰਬਰ, 1980 ਨੂੰ ਕਾਲਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :—

ਲੜੀ ਨੰ.	ਕਾਲਜ ਦਾ ਨਾਂ	ਸਰਕਾਰੀ		
		ਲੜਕੇ	ਲੜਕੀਆਂ	ਜੋੜ
1.	ਆਰਟਸ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਕਾਲਜ (ਹੋਮ ਸਾਇੰਸ ਕਾਲਜਾਂ ਸਮੇਤ)	27	4	31
2.	ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕਾਲਜ	3	—	3
3.	ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ ਕਾਲਜ	1	—	1
4.	ਕਮਰਸ਼ ਕਾਲਜ	1	—	1

ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ			ਕੁੱਲ ਜੋੜ		
ਲੜਕੇ	ਲੜਕੀਆਂ	ਜੋੜ	ਲੜਕੇ	ਲੜਕੀਆਂ	ਜੋੜ
82	48	130	109	52	161
9	6	15	12	6	18
1	—	1	2	—	2
—	—	—	1	—	1

ਮਿਤੀ 30 ਸਤੰਬਰ, 1980 ਨੂੰ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :—

ਲੜੀ ਨੰ:	ਕਿਸਮ	ਸਰਕਾਰੀ		
		ਲੜਕੇ	ਲੜਕੀਆਂ	ਜੋੜ
1.	ਆਰਟਸ ਤੇ ਸਾਇੰਸ ਕਾਲਜ	20,161	10,280	30,441
2.	ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕਾਲਜ	239	196	435
3.	ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ ਕਾਲਜ	187	131	318
4.	ਕਮਰਸ ਕਾਲਜ	281	48	329

ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ				ਕੁਲ ਜੋੜ		
ਲੜਕੇ	ਲੜਕੀਆਂ	ਜੋੜ	ਲੜਕੇ	ਲੜਕੀਆਂ	ਜੋੜ	
52,827	35,378	88,205	72,988	45,658	1,18,646	
905	1,807	2,712	1,144	2,003	3,147	
61	66	127	248	197	445	
			281	48	329	

ਸਿਤੀ 30 ਸਤੰਬਰ, 1980 ਨੂੰ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :—

ਲੜੀ ਨੰ.	ਕਿਸਮ	ਸਰਕਾਰੀ		
		ਮਰਦ	ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ	ਜੋੜ
1.	ਆਰਟਸ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਕਾਲਜ	982	434	1,416
2.	ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕਾਲਜ	50	18	68
3.	ਸਰੀਰਕ ਸਿਖਿਆ ਕਾਲਜ	26	3	29
4.	ਕਮਰਸ ਕਾਲਜ	19	3	22

ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ			ਕੁਲ ਜੋੜ		
ਮਰਦ	ਇਸਤਰੀਆਂ	ਜੋੜ	ਮਰਦ	ਇਸਤਰੀਆਂ	ਜੋੜ
2,104	1,167	3,271	3,086	1,601	4,687
104	100	204	154	118	272
8	1	9	34	4	38
—	—	—	19	3	22

ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ

ਸਾਲ 1980-81 ਦੇ ਦੌਰਾਨ 140.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਉੱਚ ਵਿਦਿਆ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜ-ਵਰਸ਼ੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਾਸਤੇ 123.50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ 16.50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ।

ਸਾਲ 1980-81 ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕੰਮ ਯੋਜਨਾ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਜੋ ਪੌਸਟ ਗਰੈਜੂਏਟ ਕਲਾਸਾਂ ਅਤੇ ਬੀ.ਕਾਮ ਅਤੇ ਸਟੈਟਿਸਟਿਕਸ ਦੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਸਾਲ 1979-80 ਵਿਚ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਰਸਾਂ ਦੇ ਪਾਰਟ-II ਦੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਵੀ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਕਿਤਾਬਾਂ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਫਰਨੀਚਰ ਆਦਿ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ 11.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਗਈ।

2. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਨੂੰ ਮਾਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਕਿੱਤਾ ਕਰਨ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ 55.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਸਾਲ 1980-81 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

3. 5 ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਹੋਸਟਲਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਨ ਆਦਿ ਅਤੇ ਬਿੱਜਲੀ ਦੇ ਪੱਖੇ ਲਗਾਉਣ ਵਾਸਤੇ 20,000 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ 1.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

4. ਸਟੇਟ ਮੈਰਿਟ ਸਕਾਲਰਸ਼ਿਪ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ 5.00 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਵਜ਼ੀਫੇ ਵਜੋਂ ਵੰਡੀ ਗਈ ਅਤੇ 1.30 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹਿੰਦੀ ਨਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਾਸਤੇ ਵਜ਼ੀਫਾ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

5. ਸਾਲ 1980-81 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਿਖੇ ਇਕ ਸਰਕਾਰੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਕਾਂਡ 4

ਵਜ਼ੀਫੇ

(ੳ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ/ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਘੱਟ ਆਮਦਨ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪੌਸਟ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਵਜ਼ੀਫੇ।

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ/ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਘੱਟ ਆਮਦਨ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੈਂਟੀਨੈਂਸ ਚਾਰਜ ਫੀਸਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਣਿਤ ਸਟਡੀ ਫੈਰੋ ਦਾ ਖਰਚਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ,

ਪੋਸਟ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਸਟੇਜ ਜਾਂ ਪੋਸਟ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਏ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਵਜ਼ੀਫੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਚਰਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਏ ਹਨ, ਜੋ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹੋਣ।

ਸਾਲ 1980-81 ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਬਜਟ ਪਰੋਵੀਜ਼ਨ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਲਾਭ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :-

ਬਜਟ ਪਰੋਵੀਜ਼ਨ	ਖਰਚਾ	ਲਾਭ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ
93,50,000	92,11,931	10969 (ਸਕੂਲ ਮਾਈਡ ਦੇ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਸਟਿੱਸ ਦੇ ਲਾਭ ਪਾਤਰ-ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ)

(ਅ) ਸਟੇਟ ਪੋਸਟ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਵਜ਼ੀਫਾ ਸਕੀਮ

ਸਾਲ 1974-75 ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ/ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫਾ ਦੇਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 1974-75 ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੋਸਟ ਸਕੀਮ ਦਾ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰਾਜ ਬਿਜਲੀ ਬੋਰਡ ਲੋਕਲ ਬਾਡੀਜ਼ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਟਰੋਲਡ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ/ਸਿਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜਿੰਨਾਂ ਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੱਕੇ ਵਸਿੰਦੇ ਹੋਣ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਅਤੇ ਯੂਨੀਅਨ ਟੈਰੀਟਰੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹੋਣ, ਵਜ਼ੀਫੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਏ ਹਨ।

ਸਾਲ 1980-81 ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਬਜਟ ਪਰੋਵੀਜ਼ਨ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਲਾਭ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :-

ਬਜਟ ਪਰੋਵੀਜ਼ਨ	ਖਰਚਾ	ਲਾਭ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ
ਰੁਪਏ 82,000	ਰੁਪਏ 76,280	120

(ੲ) ਸਟੇਟ ਹਰੀਜਨ ਵੈਲਫੇਅਰ ਸਕੀਮ

ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ/ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਆਰਟਸ ਟਰੇਨਿੰਗ ਅਤੇ ਪਰੋਫੈਸਨਲ ਸਿੱਖਾਵਾਂ ਦੇ ਪਛੜੀ ਸ਼ਰੇਣੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਜੀਫੇ ਮੰਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਫੀਸ ਵੀ ਰਿਅੰਕਰਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ/ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਟਿਊਸ਼ਨ ਫੀਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਾਲਜਾਂ ਵੱਲੋਂ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਕੁਲ ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ 2 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੀ ਫੀਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ 2 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਫੀਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਫੀਸ ਮੁਆਫੀ ਬਦਲੇ ਫਰੀਸ਼ਿਪ ਗਰਾਂਟਾਂ ਮੰਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਾਲ 1980-81 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਲਈ 1,93,45,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਬਜਟ ਪਰੋਵੀਜ਼ਨ ਸੀ। ਸਾਲ 1980-81 ਦੌਰਾਨ 70,00,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਕਾਲਜ ਸਾਇਡ ਤੇ ਖਰਚਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਲਾਭ ਲੈਣ ਵਾਲੇ 46,698 ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਨ।

(ਸ) ਡਿਨੋਟੀਫਾਈਡ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਵੈਲਫੇਅਰ (ਵਿਮੁਕਤ ਜਾਤੀਆਂ)

ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਡਿਨੋਟੀਫਾਈਡ ਕਬੀਲਿਆਂ (ਵਿਮੁਕਤ ਜਾਤੀਆਂ) ਦੇ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਰੇਣੀ ਤੋਂ ਐਮ.ਏ./ਐਮ.ਐਸ.ਸੀ. ਕਲਾਸਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਜੀਫੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਾਲਜ ਸਟੇਜ ਤੇ ਸਾਲ 1980-81 ਦੌਰਾਨ 3635 ਰੁਪਏ ਖਰਚਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਲਾਭ ਲੈਣ ਵਾਲੇ 7 ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਨ।

(ੳ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਰਾਂਟ

ਸਾਲ 1980-81 ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਲਈ ਪੋਸਟ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਜਾਂ ਪੋਸਟ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਰਾਂਟ ਦੇਣੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਗਰਾਂਟ ਉਹਨਾਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਪੱਕੇ ਵਾਸਿੰਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨ 9000 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਣਤ ਕਾਲਜਾਂ/ਸਿੱਖਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹੋਣ।

ਸਾਲ 1980-81 ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਬਜਟ ਪਰੋਵੀਜ਼ਨ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਲਾਭ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :-

ਬਜਟ ਪਰੋਵੀਜ਼ਨ	ਖਰਚਾ	ਲਾਭ ਪਾਤਰ
ਰੁਪਏ 12,00,000	ਰੁਪਏ 7,23,620	1,732

ਦੂਜੀਆਂ ਵਜੀਫਾ ਸਕੀਮਾਂ

ਸਕੀਮ ਦਾ ਨਾਉਂ	ਬਜਟ ਉਪਬੰਧ	ਵਰਤੀ ਗਈ ਰਕਮ	ਲਾਭ ਪਾਤਰ ਰੁਪਏ
(ਕ) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਜੀਫਾ ਸਕੀਮ	9,98,000	9,97,900	1,60 0
(ਖ) ਰਾਜ ਯੋਗਤਾ ਵਜੀਫਾ ਸਕੀਮ	37,22,000	37,07,000	1,649
(ਗ) ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਜੀਫਾ ਸਕੀਮ	30,000	23,000	39
(ਘ) ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ/ਨਕਾਰਾ ਹੋਏ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਿਖਿਆ ਗਰਾਂਟ ਸਕੀਮ	12,000	9,600	16
(ਙ) ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਵਜੀਫਾ ਸਕੀਮ- ਹਿੰਦੀ ਨਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ	1,30,000	1,06,700	112

(ਚ) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਰਜ਼ਾ ਵਜੀਫਾ ਸਕੀਮ ।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਰਜ਼ਾ ਵਜੀਫਾ ਸਕੀਮ ਸਾਲ 1963-64 ਤੋਂ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਮੰਤਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੋਣਹਾਰ, ਪਰ ਗਰੀਬ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨ 6,000 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਹ ਅਗੇ ਪੜ੍ਹਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਚਾਲੂ ਰਖਣ ਲਈ ਕਰਜ਼ਾ ਵਜੀਫਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਜੀਫਾ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਤਕ ਚਾਲੂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ/ਕੋਰਸ ਖਤਮ ਕਰਨ ਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਜਾਂ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਬਾਅਦ (ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ) ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਰਕਮ ਅਸਾਨ ਕਿਸਤਾਂ ਹਾਹੀ ਵਾਪਸ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕ/ਫੌਜੀ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਦਲੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦਾ 1/10 ਭਾਗ ਮੁਆਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 10 ਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਦਲੇ ਸਾਰਾ ਕਰਜ਼ਾ ਮੁਆਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਖਰਚਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :-

ਸਾਲ	ਗਰਾਂਟ	ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ- ਵਜੀਫਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਖਰਚਾ
1980-81	... 2.10 ਲੱਖ	238	1,69,200

(i) ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਮਲੇ :

ਸਾਲ 1980-81 ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਕੀਮ ਪਰੈਪਰੇਸ਼ਨ ਆਫ ਕਲਚਰ ਅਧੀਨ ਕਾਲਜ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਇਕ ਓਰੀਐਂਟੇਸ਼ਨ ਕੋਰਸ ਮਿਤੀ 26 ਦਸੰਬਰ, 1980 ਤੋਂ 16 ਜਨਵਰੀ, 1981 ਤਕ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ 16 ਲੈਕਚਰਾਰਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ ।

ਇਸ ਕੋਰਸ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਸੈਸਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਸੰਗੀਤ, ਨਾਚ, ਥੀਏਟਰ, ਸਹਿੱਤ, ਧਰਮ, ਪੁਰਾਤਣ ਮੂਰਤੀ ਕਲਾ ਤੇ ਚਿੱਤਰਕਲਾ-ਆਦਿ ਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਲੈਕਚਰ/ਡਿਮਾਂਸਟਰੇਸ਼ਨ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ।

(ii) ਬਜਟ :

277—ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ—

(ਗਿਣਤੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ)

	ਲੇਖਾ	ਬਜਟ ਅਨੁਮਾਨ	ਨਾਨ-ਪਲਾਨ ਰੀਵਾਈਜ਼ਡ ਬਜਟ ਅਨੁਮਾਨ
	1979-80	1980-81	1980-81
1 ਅਦਰ ਲੈਂਗੁਏਜ਼ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ...	4,70	4,27	4,81
2 ਈ—ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਅਦਰ ਹਾਇਰ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ...	2,89,01 (ਵੋਟਿੰਗ)	2,85,57 (ਵੋਟਿੰਗ)	3,75,84 (ਵੋਟਿੰਗ)
(ਬੀ) ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ...	1,36,00 (ਚਾਰਜਡ)	1,49,60 (ਚਾਰਜਡ)	1,78,91 (ਚਾਰਜਡ)
(ਸੀ) ਗੌਰਮਿਟ ਕਾਲਜਿਜ਼ ...	3,34,46	3,51,08 (ਵੋਟਿੰਗ)	3,51,56 (ਵੋਟਿੰਗ)
		09(ਚਾਰਜਡ)	09(ਚਾਰਜਡ)

	ਲੇਖਾ	ਬਜਟ ਅਨੁਮਾਨ	ਨਾਨ-ਪਲਾਨ ਰੀਵਾਈਜ਼ਡ ਬਜਟ ਅਨੁਮਾਨ
	1979-80	1985-81	1980-81
(ਡੀ) ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ	3,52,79	3,10,79	3,66,79
(ਜੀ) ਵਜੀਫੇ	31,43	28,64	32,74
(ਬੀ) ਵਿਜੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ	7.96	7.01 (ਵੇਟਿਡ) 1 (ਚਾਰਜਡ)	764 (ਵੇਟਿਡ) 1 (ਚਾਰਜਡ)
(ਸੀ) ਯੂਥ ਵੈਲਫੇਅਰ ਪਰੋਗਰਾਮ (ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ.)	83,12	84,65	97,56
(ਈ) ਅਦਰ ਐਕਸਪੈਂਡੀਚਰ (ਕਾਲਜ ਡਾਇਰੈਕਟਰੇਟ)	65	65	1,65

278—ਆਰਟ ਤੇ ਕਲਚਰ—

(ਡੀ) ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬਰੇਰੀ	7,97	7,41	7,97
---------------------	------	------	------

(iii) ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਸਕੀਮ—

ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਸਕੀਮ ਨੇ ਜਵਾਨ ਆਦਮੀ ਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦਾ ਚਾਲ-ਚੱਲਣ ਉਚਾ ਕਰਨ, ਕਮਾਂ-ਡਿੰਗਸਿਪ, ਆਦਰਸ਼ ਸੇਵਾ ਤੇ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੇ ਉਹਨਾ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਪਰੋਚਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਬਕੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਆਰਮਡ ਫੋਰਸ ਦਾ ਕੰਮ ਅਤੇ ਟਰੇਡ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਰਡਰ ਲਈ ਵਿਹਲੇ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਟਰੇਨਿੰਗ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਵਿੰਗ ਆਰਮੀ, ਹਵਾਈ ਤੇ ਨੇਵੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਯੂਨਿਟਾਂ ਸਮੇਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ :—

ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਗਰੁੱਪ ਹੈਡਕੁਆਟਰ	...	4
ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਬਟਾਲੀਅਨ (ਲੜਕੇ)	...	14
ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਬਟਾਲੀਅਨ (ਲੜਕੀਆਂ)	...	5
ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਏਅਰ ਸਕਾਡਰਨ	...	4
ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਨੇਵੀ ਯੂਨਿਟ	...	2
ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਬੈਟਰੀ	...	1
ਸੈਨਿਕ ਸਕੂਲ ਕੰਪਨੀ	...	1
ਇੰਡੀਪੈਂਡੈਂਟ ਕੰਪਨੀ	...	3
ਜਿੱਤ	...	34

(iv) ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਸਪੋਰਟਸ ਵਿੰਗ :

1. ਲੜਕਿਆਂ ਦੇ 4 ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ 2 ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਸਪੋਰਟਸ ਵਿੰਗ ਚਾਲੂ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ 305 ਖਿਡਾਰੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ 300 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਮੁਫਤ ਖੁਰਾਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਟਿਊਸ਼ਨ ਫੀਸ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ।

2. ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਕਾਲਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿੰਗਾਂ ਵਿਚ 275 ਖਿਡਾਰੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੈਸ਼ਕਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਲਜ-ਵਾਰ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :—

(ੳ) ਸਰਕਾਰੀ ਮਹਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ, ਪਟਿਆਲਾ	...	46
(ਅ) ਸਰਕਾਰੀ ਖ੍ਰਿਜਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ, ਫਰੀਦਕੋਟ	...	44
(ੲ) ਸਰਕਾਰੀ ਸਤੀਸ਼ ਪਵਨ ਕਾਲਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ	...	65
(ਸ) ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	...	31
(ਹ) ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ (ਇਸਤਰੀਆਂ), ਪਟਿਆਲਾ	...	42
(ਕ) ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ (ਇਸਤਰੀਆਂ), ਲੁਧਿਆਣਾ	...	47
ਕੁਲ ਜੋੜ	...	<u>275</u>

ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿੰਗਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :—

(ੳ) ਐਥਲੈਟਿਕ	...	5
(ਅ) ਹਾਕੀ	...	5
(ੲ) ਬਾਲੀਵਾਲ	...	5
(ਸ) ਬਾਸਕਟਬਾਲ	...	5
(ਹ) ਤੈਰਾਕੀ	...	2
(ਕ) ਫੁੱਟਬਾਲ	...	1

22 ਕੋਚ ਅਤੇ 6 ਗਰਾਊਂਡ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ-ਕਮ-ਮਾਰਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੰਗਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ।

ਕਾਂਡ—6

ਵਿਸਥਾਰ ਸੇਵਾ ਵਿਭਾਗ

(ੳ) ਵਿਸਥਾਰ ਸੇਵਾ ਵਿਭਾਗ, ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਜਲੰਧਰ :

ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਇਤਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਰੋਡੀਓ ਤੇ ਲੈਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕੇ

ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਹਿਸਾਬ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ 8 ਅਪਰੈਲ, 1980 ਅਤੇ 5 ਮਈ, 1980 ਨੂੰ ਬੁਲਾਈ ਗਈ। ਇਹ ਤਕਰੀਬਨ 15 ਅਧਿਆਪਕ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਅਟੈਂਡ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਸ਼ੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇਹ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਰੇਡੀਓ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲ ਬਰਾਡਕਾਸਟ ਪਰੋਗਰਾਮ ਅਧੀਨ ਇਹ ਟੀਚਰ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਰੇਡੀਓ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ।

ਜੂਨ ਅਤੇ ਅਗੱਸਤ, 1980 ਦੌਰਾਨ ਚਿੱਲਡਰਨ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਕਮਪੋਨੈਂਟ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਾਂਗ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਾਏ ਗਏ। ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਸਨ :—

- (1) ਸੈਲੇਸ਼ੰਗ ਮੁਕਾਬਲੇ।
- (2) ਸਕਿਟ ਮੁਕਾਬਲੇ।
- (3) ਹੈਂਡਰਾਈਟਿੰਗ ਮੁਕਾਬਲੇ।
- (4) ਗਰੁੱਪ ਸੌਂਗ ਅਤੇ ਗਰੁੱਪ ਡਾਂਸ ਮੁਕਾਬਲੇ।
- (5) ਕਵਿਤਾ ਗਾਇਸ਼ ਪਤਿਯੋਗਤਾ।
- (6) ਕਰੀਏਟਿਵ ਰਾਈਟਿੰਗ ਮੁਕਾਬਲੇ।
- (7) ਵਾਲ ਮੈਗਜ਼ੀਨ।

ਆਰਟ ਅਤੇ ਡਰਾਈਂਗ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਟਰੇਨਿੰਗ ਕੋਰਸ 16 ਸਤੰਬਰ, 1980 ਤੋਂ 20 ਸਤੰਬਰ, 1980 ਤਕ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ 40 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਇਸ ਕੋਰਸ ਦੌਰਾਨ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਵਾਲ ਮੈਗਜ਼ੀਨ, ਲੈਂਡ-ਸਕੇਪ ਅਤੇ ਡੀਜ਼ਾਇਨ ਮੈਕਿੰਗ ਬਣਾਉਣੇ ਸਿਖਾਏ ਗਏ।

ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਅਡਵਾਈਸਰ, ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਡੀ.ਪੀ.ਆਈ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਕੈਰੀਅਰ ਮਾਸਟਰ ਦਾ ਟਰੇਨਿੰਗ ਕੋਰਸ 25 ਨਵੰਬਰ, 1980 ਤੋਂ 28 ਨਵੰਬਰ, 1980 ਤਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਕੋਰਸ ਵਿਚ 60 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਕੈਰੀਅਰ ਕਾਨਫਰੰਸ ਲਾਈ ਗਈ। ਤਕਰੀਬਨ 500 ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਲ.ਆਈ.ਸੀ, ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਭਰਤੀ ਦਫਤਰ ਦੇ ਮਾਹਿਰਾਂ ਨੇ ਭਾਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਿਆ।

ਇਸ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਇਕ ਹਫਤੇ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ 2 ਫਰਵਰੀ, 1981 ਤੋਂ 8 ਫਰਵਰੀ, 1981 ਤਕ ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਲਗਾਈ ਗਈ। ਇਹ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਐਨ.ਸੀ.ਈ. ਆਰ.ਟੀ ਵਲੋਂ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਲਗਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿਚ ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਆਬਜੈਕਟਿਵ ਟਾਈਪ ਟੈਸਟ ਰਿਆਜ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਇਸ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਵਰਕਸ਼ਾਪ 2 ਮਾਰਚ, 1981 ਤੋਂ 7 ਮਾਰਚ, 1981 ਤਕ ਰੀਜਨਲ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਅਜਮੇਰ ਵਲੋਂ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿਚ 29 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਯੂ.ਪੀ., ਦਿੱਲੀ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਸਾਈਕਾਲੋਜੀ, ਪਰਾਬਲੈਮ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਲੈਸ਼ਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ।

17 ਮਾਰਚ, 1981 ਤੋਂ 18 ਮਾਰਚ, 1981 ਦੇ ਦਿਨ ਦੀ ਐਕਸਪੋਰੀਸੈਂਟਲ ਪਰੋਜੈਕਟ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਲਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ 30 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ।

25 ਮਾਰਚ, 1981 ਤੋਂ 26 ਮਾਰਚ, 1981 ਤਕ ਇਕ ਜੋਗਰਾਫੀ ਦਾ ਟਰੇਨਿੰਗ ਕੋਰਸ ਇਸ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ 40 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਇਸ ਕੋਰਸ ਵਿਚ ਜੋਗਰਾਫੀ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਸਲੇਬਸ ਬਾਰੇ ਲੈਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣਾ :

ਚਾਲੂ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰ ਅਤੇ ਆਨਰੇਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਵਿਸਥਾਰ ਸਿਖਿਆ ਵਿਭਾਗ, ਜਲੰਧਰ ਨੇ ਲੱਗਭੱਗ 50 ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ।

ਆਡੋ-ਵਿਜੂਅਲ ਏਡ ਸਰਵਿਸਿਜ :

ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ 200 ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਸਬੰਧੀ ਫਿਲਮਾਂ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆ ਸਬੰਧੀ ਸਲਾਇਡਾਂ ਦਿਖਾਈਆਂ ਗਈਆਂ।

ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਸੇਵਾ :

ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵਿਚੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਐਮ.ਐਡ. ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਤਕਰੀਬਨ 200 ਕਿਤਾਬਾਂ ਸਰਕੂਲੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਗਈਆਂ।

ਅਲੋਚਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ :

ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਚੰਗਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਭਾਵੇਂ ਪੈਟਰੋਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਧਣ ਅਤੇ ਟੀ.ਏ./ਡੀ.ਏ. ਦੇ ਦਰਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮੌਜੂਦਾ ਗਰਾਂਟ ਵਿਚੋਂ ਹੋਰ ਪਰੋਗਰਾਮ ਕਰਨੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਪਰੋਗਰਾਮ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਟੀ ਏ./ਡੀ.ਏ. ਦਿੱਤਿਆ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਵਿਸਥਾਰ ਸੇਵਾ ਵਿਭਾਗ

(ਅ) ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਪਟਿਆਲਾ :

ਸਤੰਬਰ, 1957 ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਹੋਇਆ ਇਹ ਵਿਭਾਗ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਇੰਨ-ਸਰਵਿਸ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਮਾਇਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਪਰੈਲ, 1964 ਵਿਚ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਸੀ।

ਇਹ ਵਿਭਾਗ ਚਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਭਾਵ ਪਟਿਆਲਾ, ਸੰਗਰੂਰ, ਰੋਪੜ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ (ਜਗਰਾਓਂ ਤਹਿਸੀਲ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ) ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ 6,000 ਰੁਪਏ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਟੀ.ਏ./ਡੀ.ਏ. ਲਈ 65,000 ਰੁਪਏ ਹੋਰ ਫੁਟਕਲ ਖਰਚ ਲਈ ਹਰ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਕੂਲ ਸਿਖਿਆ ਬਾਰੇ ਨਵੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਸਬੰਧੀ ਸੈਮੀਨਾਰ :

ਇਸ ਸੈਮੀਨਾਰ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਉਪਰੰਤ, ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੁਝਾਓ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਸਕੂਲ ਕਲੰਡਰ ਸੀ।

ਸਕੂਲ ਲਾਇਬਰੇਰੀਅਨਾਂ ਲਈ ਵਰਕਸ਼ਾਪ :

ਹਰ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਥਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਨਟਰੇਡ ਲਾਇਬਰੇਰੀਅਨ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਸੇ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਹੀ ਇਹ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸੌਂਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਆਪਕ/ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਦੇ ਇਨਚਾਰਜ ਸਨ। 25 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਇਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿੱਚ ਨਿਰੇ ਭਾਸਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਵਧੇਰੇ ਪਰੈਕਟੀਕਲ ਟਰੇਨਿੰਗ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੈਮੀਨਾਰ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਣ ਚੁਚੀਆਂ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨਾ :

ਇਹ ਸੈਮੀਨਾਰ 8 ਅਤੇ 10 ਮਾਰਚ, 1981 ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ 42 ਮੁੱਖੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ/ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ ਸੀ।

ਇਹਨਾਂ ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਆਨਰੇਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਕੁਆਰਟੀਨੈਂਟਰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਉਥੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਮੁੱਖੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

(ੲ) ਵਿਸਥਾਰ ਸੇਵਾ ਕੇਂਦਰ ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ :

ਸਿਖਿਆ ਮੰਤਰਾਲਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਾ ਵਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ 1957 ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਸੇਵਾ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਅਤੇ ਵਿੱਤੀ ਕੰਟਰੋਲ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1971 ਤੋਂ ਐਨ. ਸੀ. ਐ. ਆਰ. ਟੀ. ਵਲੋਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ।

ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਹਾਈ/ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ :-

1. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ।
2. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਰੀਦਕੋਟ ।

3. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ।

4. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀ ਜਗਰਾਓਂ ਤਹਿਸੀਲ ।

5. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਤਹਿਸੀਲ ।

ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਟੀ.ਏ. ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਰੀਜ਼ੋਰਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨਲ ਅਤੇ ਐਕਸਟੇਨਸ਼ਨ ਸਟਾਫ ਦੇ ਟੀ.ਏ. ਅਤੇ ਡੀ.ਏ. ਦੇ ਖਰਚ ਲਈ 6,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ।

ਦਫ਼ਤਰ ਦਾ ਖਰਚਾ :

ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਗੱਤੀਵਿਧਿਆਂ ਲਈ 6,500 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਹੋਈ ਸੀ ।

ਸਾਲ 1980-81 ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਵਲੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ :—

(1) ਸਾਤ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਕੌਮੀ ਸੈਮੀਨਾਰ :

ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸੈਮੀਨਾਰ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਆਫ ਐਜੂਕੇਟਿੱਡ ਫਾਰ ਵਰਡ ਪੀਸ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ 14 ਅਤੇ 16 ਅਕਤੂਬਰ 1980 ਨੂੰ ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੈਮੀਨਾਰ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਜਾਗਰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਸੀ ।

ਸੈਮੀਨਾਰ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਡਾ: ਆਰ.ਸੀ. ਪਾਲ ਵਾਈਸ ਚਾਨਸਲਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਸਮਾਪਤੀ ਸਮਾਰੋਹ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਸ੍ਰੀ ਬਲਰਾਮ ਜਾਖੜ, ਸਪੀਕਰ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੇ ਕੀਤੀ । ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਤੋਂ 40 ਸਿਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ।

(2) ਵਾਤਾਵਰਣਕ ਸਿਖਿਆ ਸਬੰਧੀ ਗੋਸ਼ਟੀ :

ਵਾਤਾਵਰਣਕ ਸਿਖਿਆ ਬਾਰੇ 2 ਦਿਨਾਂ ਗੋਸ਼ਟੀ 18 ਤੇ 19 ਦਸੰਬਰ, 1980 ਨੂੰ ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਸਹਿਰ ਵਿਖੇ ਕਰਵਾਈ ਗਈ । ਇਹ ਗੋਸ਼ਟੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਐਨਵਾਇਰਨਮੈਂਟ ਵਿਭਾਗ ਤੇ ਐਨ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ. ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਰਵਾਈ ਗਈ । ਸਿਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਕ ਗੁਣਾਂ ਸਬੰਧੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣਕ ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਕਲਾਸਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਣਾ ਇਸ ਗੋਸ਼ਟੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ । ਤੀਹ ਅਧਿਆਪਕ ਗੋਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ।

(3) ਭੂਗੋਲ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਗੋਸ਼ਟੀ :

ਭੂਗੋਲ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਬਾਰੇ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਗੋਸ਼ਟੀ 27, 28 ਨਵੰਬਰ, 1980 ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਿਖੇ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ।

(4) ਮਾਈਕਰੋ ਟੀਚਿੰਗ ਤੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪ :

ਸਾਡੀਆਂ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਮਿਆਰ ਉਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਖਿਆ ਖੋਜੀ ਕਈ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਈਕਰੋ ਟੀਚਿੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ। ਮਾਈਕਰੋ ਟੀਚਿੰਗ ਤੇ ਇਕ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਡੀ.ਏ.ਵੀ. ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਅਬੋਹਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ 22, 23, 24 ਦਸੰਬਰ, 1980 ਨੂੰ ਅਬੋਹਰ ਵਿਖੇ ਲਗਾਈ ਗਈ। ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਮਾਈਕਰੋ ਟੀਚਿੰਗ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਕਲਾਸ ਰੂਮ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਈ ਜਾਵੇ।

(5) ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿੱਤੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਬਾਰੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਕੋਰਸ :

ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਗਾਈਡੈਂਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿੱਤੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਬਾਰੇ ਮਾਸਟਰ/ਮਿਸਟਰੈਸਾਂ ਦਾ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਦਾ ਸਿਖਲਾਈ ਕੋਰਸ 9 ਦਸੰਬਰ, 1980 ਤੋਂ 11 ਦਸੰਬਰ, 1980 ਤਕ ਗੌਰਮਿੰਟ ਹਾਈ ਸਕੂਲ (ਬ੍ਰਾਚ) ਅਬੋਹਰ ਵਿਖੇ ਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਿਖਲਾਈ ਕੋਰਸ ਨਾਜ ਗਾਈਡੈਂਸ ਬਿਊਰੋ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਮਿਲਵਰਤਣ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਗਿਆ।

- 36 ਮਾਸਟਰ/ਮਿਸਟਰੈਸਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ।

(6) ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਾਂ ਤੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪ :

ਇਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ 8, 9 ਜਨਵਰੀ, 1981 ਨੂੰ ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ, ਵਿਭਿੰਜਪੁਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ ਲਗਾਈ ਗਈ। ਇਹ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪਰਾਜੈਕਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ।

15 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਿਆ।

(7) ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸਾਇੰਸ ਕਿੱਟਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਗੋਸ਼ਟੀ :

ਸਾਇੰਸ ਕਿੱਟਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਗੋਸ਼ਟੀ 12 ਫਰਵਰੀ, 1981 ਨੂੰ ਡੀ.ਏ.ਵੀ. ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਅਬੋਹਰ ਵਿਖੇ ਕਰਵਾਈ ਗਈ। ਸੈਮੀਨਾਰ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਫੈਕਲਟੀ ਡੀ.ਏ. ਵੀ. ਕਾਲਜ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਅਬੋਹਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਇਆਲੋਜੀ ਤੇ ਕੈਮੀਸਟਰੀ ਦੀਆਂ ਸਾਇੰਸ ਕਿੱਟਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਪਿਛੋਂ ਸਾਇੰਸ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਈ ਨੁਕਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ। ਲੱਗਭੱਗ 20 ਸਾਇੰਸ ਅਧਿਆਪਕ ਇਸ ਗੋਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ।

(8) ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ :

ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਹੈ। ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵਿਚ ਲੱਗਭੱਗ 2,000 ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਐਨ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ. ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।

(9) ਐਕਸਟੈਨਸ਼ਨ ਲੈਕਚਰ :

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵਾਂਗ ਇਸ ਸਾਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਕੇਵਲ ਦਸ ਲੈਕਚਰ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਜੋ ਉਘੇ ਸਿਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਸੰਬੰਧਨ ਕੀਤੇ। ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਕੋ-ਆਰਡੀਨੇਟਰ ਨੇ ਗੌ. ਇਨ-ਸਰਵਿਸ ਟਰੇਨਿੰਗ ਸੈਂਟਰ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਲੋਂ ਆਯੋਜਿਤ ਪਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਲੈਕਚਰ ਦਿੱਤੇ ।

(10) ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣਾ :

ਇਸ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਕੁਆਰਡੀਨੇਟਰ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਔਕੜਾ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।